



Samiske kulturminner og kulturhistorie langs Hålogalandsvegen

Rapport fra Hålogalandsvegprosjektet 2015-2016

Ved Ingrid Sommerseth, med bidrag fra Johan Borgos





SÁMEDIGGI
SAMETINGET

Ávjovárgeaidnu 50
9730 Karasjok/Karášjohka
Telefon +47 78 47 40 00
samediggi@samediggi.no
www.samediggi.no
Sámediggi 2018

Forsiden: Gullsfjordbotn Rv85 med Vesterdalen i bakgrunnen.
Kulturmiljøet innerst i Gullsfjorden knyttes til tidlig samisk
bosetting, et «finnesete» kjent i det skriftlige materialet fra 1600-
tallet. Her er det registrert gamle fiskeplasser langs Vesterelva.
Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

© Sametinget 2018
ISBN: 978-82-91200-30-9

Layout og trykk: Bjørkmanns, Alta



INNHold

1. Innledning.....	4
Feltarbeid.....	5
Møter og formidlingsvirksomhet	6
2. Resultater.....	7
3. Historisk bakgrunn.....	8
Samiske stedsnavn og navnet Hålogalandsveien	11
4. Vegparsell 1, 2 og 3. Sortland og Kvæfjord kommuner	13
Vegparsell 1: Marenhågen, ei innmarksslått i Sortland k. - Id. 214872	14
Vegparsell 1: Gammetufta ved Svendnesset.....	15
Vegparsell 2: Bosettingssporene på gnr 18/2 Bømark i Guollevuotna /Gullesfjorden Id.214389, Id.214390, Id. 214428 1-6, Id. 21443, Id. 214563 1-3, Id. 214808 1-7, Id. 214811 1-4	17
Vegparsell 2: Vei- og merkesteinen på Våtvoll datert til 1700-tallet - Id. 214476	19
Betydning og tradisjon rundt de store steinblokkene.....	20
5. Vegparsell 4, 6 og 7. Lødingen kommune.....	22
Vegparsell 4: Gammetufta i Kanstadbotn og de samiske boplassene - Id. 214410.....	22
Vegparsell 6: Kåringskryss «prestegården» - Id. 48564	24
Vegparsell 6: Gården Fredheim med stortufta og jordkjelleren - Id. 214411, Id. 214512.....	26
Vegparsell 6: Ramnfloget og den tomme bjørnegrava - Id. 214816	28
Vegparsell 7: Steinblokkene ved Djupfest og Oterberget - Id. 214482, Id. 214559.....	32
Vegparsell 7: Tufta i Kistholmbukta - Id. 214568	34
Vegparsell 7: Tuftene på Sommarset - Id. 214570 1-2	35
Vegparsell 7: Kufisksteinen Id. 220907	36
Vegparsell 7: Finnsteinen - en veistein med mange funksjoner - Id.214571	37
Vegparsell 7: Gammetufta på Kobbeneset - Id. 214653 1-3	39
6. Vegparsell 8 Tjeldsund kommune.....	42
Vegparsell 8: Gamle veifar ved Kjerringelva med brufestene - Id. 214887.....	42
Vegparsell 8: Fangstgropene i Skirtuláhko / Kongsvikdalen - Id. 214586 1-21	43
7. Vegparsell 10 og 11. Harstad kommune	46
Vegparsell 10: Fangstgropanleggene på Mølnkollen / Brattli og Digermulen - Id.215605, Id. 214625	47
Vegparsell 10: Teltboplassen på Mølnkollen – Id. 214605	47
Vegparsell 10: Gullberget og kulturminnene ved Avløysninga sør - Id. 214518 1-10, Id. 214529 1-7, Id. 214537 1-2, Id. 220887	50
Vegparsell 11: Steingjerdene ved Vuojadakvárri / Slåttelia - Id. 214652 1-3	53
8. Vegparsell 13 og 14. Skånland kommune.....	57
Vegparsell 13: Teltboplassen på Kvitnes/Middagshaugen datert 1700-tallet - Id. 214788	59
Vegparsell 14: Gården på Skipperbakken - Id. 214107 1-4	59
Vegparsell 14: Tufta på Tuftebakken – Id. 214775.....	60
9. Vegparsell 15, 16 og 17. Evenes kommune.....	61
Vegparsell 15: Stunesmarka en markasamisk gård - Id. 214664 1-14.....	61
Vegparsell 16: Dragvik til Bogen, Krigsminner - Id. 214852	64
Vegparsell 16: Korssteinen i Bogen - Id. 215741	64
Vegparsell 16: Tørrmuren på Korssteinsbakkan - Id. 214755 1-2	67
Vegparsell 17: Gulljorda – Duorgga / Snubba.....	69
Vegparsell 17: Krigsminnene på Fortebakken - Id. 214861 1-8.....	70
Vegparsell 17: Gården på Jansbakken – Id. 214778 1-3.....	72
Vegparsell 17: Gammetuftene ved Sandbakken / Ráigejohka og Snubbaelva – Id. 214780, Id. 214781.....	73
Vegparsell 17: Hellingen / láhpa i Småvasslia - Id. 221132.....	76
Vegparsell 17: Rydningsrøysa ved Høgli – Id. 214765	77
10. Oppsummering.....	78
11. Litteraturliste	80
Vedlegg 1: Historisk sammenstilling i egen rapport forfattet av historiker Johan Borgos: « <i>Samer vest for Tjeldsundet</i> »	81
Vedlegg 2: Dateringer.....	124

1. Innledning

I forbindelse med Statens vegvesens (SVV) oppstart av planarbeid med utbedring og omlegging av E10 Snubba i Evenes - Gullsfjorden, rv 83 Tjeldsund bru - Harstad og rv 85 Gullsfjorden - Sortland, gjennomførte Sametinget arkeologiske undersøkelser etter kulturminneloven § 9 feltseksjonene 2015 og 2016. Samlet veilengde på prosjektet er 160 km og strekker seg gjennom to fylker og syv kommuner. Målet for prosjektet er å forbedre fremkommelighet, øke veisikkerheten og redusere reisetiden mellom regionene i nordre Nordland og sør Troms.

Hålogalandsveien ble i nasjonal transportplan for 2014 - 2023 utpekt som et veiprojekt som skal planlegges gjennom statlig reguleringsplan, noe som innebærer at vedtaksmyndigheten føres fra kommunene til staten. En gjennomføring av en slik planlegging er av ny dato men ligger

innenfor et rammeverk hvor planarbeidet ellers følger samme behandlingsregler som for en «vanlig» kommunal planlegging. Det er imidlertid ikke mulig å reise innsigelse til planen for sektormyndighetene, slik som det er i forbindelse med en ordinær kommunal plan.

Målet for SVV i dette prosjektet har vært å gjennomføre en effektiv planlegging med en planlagt byggestart etter 2018. Vedtatte reguleringsplan skal være godkjent medio 2017 noe som har forutsatt en effektiv og samkjørt planprosess mellom SVV og de berørte regionale kulturminnemyndighetene samt kommunene, reinebitedistrikter, fylkesmennene ved naturlandbruk, miljø, barn og unge og kollektivtransporten. Statens Vegvesen Region nord er prosjekteier og har det praktiske ansvaret for planarbeidet.



Figur 1. Sametingets arkeologer langs rv 85 ved Langvassbukta i Kvæfjord kommune.

Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget.



Figur 2. Situasjon over områder som er gjennomgått ved sporing på GPS for fem av feltarbeologene i området Fortebakken – Glefjellet/Jansbakken i Evenes kommune. Kartet viser en utstrekning på ca 1,2 km.

Feltarbeid

Sametinget gjennomførte i 2015 og 2016 en §-9 undersøkelse med registrering av samiske kulturminner. Feltarbeidet i 2015 ble gjennomført i et fire måneders langt registreringsprosjekt i områder som tilsvarer den vedtatte veikorridoren i planprogrammet (figur 1). Sametinget hadde oppstart på prosjektet 4. mai i 2015 med tilsettelse av prosjektleder. Feltarbeidet ble gjennomført i perioden fra 9. juni til 25. september med en stab på 6 personer som besto av prosjektleder Ingrid Sommersteth, feltlederne Silje Sivertsvik og Ingar Figenschau samt feltassistentene Inge Andersen Svonni, Maria Törmä og Line Wold Gudevangelen. Våren 2016 ble de resterende områdene og de mindre utvidelsene i planområdet befart, i et 5 ukers langt registreringsprosjekt i tiden 18. mai - 17. juni. Befaringsteamet i 2016 besto av prosjektleder Ingrid Sommersteth, feltleder Silje Sivertsvik og feltassistent Andreas Luneborg.

Samlet gjennom to feltsesonger er det brukt i overkant 5 måneder i felt med til sammen 85 ukesverk. Hele planområdet ble kartlagt og undersøkt og det ble lagt

spesielt vekt på å undersøke steinurer og store steinblokker som ligger innenfor planområdet i traseen (figur 2). Grunnen til dette var at vi her hadde muligheten til systematisk å lete etter kulturminnekategorier som kan defineres innenfor tro- og tradisjon som for eksempel beingjemmer, offersteder og gravminner. I tillegg vektla vi steder i landskapet som avspeiler samisk bosetting og ferdsel samt ulike næringstilpassninger som jordbruk, fiske og reindrift. Det er ikke ofte man får anledning til systematisk å foreta kulturminnesøk i steinurer innenfor et avgrenset prosjekt, og fokuset på denne metoden ga gode resultater. Det ble også gjennomført egne arkivstudier og undersøkelser i forhold til samiske kulturhistorie utført av historiker Johan Borgos og i tillegg har det blitt gjort egne undersøkelser innenfor de berørte områdene langs traseen når det gjelder samisk bygningsvern. Disse studiene har vært til stor nytte for helheten og bidratt til å fylldiggjøre den samiske kulturhistoria for hele regionen som omfattes i Hålogalandsveiprosjektet.

Det har vært et tett og godt samarbeid mellom feltgruppene i regional forvaltning

både i forkant og under feltarbeidet. Dette var nødvendig for den daglige planleggingen i de konkrete områdene og i forhold til daglige kulturminneoppdateringer og funn som ble gjort underveis i registreringsarbeidet. Det ble fortløpende skrevet delrapporter under feltarbeidet for å informere SVV om fremdriften i prosjektet. Rapportene var også tilgjengelig for Nordland fylkeskommune (NFK), Troms fylkeskommune (TFK) og Tromsø Museum. Statens vegvesen ble også orientert fortløpende angående eventuelle kulturminnefunn og andre saker som kunne ha påvirkning på fremdriften. Gjennom feltsesongene i 2015 ble det skrevet 6 delrapporter av prosjektleder.

Møter og formidlingsvirksomhet

Det er avholdt en rekke møter og seminarer i forbindelse med veiprosjektet i 2015 og 2016 (tabell 1). Sametinget startet med å arrangere et internt faglig miniseminar for saksbehandlere, kulturhistoriker, prosjektleder og feltarkeologene som skulle arbeide med prosjektet. Seminaret ble avholdt i Harstad i mai 2015 og pågikk over tre dager. Første dag ble avsatt til foredrag om samisk kulturhistorie i regionen og landskapsforståelse med bidrag fra Johan Borgos og Inge Andersen Svonni. De to siste dagene ble brukt til å befare hele traseen med en gjennomgang av den samiske kulturhistoria.

I 2015 ble det avholdt en rekke planmøter i forkant og underveis i forbindelse med oppstart av feltarbeide og ved gjennomføringene av grunnboringene som pågikk parallell med feltarbeidet. I august 2015 ble det avholdt to store møter i felt, først et større befaringsmøte i regi av regional forvaltning hvor Nordland- og Troms fylkeskommuner sammen med Tromsø Museum deltok. Her reiste teamene rundt for å se på resultatene av kulturminneregistreringene langs traseen. Det andre store møtet ble avholdt 19.- 20.- august i 2015 hvor samtlige kulturminnemyndigheter sammen med Riksantikvaren (RA) og SVV deltok. Hele møteteamet foretok en rundreise

langs traseen som varte over to dager.

Etter feltslutt i 2015 og 2016 har Sametinget deltatt på felles planforum med sektormyndigheter, kommuner og fylkeskommuner og møtene ble avholdt på Sortland i 2015 og i Harstad i 2016. I tillegg har det vært flere møter med representanter for NIKU i Tromsø i forbindelse med arbeidet av konsekvensutredningen. Gjennom de to feltsesongene er det blitt mange uformelle møter med grunneiere, turister og historieinteresserte som hadde fått med seg at kulturminnearbeidet med Hålogalandsveien var i gang. Her ble det informert om funn, kulturhistorie og hvordan man arbeider metodisk i slike undersøkelser og her var interessen fra publikum meget stor. Sametinget ble intervjuet av den samiske avisen Sagat den 12. september 2015 og av NRK Sápmi i juli 2016.

Prosjektleder ved arkeolog Ingrid Sommerseth og historiker Johan Borgos har avholdt en rekke foredrag og orienteringer om feltarbeidet og om metodene som er brukt i felt. Særlig Johan Borgos foredrag om den samiske historia i regionen for både offentlig forvaltning og for historieinteresserte har vært svært populært. Temaet for disse foredragene har vært en historisk og kulturminnefaglig gjennomgang langs den 160 km lange strekningen langs Hålogalandsveien med vekt på bosetting- og ferdselshistorie. I tillegg har det vært en presentasjon av de samiske kulturminnene som er registrert og en analyse av disse i et kulturhistorisk perspektiv. Det historiske kildearbeidet til Johan Borgos fikk en bred omtale i Sortlandsavisa den 14. januar 2016 med tittelen «- *Denne forskningen er et pionèrarbeid: historiker Johan Borgos skal fortelle hva han fant ut da han kartla den samiske historia ved den planlagte veitraseen til Hålogalandsveien*». Artikkelen kom i forkant av et offentlig foredrag Borgos holdt på Sortland museum den 22.01.2016

Til sammen har Sametinget registrert og kartfestet 294 ulike typer kulturspor og

TIDSPUNKT	ARRANGEMENT	DELTAKERE
Januar 2015	Planforum Narvik	Ansatte i SD
21. mai 2015	Dialogmøte om grunnboring og kulturminner	SVV og SD, NFK og TFK
26.-28.mai 2015	Seminar i Harstad og langs traseen	Ansatte i SD
10.- juni 2015	Økonomi og rapporteringsmøte i Harstad	SVV, SD, NFK og TFK
11.-12. august 2015	Fellesbefaringer med regional forvaltning	TMU, NFK, TFK
19.-20. august 2015	Fellesbefaring i hele traseen	TMU, NFK, TFK, RA og SVV
29. september 2015	Planforum på Sortland	Kommuner, SVV, Fylkesm.
5. november 2015	Norsk Arkeologisk Møte (NAM), foredrag	Arkeologene, offentlig arr.
17. november 2015	Sametingets avdelingsmøte, orientering	Ansatte i SD
22. januar 2016	Samer vest for Tjeldsundet av Johan Borgos	Foredrag på Sortland museum
29. januar 2016	UITs arkeologiske forskningsseminar	Fagmiljøet i nord, offentlig arr.
30. mars 2016	Samarbeidsmøte regional forvaltning i nord	FFK, TFK, NFK, TMU, RA, NIKU, SVV
16. august 2016	Samarbeidsmøte regional forvaltning og SVV	TFK, NFK, Niku, TMU, RA og SVV
8. september 2016	Planforum i Harstad	Kommuner, SVV, Fylkesm.

Tabell 1. Oversikt over møter, seminarer og foredrag.

2. Resultater

fredete kulturminner gjennom den 160 km lange veitraseen (tabell 2). Av disse er 195 kulturminner automatisk fredet etter 100 års fredningsgrense for samiske kulturminner. 58 av kulturminnene som ble kartfestet og tatt inn i felt er etter videre kildesøk definert som ikke fredet etter kulturminnelovens 100 års fredningsgrense. Samtlige kulturminner ble oppdaget ved overflate-

befaring og noen få ble oppdaget ved hjelp av jordbor (som årran) og noen ved prøve-stikk. Det ble tatt trekullprøver der det var mulig i både tufter, årran og under de ulike gálluene / steinblokkene der formålet var å avklare status og tidsdybde. I tillegg ble det kartfestet 41 enkeltminner som relateres til aktiviteter fra andre verdenskrig eller kald krig, og disse ligger fordelt i tre kom-

Vegparseller Statens Vegvesen	Kommuner	Automatisk fredete km	Uavklarte samiske km	Ikke fredete kulturminner	Krigsminner
1	Sortland	3			12
2	Kvæfjord	26		9	
3	Kvæfjord		1	2	
4	Lødingen	1	1	2	
6	Lødingen	13		9	
7	Lødingen	14	1		
8	Tjeldsund	24		1	
9	Tjeldsund	32		5	
10	Harstad	23			
11	Harstad	3		1	
13	Skånland	3		12	13
14	Skånland	5			
15	Evenes	14	7	1	
16	Evenes	3	1	14	3
17	Evenes	11	9	2	23
		175	20		
		195		58	41

Tabell 2. Oversikt over alle de registrerte kulturminner som er dokumentert og redegjort for langs Hålogalandsveien etter feltsesongen i 2015 og 2016.

AMSprøver - E10 Hålogalandsveien, feltsesongen 2015 - Sametinget							
Fylke	Kommune	Sted	Askeladden	Kontekst	Materiale	Convent. RC age	Kalibr.2Σ, 95% Probability
Troms	Kvæfjord	Svendnesset/Langvassdalen	214417	Arran i gammetuft	betula	140±30 BP	1665 - 1895
Troms	Kvæfjord	Våtvoll/Gullesfjord	214476	Lappogallo/Heller	hardwood	160±30 BP	1665 - 1890
Troms	Harstad	Mølnkollen/Tjeldsundet	214605-13	Arran/teltboplass	betula	80±30 BP	1685 - 1925
Troms	Skånland	Middagshaugen/Tj.sundbru	214788	Arran/teltboplass	betula	100±30 BP	1680 - 1935
Nordland	Lødingen	Kanstad V/Eidesheimen	162126	Arran i gammetuft	bark	150±30 BP	1665 - 1890
Nordland	Lødingen	Fredheim/Tjeldsundet	214411	gulvlag i hus/fjæstuft	hardwood	190±30 BP	1650 - 1810
Nordland	Lødingen	Djupfest/Tjeldsundet	214482	Lappogallo/Heller	hardwood / pine	3300±30 BP	BC 1640-1505 tidlig metalltid
Nordland	Lødingen	Oterberget/Tjeldsundet	214559	Lappogallo/Heller	bartre	650±30 BP	1280 - 1395
Nordland	Lødingen	Finnsteinen/Fiskefjorden	214571	Sieide/Lappogallo	betula	100±30 BP	1680 - 1760
Nordland	Tjeldsund	Kobbneset/Fiskefjorden	214653-1	Arran i gammetuft	betula	300±30 BP	1490 - 1655

Tabell 3. Kulturminnelokaliteter som er AMS-datert.

muner som Sortland, Harstad og Evenes.

Til sammen ble det det sendt inn 16 prøver til Beta Analytic Ltd. BioScience Innovation Centre i London for AMS-datering. 10 av prøvene var tilstrekkelig for en tidfesting til tiden før 1920 og resultatene vil bli presentert i tabells form og omtalt i teksten som kalibrert innenfor 95% sannsynlighet i det tidsrommet kulturminnet har vært i bruk (tabell 3). Seks av dateringene er fra kulturminner som har med bosetting å gjøre der to er fra teltboplasser som knyttes til tamreindrift. Fire av dateringene er fra gammetufter og en hustuft som knyttes til en sjøsamisk bosetting. Fire av de resterende dateringene kommer fra de store steinblokkene omtalt som gállu på samisk, og disse er for første gang systematisk datert med gode resultater for tidfesting og bruk av disse lokalitetene.

Samtlige registreringer og kartfestinger er helt nye og omfatter kulturminner som tidligere ikke var kjent eller registrert i den

nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden. Et samlet inntrykk av samtlige kulturminner er den store variasjonsbredden både til lokalisering, type og til hvilken alder de representerer. Kulturminnene som er registrert i prosjektet er godt fordelt i de syv kommunene som omfattes av planprogrammet: Sortland, Kvæfjord, Lødingen, Tjeldsund, Harstad, Skånland og Evenes. I flere av kommunene som for eksempel Tjeldsund og Lødingen i Nordland var det fra før få registrerte samiske kulturminner knyttet til samisk bosetting, tro og tradisjon. I de nevnte kommunene ble det funnet flere kulturminner som dateres til mellomalder noe som er skjeldent. Disse samiske kulturminnene har gjennom dette prosjektet fått en meget stor forskningsverdi i og med at de gir et solid bidrag til økt kunnskap om samisk historie som fra før i disse områdene har vært lite påaktet og lite kjent.

3. Historisk bakgrunn

Den historiske bakgrunnen i denne delrapporten er for det meste utarbeidet og skrevet av historiker Johan Borgos, og utredningene baserer seg på Borgos tidligere forskning om den eldre samiske historien i Vesterålen fra mellomalder til ny tid (Borgos 1999, 2005, 2008, 2013). Målet for denne kulturhistoriske undersøkelsen

har vært å kartlegge samisk bosetning og ressursutnytting vest for Tjeldsundet ved hjelp av skriftlige kilder og stedsnavn. Borgos kulturhistoriske redegjørelse ligger vedlagt i sin helhet i denne rapporten og store deler av denne er inkorporert som grunnlag for tidlig samisk historie langs

	sjøsamer	markesamer	reindriftsamer ^{c)}
tilstedeværelse^{a)}:	høymellomalderen eller eldre	fra 1600-tallet	
bosteder^{b)}:	sjønære områder	markebygder	varierende
næringer^{b)}:	fiske/jordbruk/jakt/handtverk		tamreindrift

Tabell 4. Utarbeidet av Johan Borgos.

a) Alderen på sjøsamisk bosetning i regionen bygger på kulturminner, de andre på skriftlige kilder.

b) Bosteder og næringer gjelder først og fremst situasjonen på 1700-tallet.

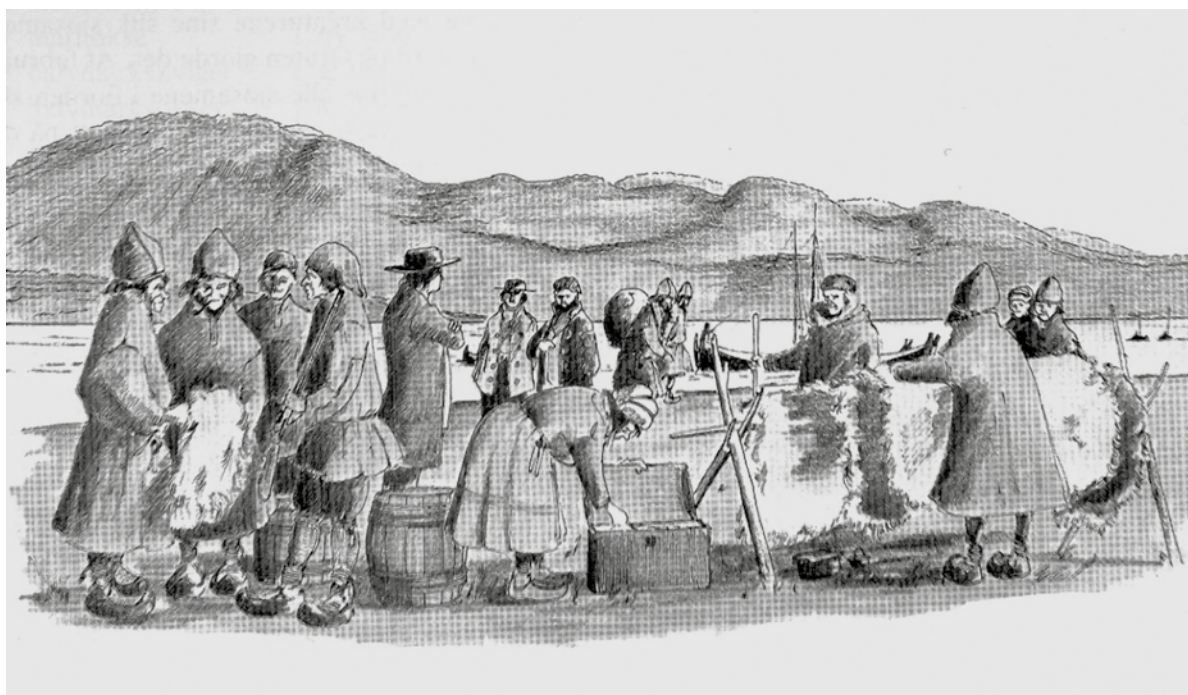
c) Denne gruppa omfatter alt fra småskaladrift med melkerein til storskaladrift med slakterein.

veitraseen i denne rapporten. En stor del av den planlagte veitraseen går gjennom områder som har hatt og ennå har samisk bosetting og næringsvirksomhet, noe som er et viktig kriterie og bakgrunnen for Borgos undersøkelser. Han har gjennomgått et stort skriftlig kildemateriale som strekker seg fra 1600-tallet og frem til 1800.

I følge Borgos har det vært en stor og variert samisk bosetting i regionene langs Hålogalandsveien og da er det flest sjøsamer knyttet til fjordområdene som er synlige i kildene (tabell 4). På 1700-tallet blir også *reindriftssamer* synlig i de skriftlige kildene i denne regionen, selv om det arkeologisk kan finnes tidligere spor. Ved siden av disse samiske gruppene er det mange historiske spor etter *markesamiske*

bosetninger, hovedsakelig konsentrert til Hinnøya. Skillet mellom disse tre samiske gruppene kjennetegnes først og fremst av ulike næringstilpasninger, ulike bosteder eller ulik regional bosetningshistorie ("tilstedeværelse"). Sjøsamene ble i tillegg tidligst blandet sammen med den norske folkegruppa på slektsnivå, markesamene trolig noe seinere, og reindriftslektene aller minst. Bildet er det samme for den kulturelle assimileringa (Borgos 2015).

Begrepet sjøsamer står altså for ei næringstilpasning og det folk levde av både av ressurser i sjø og på land (figur 3). Ei kystnær sjøsamisk bosetting kunne omfatte både fiske og landbasert jakt og fangst. Tidligere var storvilt som for eksempel villrein en viktig landbasert ressurs.



Figur 3. Illustrasjon på sjøsamisk marked og handel ved kysten rundt 1700-tallet. Tegning: Leidulf Olsrud.



Figur 4. Ei av tolv groper i et mindre fangstanlegg Id. 214605 på Mølnkollen i Harstad k.
Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

Det er også viktig å bemerke at også den norske gruppa i regionen hadde fiske og husdyrhold som næringsveier, men med ei litt anna vektlegging.

Utmarksressurser: Den norske bruken av utmarka dreide seg mest om bærplukking, beiting, skoging og (seinere) torving i de nære områdene. Den samiske bruken omfatta i tillegg jakt og ferskvannsfiske, og i langt større områder og omfang enn den norske høstinga.

Fangstanlegg (ledegjerder) viser at regionen tidligere hadde villrein. Gjerdet kan krysse et dalføre (Naversbordalen i Øksnes, Røsshagendalen i Bø) eller ei fjordside (Melfjorden i Sortland). Det finnes fangstanlegg også på Hinnøya og Andøya. I tillegg ble det registrert tre mellomstore fangstgropanlegg for første gang i Tjeldsundet. Disse ligger orientert mot de store dalførene Kongsdalen og Gausvikdalen og er plassert på høye koller og sletter i trekkruta for reinen. Felles for slike anlegg er at de har krevd stor arbeidsinnsats og de har trolig vært brukt over lang tid (figur 4).

De eldste kjente fangstgropanleggene er i Finnmark og datert til siste periode av yngre steinalder. De har trolig vært i bruk over svært lang tid frem til mellomalderen. De som brukte fangstanleggene i Tjeldsundregionen kan ha vært tidligere generasjoner av de sjøsamene vi kjenner fra 1600-tallet og utover. Villreinen forsvant trolig fra regionen i seinmellomalderen, det kan ha ført til at samene begynte å utnytte sjøressursene i sterkere grad. På flere steder langs Tjeldsundet som i Kongsvikområdet, Årbogen og Hamna ved Tjeldsundbrua er det kjente kryssningspunkt for ferdsel og vadeplasser for villrein og tamrein. Disse kryssningspunktene har derfor forbindelser videre østover og knytter derfor Vesterålen sammen i en lang øst-vest-akse som fortsetter øst for Tjeldsundet.

Laksefiske og bjørnejakt hører også med til den sjøsamiske utnyttinga av utmarksressurser. De eldste sporene i hele Skandinavia etter bjørnejakt kommer fra bjørnegrava på Tjeldøya i Tjeldsund som dateres til romertid ca 200 e.Kr. (Holberg 2009:191). Det

er derfor all grunn til å tro at at bjørnejakta på 1700-tallet fortsatt var en samisk aktivitet med lange tradisjoner, og den fortsatte langt inn på 1800-tallet. Det finnes mange kulturminner og historiske nedtegnelser om denne aktiviteten særlig i områder som tilhører Sortland, Kvæfjord og Lødingen kommuner i dag (Bjørnson 1916, Myrstad 1996, Sommerseth 2017). Trolig strakte et sammenhengende samisk samfunn seg fra ytterkysten i vest og innover til fjellene i øst, men med ulike rammevilkår, ressursutnyttninger og endringsprosesser. Det er derfor spennende å finne nye spor i dette registreringsprosjektet som viser til samisk bosetting og til steder med tro og tradisjon så vel som jakt og fangst.

Innmarksressurser: Kildene fra 1700-tallet viser at den sjøsamiske gårdsdrifta var nokså lik den norske med stor vekt på husdyrhold (Borgos 1988:207). Noen sjøsamere hadde tre til fem reinsdyr i buskapen, trolig både som melkedyr og trekkdyr. På 1800-tallet hadde en del sjøsamiske familier små reinflokker (Borgos 2005:128-129). antakelig såkalte aktarein eller sytingsrein. De sjøsamiske gårdene kan deles i tre grupper:

- gamle matrikkelgårder,
- såkalte finnerydninger som blei matrikulert fra 1780 til 1820,
- bosteder som ikke blei ført inn i matrikkelen som egne gårder.

Det sjøsamiske bosetningsmønsteret blir omtalt lenger ned.

Sjøressurser: I Vesterålen og rundt det meste av Hinnøya har man alltid kunnet drive fiske stort sett heile året rundt. I tillegg kom deltaking i Lofotfisket og etter hvert i Finnmarksfisket. Både samer og nordmenn utnytta disse ressursene, men i eldre tider trolig på ulik måte. En stor del av sjøsamene bodde inne i fjordene i regionen. De utnytta først og fremst de nære fiskeressursene, men noen dreiv også fiske utafor kysten. Leidangsskatte-lister fra 1600-tallet tyder på at de leverte tørrfisk sørover. Bergensgjeld i samiske skifter fra 1700-tallet bekrefter dette. Ut-

over 1800-tallet blei de samiske fiskeriene mer og mer lik de norske. Det var dessuten ikke uvanlig med samer og nordmenn på samme båt. Kirkebøkene viser ofte begge etnisiteter blant de omkomne når en båt forliste (Borgos 2015).

Handel: Salg av varer og tjenester til den norske folkegruppa var trolig en del av den sjøsamiske økonomien. Det dreide seg om båter og smedprodukter trolig også skinn og vevarbeider (Borgos 2008). Mens nordlandsbåter dominerte som transportmiddel, var det vanlig å seile inn fjordene og trekke båtene over lave eid til neste fjordbotn for å slippe seilassen gjennom ureine farvatn på yttersida av øyene. Slike drageider er kartlagt i dette prosjektet. I fjordene og på eidene bodde samer som eide trekkdyr, og det er svært sannsynlig at hest og rein blei brukt til å trekke båter over mot betaling.

Samiske stedsnavn og navnet Hålogalandsveien

Det moderne navngitte veiprosjektet Hålogalandsveien strekker seg i dag gjennom de samme gamle veiene og ferdseslårerne som har vært i bruk gjennom svært lang tid for denne regionen. Hålogalandsnavnet kommer opprinnelig av norrønt Hålogaland (første ledd er gen. plur. av folkenavnet háleygir), og navnet har en usikker betydning (Røskaft 2009:225). I dag forstås sammensetningen av navnet om en politisk og kulturell sammenslutning under ledelse av jarlene fra Omd, som i vikingtiden administrerte store områder. Et tolkningsforslag i forlengelsen av dette er at Håloygnavnet betyr «et forbund av de som er sammenbundet i strid», men det er viktig å påpeke at det også flere tolkningsforlag. Historisk sett ligger det som ble regnet som grensene for det eldste Hålogaland lenger sør enn de områdene som dagens E10 omfattes av. Først i mellomalderen rundt 1250 omfattes det gamle Hålogaland av områdene lenger nord. Disse områdene er definert som de ytre deler av dagens Nordland fylke og størstedelen av Troms fylke frem til Malangen og muligens frem til Lyngstua

Lodingen herred.

- 132 Svellingen, lp. *Svællegak* pl.
- 14 Våge, *Voagak*, pl.
- 17 Ytterstad, lp. *It'ter-staddē*.
- 176 Kjeøy, lp. *Gæjak*, pl. (kalles så i Ofoten), *Gidā*, pl. (kalles så i Tysfjord).
- 18 Rindbo, lp. *Rin-biddja*.
- 22 Svensgam, lp. *Svæn-gabmā* (ill. -āi).
- 25, 26 Kanstad, lp. *Gānak*, pl.
- 265 Lunkenes, lp. *Luŋ'kā* (ill. -āi).
- 28 Lodingen, lp. *Lōdegak*, pl.
- 285 Kåringen, lp. *Gōregak*, pl. ell. *Gūrega*, pl.
- 32 Valvåg, lp. *Val-vākkē* ell. -vōkkē.
- 37 Odden, lp. *Vuod'dē-(njar'ga)*.
- 39 Miklebostad, lp. *Mik'kel-bowlak*, pl.

Tjeldsund herred.

- 64 Fiskefjord, lp. *Fis'kā-fer'da* ell. -ver'da.
- 70 Sæter, lp. *Sæt'tarak*, pl.
- 79 Stokke, lp. *Stuokkēk*, pl.
- 80 Hol, lp. *Howlak*, pl.
- 81 Hov, lp. *Hoavvā* (ill. -āi) ell. *Hoavvē*.
- 83 Sand, lp. *Sāddēk*, pl.
- 84 Dragland, lp. *Rāga-lāddēk*, pl.

navn.

Duolbas, K. Erikstadjordfjellet; jfr. *duolbas*, flat.

Ak'sō-njar'ga, Øksnes = (om hele halvøen).

— *Guoddet-vārrē*, (kalvingsfjellet), K. Brynjolfslåttheia, L 9, 9. — *Saddō-vārrē*, Sandfjellet =, S for Nordmannsdalen. —

Prašša-vag'gē, Bresjadalen; -*jaw'rē*, Bresjavatnet. — *Gānai* ell. *Gānas-vuodna*, Kanstadjorden. *Gānaivuon-ai'dē* (Kan-

stadjordeidet) fra Kanstadbotn deler sig i *Viestap-ai'dē* (vesteidet), som går til Gullestfjordbotn, og *Qwstap-ai'dē* (østeidet), som går til gården Eldet i Gullestfjord.

Hæsta-vuodna, Hestfjorden =. Ø derfor er *Hæsta-njar'ga*. — *Hæsta-čok'ka* (hesttinden). — *Snæi'sa-jaw'rē*, Sneisvatnet, L 9, 10. — *Snæi'sa-vag'gē* (Sneisdalen). — *Haw'ka-vuodna*, Haukfjorden =. — *Skoar'rē-lākkō* (558'), L 9, 10 (N for Lilledalselva); jfr. *skoar'rē*, et stivt og skrumpet skinn; *lākkō* i Register.

Lan'sa-čok'ka, Nattmålstind, L 9, 9.

Luŋ'ka-vuodna, Lunkefjorden, L 9, 11. — *Gōb'bē-dāllē*, K. Kobberdalen, L 9, 5. Der er *Baddjē-gor'sa* (øverkløften) og *Baddjēgor'sa-jaw'rē* (513').

Værka-jaw'rē, Svartvatnet (545'). Mellem dette vatn og Olderdalen er *Doarēs-vārrē* (tverrfjellet). — *Jor'ba-vārrē* (rundfjellet), K. Bollfjellet, L 9, 5, 6. — *Aw'žē*, Heggedalen; -*vuobmē*, -*jōkka*; -*giera*, det øverste av Heggedalen. — *Hær'gē-gurra*, Reinskaret =, mellem Heggedalsbotn og Vassvikvatnet, L 9, 5. — Ved Veilvatnan er *Jaw'rē-rieppēk*, pl. (vassskarene), L 9, 5.

I Kongsvikdalen er *Skirtō-lāk-jaw'rēk*, pl., Kvantovatnan, M 9, 1; jfr. *Skirtō-lākkō*, Sturvassdalen (den nordlige del av Kongsvikdalen mot Sturvattnet). Kvantovatnan har tilløp fra S fra Stortindvatnan ved *Hūdegarep'pē*. Lapper forklarer navnet av *hut'tat*, sitte eller ligge sammenkrøpet, kurende, fordi rengjøterne der blev overfalt av kulde. Ovenfor Kongsvik er *Lew'njē-dievvā* (torvhøgen), Torvholtan. — Syd i Kongsvikdalen er *Stuor-dievvā* (størhøgen). — Rett op fra Øverdalsvatnet, M 9, 1, er *Itkōs-bak'tē* (avselberget), Falberget.

V for Kvantovatnan er *Čacca-rep'pē* (vannskjellsaret) på Storsteinfjellet. N derfor er langs fylkesgrensen *Aldas-čok'ka*, Tverrfjellet, L 9, 6. Fjellet skal ligne

Figur 5. Eksempel på samiske stedsnavn i Lodingen og Tjeldsund herred: fra Just Qvigstads «De lappiske stedsnavn ifinnmark og Nordland Fylker fra 1938:202-203.

ved innløpet til Lyngsfjorden. Innover og nordover i landet var Hålogaland omsluttet av Finnmark, oppfattet som samenes land (Røskoft 2009:221-223).

Professor Just Qvigstad samlet sist på 1800-tallet inn både eventyr og en rekke stedsnavn i Vesterrålsregionen og i Tjeldsundområdet og blant annet brukte han sjøsamen Ole Johan Kristensen på Holmstad i Eidsfjorden som sin viktigste kilde (Qvigstad 1938:201-204). Den sjøsamiske dialekten i denne regionen lignet trolig

mye på lulesamisk dialekt, men dette er ennå lite utforska. Det er særlig to samiske stedsnavn som har vært kjent og synlig på offentlige kart for denne regionen, Goivo (som på norsk betyr Reka) og linnasuolo (Hinnøya). I tillegg finnes det flere samiske navn på gårder og på fjellområder inne på øya linnasuolo. Dessuten har en rekke norske navn i regionen samiske førsteledd, for eks. Kavåsen i Øksnes og Sølførstranda i Eidsfjorden. Andre samiske navn som blant annet Qvigstad noterte seg i 1938 finner man på Vestfjordsida

av Lødingen. Det er særlig tre samiske stedsnavn i kildene (skrevet etter gammel stavemåte) som er interessante og som referer til gamle ferdselsåre langs Hålogalandsveien. Disse navnene finnes mellom Øksfjorden «*Aksovuodna*» til Lødingen «*Lodegak*» og Kåringen «*Goregak*» (Qvigstad 1938:202) (figur 5). Andre steder igjen har klare referanser til samisk bosetting og ferdsel med navnesammensetninger som «finn» eller «gamme». Eksempelvis finner vi Gamdalen, Finnsteinen, Finngamman og Finneset i Lødingen og Tjeldsund kommuner. Oppsummert var Vesterålen neppe et isolert samisk område ute mot storhavet, men hadde kulturelle forbindelser videre østover til Tjeldsundet der de næringsmessige rammevilkårene var like over hele denne regionen. Likeså viser kirkebøkene til mange eksempler på giftemål og flytting på tvers av regionen mellom øst og vest, en viktig faktor som forsterker forbindelsene (Borgos 2015).

Samiske stedsnavn sammen med kulturminner er viktig for å forstå det historiske bildet rundt bosetting, ferdslesområder, næringer og ressursområder. Stedsnavn er en viktig kildekategori for å kartlegge kulturminner i landskapet. Samiske stedsnavn er lite nedskrevet og forsket på men språkforskere kan likevel følge språket mer enn 3500 år tilbake i tid (Helander 2009). Fra 1870-årene ble stedsnavnpolitikken

utformet med det formål å fornorske de samiske stedsnavnene, noe som særlig gjalt de samiske bosettingsområdene og gårdsnavnene. Det var blant annet krav om at gårdene skulle ha norske navn, og i begynnelsen fikk de samiske eller kvensk gårdsnavnene kun stå som en parentes etter det norske navnet. Etter hvert ble samiske gårdsnavn og stedsnavn i landskapet oversatt til norsk, og navnene ble tilpasset lingvistisk slik at de fremsto som norske navn. Eksempler på dette finner vi i navn som Kåringen i Lødingen kommune som Qvigstad (1938:202) omtaler som *Goregak/Gurega* (gammel stavemåte) (se figur 5). I forbindelse med unionsoppløsninga i 1905 ble jordsalgsloven strammet inn, og det var kun norske navn som ble akseptert som offisielle navn på gårdene og eiendommene. I tillegg måtte kjøper av gårder og eiedom dokumentere at de behersket norsk skriftlig og muntlig, en praksis som var akseptert av myndighetene til langt etter krigen i mange områder. I følge stedsnavnforsker Rautio Helander (2009) var dette en veldig sterk og bevisst fornorskningsspolitikk. Myndighetene skapte et bilde av norsk bosetting over hele landet der man bevisst fjernet de samiske navnene fra offentlig bruk. Navnene overlevde bare muntlig blant samene. På denne måten skapte myndighetene et helhetlig bilde av en norsk befolkning og bosetting over hele landet.

4. Vegparsell 1, 2 og 3. Sortland og Kvæfjord kommuner.

Innenfor vegparsellene 1, 2 og 3 i Sortland og Kvæfjord kommuner er det registrert 43 kulturminner. 29 av disse er automatisk fredet og 1 minne har uavklart kulturminnestatus. Så mange som 11 ikke er fredet på grunn av uklar alder og etnisk tilhørighet som fremkom etter en gjennomgang av kildemateriale ved etterarbeid. Innenfor vegparsell 1 ble det også registrert to

lokaliteter med tilsammen 12 krigsminner i form av øvelse og skytegroper fra enten andre verdenskrig eller perioden etter. Her presenteres noen av lokalitetene som Sametinget har registrert og denne oversikten begynner i vest ved kommunegrensen mellom Sortland og Kvæfjord, vegparsell 1. Lokalitetene og kulturminnene som blir omtalt her gir et godt bilde på den samis-

ke bosettings- og kulturhistoriske historia for dette området som er kjent i kildene allerede fra 1600 -tallet.

Vegparsell 1: Marenhågen, ei innmarksslått i Sortland k.- Id. 214872

Rett etter tunnellingangen på østia av Sigerfjordtunnelen mellom Sortland og Kvæfjord kommuner ble det registrert ei automatisk freda innmarksslått og en skjellstein (Id. 214879) på eiendommene Marenhågen og Høgda, gnr 5. Dette gårdsnummeret knyttes til de tidlige samiske bosettingene

i Sigerfjordområdet og denne lokaliteten har trolig vært benyttet som utmarkss-områder for fjordfolket før etablering av nyere tids bosetting. Innmarken ligger like ved dagens E10 avgrenset av våtområder i nord. Jordet ligger på en brink med godt utsyn ned mot og kun 1 km fra Austfjorden. Jordet er registrert med parallelle dreneringsgrøfter som følger innmarkens vestlige og nordlige kant. Ytre mål i retning nord-sør er 30 meter og øst-vest er ca. 40 meter. I øst like utenfor jordet ligger en mindre rydningsrøys.

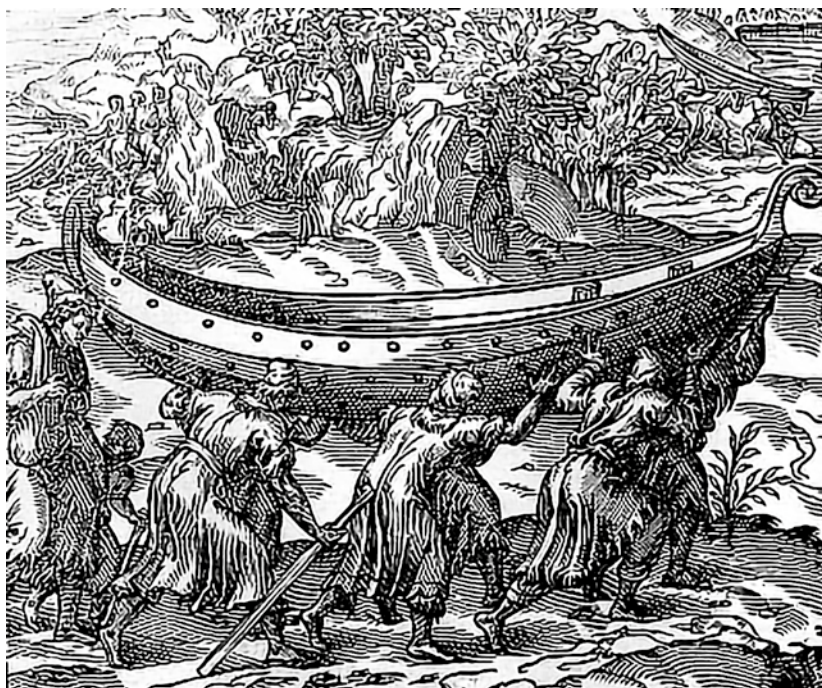
Vegparsell 1.

Kommune	Stedsnavn	Askel. id.	Kulturminne	Status	Info.
Sortland	Kjerringdalen gnr 3/5	220987	Steinbru med brukar	Fredet	Marka/sjøsamisk
Sortland	Høgda gnr 5/5	214875	8 stk skytegroper	krigsminner	2v.krig/Kald krig
Sortland	Høgda gnr 5/3	214879	skjellstein	Fredet	Markasamisk
Sortland	Marenhågen gnr 5/4	214872	Slåttemark/innmark	Fredet	Markasamisk
Kvæfjord	Marenhågen gnr 5/2	214882	4 stk skytegroper	krigsminner	2v.krig/Kald krig

Tabell 5. Kulturminner registrert innenfor vegparsell 1. Sortland kommune.

Området som helhet regnes som gammelt samisk bruksområdet og jordet ligger rett ved den gamle samiske ferdselsveien fra Sigerfjord til Gullesfjorden / Guollesvuotna. Hele området fra Austpollen og opp til gårdene Høgda og Marenhågen og videre langs Langvatnet og ned til Langvassbukt i Gullesfjorden / Guollesvuotna, har slik som i dag vært en viktig knutepunkt. De topografiske fordelene er mange i dette området angående ferdsel. Her har man brukt landskapet og terrenget for å korte inn reisetiden mellom ytterkysten i Vesterrålen og Hinnøya med innlandet østover. Innmarksslåttene ved Marenhågen kan tidligere ha vært en gammel gieddi, som er et avgrenset gressbeiteområde for tamrein.

Her kan man tidligere ha hatt kjørereinen på beite, dyr som kan ha blitt brukt for å trekke båtene over eidet mellom de to fjordsystemene (figur 6).



Figur 6. Båter som blir fraktet over et eidet mellom to havstrek. En gravering fra 1500-1600 tallet. Følgende tekst er skrevet med fjær over bildet (oversatt fra fransk): "Samene bærer båter til andre steder".



Figur 7. Gammetufta Id. 214417 ligger midt i bildet, det vokser småbjørk på vollen i sør med Langvatnet i bakgrunnen. Stedet er i dag en populært fiskeplass og stoppested langs rv 85. Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

Det smale landstykke på vel 5,5 km som knytter Austpollen og Langvassbukt med hverandre har tidligere fungert som båtdrag. Dette betyr at områdene har vært egnet til å frakte eller dra de mindre båtene over land fra et havstykke til et annet. På ruten mellom Sigerfjorden og Gullsfjorden / Guollesvuotna har trolig det langstrakte Langvatnet på vel 3 km fungert som et viktig landskapselement i ruten mellom øst og vest. Båtdrag i Nord Norge knyttes hovedsakelig til smale eider hvor man enkelt kunne forflytte seg mellom områder slik at

man slapp å krysse større havstrekke eller ta lange omveier på ytterkysten. Det finnes uttalige områder i nord som er brukt som båtdragsområder og praksisen er kjent og omtales i kildene allerede fra jernalderen (Simonsen 2002).

Vegparsell 2: Gammetufta ved Svendnesset - Id. 214417

Langs østsiden av Langvatnet i Langvassdalen ble det registrert to kulturminner og disse ligger 250 meter fra hverandre. Den ene er en gammetuft som er automatisk

Kommune	Stedsnavn	Askel. id.	Kulturminne	Status	Info.
Kvæfjord	Tennsteinen gnr 16/9-21	214484	Steinblokk / gállu	Ikke fredet	Ferdse
Kvæfjord	Svendnesset gnr 16/8	214417	Gammetuft 1665-1890	Fredet C14prøve	Fiske/fangst
Kvæfjord	Langvassbukta gnr 16/7	214434	Gammetuft	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Torberget gnr 18/3	59263	2 gammetufter	Fjernet /ikkefredet	sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/1	214389	Steingjerde	Fredet	sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214390	Steingjerde	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214433	Steingjerde	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214808-1	Vannmølle	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214808-2	Demning i elva	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214808-3	Stolperøys til mølla	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214808-4	Stolperøys til mølla	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214808-5	Stolperøys til mølla	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214808-6	Stolperøys til mølla	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214808-7	Stolperøys til mølla	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214428-1	Tørrmur til fjøs	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214428-2	Steingjerde/innmark	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214428-3	Steinbru	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214428-4	Steingjerde	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214428-5	Steingjerde	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark gnr 18/2	214428-6	Brønn/vannpost	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark/Torseter gnr 18/2	214563-1	Fellesgammetuft 3-delt	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark/Torseter gnr 18/2	214563-2	Fellesgammetuft 3-delt	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark/Torseter gnr 18/2	214563-3	Fellesgammetuft 3-delt	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark/Torseter gnr 18/2	214811-1	Tuft	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark/Torseter gnr 18/2	214811-2	Grop	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark/Torseter gnr 18/2	214811-3	Steingjerde/vei	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bømark/Torseter gnr 18/2	214811-4	Steingjerde/vei	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bergli gnr 18/4	214445-1	Tørrmur fjøs	Ikke fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Bergli gnr 18/4	214445-2	Steingjerde/innmark	Ikke fredet	kystbosetting
Kvæfjord	Bergli gnr 18/4	214445-3	Gårdsvei	Ikke fredet	kystbosetting
Kvæfjord	Bergli gnr 18/4	214445-4	Gårdsvei	Ikke fredet	kystbosetting
Kvæfjord	Våtvoll gnr 19/5	214384	Tørrmur sommerfjøs	Ikke fredet	kystbosetting
Kvæfjord	Våtvoll gnr 19/19	214439	Tørrmur stall	Ikke fredet	kystbosetting
Kvæfjord	Vangen/Våtvoll gnr 19/14	214476	Merkestein 1665-1890	Fredet C14prøve	Sjøsamisk
Kvæfjord	Halvardsneset gnr 19/20	9412-1	Gammetuft	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Halvardsneset gnr 19/20	9412-2	Gammetuft	Fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Litjedalen gnr 19/1	214937	Torvløe	Ikke fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Løbergsbukt gnr 19/2	214381	Tørrmur til høylæe	Ikke fredet	Sjøsamisk
Kvæfjord	Løbergsbukt gnr 19/1	214405	Beingjemme	Ikke fredet	Reindrift
Kvæfjord	Gullesfjordbotn gnr 20/1	221138	Fiskeplass i Lakselva	Uavklart	sjøsamisk

Tabell 6. Kulturminner registrert innenfor vegparsell 2 og 3, Kvæfjord kommune.

fredet og den andre er en stor steinblokk og som kan ha vært en veistein og grensestein. Denne ble ikke automatisk fredet på grunn av uviss tilknytning til kulturlandskapet. På Svendnesset ligger det ei rund gammetuft, ca 5 meter i diameter og denne har en lav torvvoll og en steinsatt årran sentralt plassert i midten av tufta. Tufta ligger ca 30 meter nord for vannkanten fint plassert midt på neset (figur 7). Historisk sett er dette en boligform som er kjent og etablert som en samisk boform allerede fra eldre jernalder (Sommerseth 2010, kap 4). Det ble tatt en trekullprøve (Beta-428869)

midt i ildstedet og radiokarbondateringene viser til flere bruksfaser; en mulig bruksfase fra slutten av 1600-tallet og en fra midten av 1800-tallet og en siste fra begynnelsen av 1900-tallet. Dateringene viser at boplassen ved Langvatnet har vært i bruk over svært lang tid.

Selve neset hvor tufta ligger har fått navnet etter en som het Svend, og navnet er i følge skriftlige kilder et ganske vanlig personnavn i Gullesfjorden / Guollesvuotna rundt 1800-tallet. I denne tia er det minst åtte personer i folketellingen som heter

Svend, og alle kan ha vært en av dem som kan ha bodd på neset eller ha brukt Svendneset som fast fiskeplass. Ser man enda lenger tilbake i tid kommer det frem i manntallet fra 1701 at det skulle ha vært en oppsitter i Langvassdalen som het Paul Nilssen. Han var rundt tretti år gammel og født her og hadde en far som het Nils. Dette indikerer at det i tiden rundt 1670 bodde en samisk familie i Langvassdalen (Borgos 2015), noe som også stemmer med den første tidshorisonten på dateringen fra gammetufta.

Siste daterte bruksfase er innenfor det som kan referere seg til da boplassen ble oppkalt etter Svend. Siden dette er det største neset langs Langvatnet på nordsiden er det ikke usannsynlig at dette stedet kan ha vært brukt som stoppe- og hvileplass for den utstrakte ferdselen som foregikk enten til fots eller med båt i forbindelse med båtdragaktiviteten mellom fjordsystemene. Området som helhet har imidlertid et kildekritisk problem ettersom det var umatrikulert fram til slutten av 1800-tallet og dermed ikke skattlagt og følgelig usyn-

lig i kildene (Borgos 2015). Kvæfjordboka (Norman 1975) nevner heller ikke bosetning i området før etter 1860 og dette illustrerer også hvordan de samiske tradisjonene og interessene i området er usynlige når det gjelder bosetting og ressursbruk knyttet til fiske og jakt over lang tid.

Vegparsell 2: Bosettingssporene på gnr 18/2 Bømark i Guollevuotna / Gullsfjorden - Id.214389, Id.214390, Id.214428 1-6, Id.214433, Id.214563 1-3, Id.214808 1-7, Id.214811 1-4

På Bømark i Gullsfjorden / Guollevuotna er det registrert et stort antall kulturminner som definerer gården og ressursbruken av innmarka. Gårdens samiske tilhørighet kan følges i de skriftlige kildene tilbake til 1600-tallet. Her ble det registrert flere tørrmurte steingjerder på innmarka til Bømark rett ovenfor riksvei 85 (ett gjerde innenfor gnr 18/1 og to på gnr 18/2). To av disse steingjerdene ser ut til å ligge midt i traseen for den planlagte Hålogalandsveien (Id. 214389 og Id.214390). Begge steingjerdene ligger i et gammelt innmarksområde i



Figur 8. Steingjerdet lengst i sør på Bømark gnr 18/2. Foto. Silje Sivertsvik, Sametinget.



Figur 9. Skjeltersjå fra 1800-tallet som står inne på tunet til gården på Bømark.

Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget

en østvendt skråning der terrenget består av lyng og mindre våtområder med spredte bjørk og rognetrær. De nordligste gjerdene på Bømark, Id.214389 gnr 18/1, består av 2 gjerder på henholdsvis 83 og 22 meter, og disse ligger på nordsiden av Bømarkselva. Lengst i nord av disse to gjerdene ligger det lengste gjerdet på 83 meter mens det korte på 22 meter ligger like sør for denne. Steingjerdene er bevakst med mose og lyng enkelte steder men de er fortsatt godt synlige i terrenget. Gjennomsnittlig høyde er over 60 cm og de er gjennomgående 60-70 cm brede.

Det andre gjerdet som også vil komme i direkte konflikt med veiplanene ligger sør for Bømarkselva på gnr 18/2, Id: 214390. Dette gjerdet ligger nedenfor og tett inntill en sørvend skråning som avsluttes i ei slåttemark. Steingjerdet er 37 meter langt og det buer svakt mot nord på midten og hele gjerdet ligger øst-vestorientert. Steingjerdet er synlig og godt markert bortsett fra de siste 7 meterne mot øst. Gjerdet er ca 60 cm høyt og rundt 1 meter bredt (figur 8).

I tillegg til steingjerdene er det også registrert ulike steinfundamenter til ei vannmølle med rester etter ei demning og fortøyningsrøyser langs elvekanten. Det er også registrert tørrmurer for sommerfjøs og stall, en brønn, to gammetufter og gamle stier og veifar tilsammen 21 kulturminner på gnr 18/2 (kun en av steingjerdene ligger på gnr 18/1). Det står også bygninger fra 1800-tallet som er godt bevart og tatt vare på, og disse er registrert og kartlagt innenfor bygningsvernet og har SEFRAC 1911104007. Disse bygningene vil ikke komme i konflikt med veitraseen da de ligger utenfor planprogrammet (figur 9).

Førsteledd i navnet Gullsfjorden / Guollesvuotna er trolig fra det samiske navnet "guolli", som betyr fisk. Fjorden er svært fiskerik av topografiske grunner. Fjorden er ikke utformet av en bre og mangler derfor markert terskel noe som er gunstig for at en rekke fiskearter lett kan ta seg inn og ut av fjorden. Dybden er to hundre meter eller mer i den ytre delen og hundre meter til like innenfor Våtvoll. Fjorndavnets samisk opphav styrker kildene om en tidlig samisk bosett i regionen, og fjorndavnet

ble også tatt i bruk av norsk forvaltning som områdenavn i skattelistene allerede fra 1500-tallet (Borgos 2015). I fogderegnskapet fra 1634 står det at Gullsfjorden / Guollesvuotna: *"har vært finnesete i gamle dager"*. Det er derfor rimelig å regne "gamle dager" som minst må bety 1500-tallet. I 1623 oppgir ei skatteliste at «sjøfinnen» Ole Paulsen og Nils Nilssen bor på "finnseth". I tillegg så betaler mange kvæfjordsamer de samme skattene som norske leilendinger¹, og de skattlegges på bostedet og ikke i været de brukte under fisket, noe som betyr tilhørighet og fast gårdsbosetting i Kvæfjordområdet.

Det har vist seg at ei nærmere drøfting av kjerneområdet Gullsfjorden / Guollesvuotna og begrepet finnesete har vært nyttig som kilde når resten av den historiske situasjonen på Hinnøya skulle undersøkes. I 1689 tegnet presten og kartografen Melchior Ramus (1646-1693) et kart over Kvæfjorden der han oppgir at innenfor Gullholm i Gullsfjorden / Guollesvuotna var det flere finnseter: *"Guldholm ligger paa dend ø[stre] Side af fiorden, j m [1 mil] ind fra Olnes. inden for ere findsætter."* Her står finnesete i flertall, mens verbet "ere" i tillegg er både flertall og nåtid (Borgos 2015). Begrepet var altså fortsatt i bruk sist på 1600-tallet og på flere av disse gårdene ble det registrert samiske kulturminner.

Vegparsell 2: Vei og merkesteinen på Våtvoll, datert til 1700-tallet - Id.214476

Like ovenfor innmarka på gnr 19/14 ble det registrert ei stor steinblokk med heller. Denne steinblokka er 5 meter høy og har en tydelig heller med et dråpefall på mer enn 1.50 meter og er synlig på lang avstand (figur 10). På sørvestsida av steinblokka ble det under helleren eller dråpefallet funnet trekull som er rester etter et uteildsted. Det ble tatt en trekullprøve og AMS-datering viser til en hovedbruksfase gjennom 1700-tallet. Steinblokka har

trolig vært brukt som stoppested eller til overnatting slik som det blir beskrevet i kildene som er gjengitt etter muntlig tradisjon (se s.21, Bjørnson 1916). Steinen på Våtvoll hadde ikke innrisset et korsformet buemerke som tegn på at steinen kunne representerte et eiendomskille mellom gårdene. Den ligger heller ikke i dag ved en av dagens eiendomsgrenser, men sentralt ovenfor en av de store eiendommene i bygda Våtvoll.



Figur 10. Merke og veistein på gården Våtvoll, datert til 1700-tallet.

Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget.

Felles for gårdene Bømark og Våtvoll er i følge Borgos at de som bosted nevnes tidlig i kildene på 1600-tallet. Første gang Bømark blir nevnt er i 1649, med ei landskyld på 1 pund. Da hadde gården norsk oppsitter, og rett etter var neste oppsitter en same. Gården Våtvoll er nevnt som en ødegård fra 1610, landskylda var ½ pund til 1612, deretter 1 pund. Nordmannen Kristoffer Olsen bygsla gården i 1614, året etter overtok samene Simon Jonsen, og seinere Kristoffer Olsen på nytt.

Gullsfjorden / Guollesvuotna som helhet opptrer i kildene som krongods i samme tidsrom og hadde opptil fem samiske skattebetalere, derav noen som satt med bygsel og betalte landskyld. Gullsfjordbotn hadde for lav landskyld og navnet kan også oppfattes som navnet på et bestemt område og ikke en *avgrensa lokalitet*, og dermed kan fjordbotnen slik det kommer frem på kartet til Melchior Rasmus i 1689

¹ I Vesterålen fikk ikke samene bygsle jord før utpå 1700-tallet

ha vært et av finnesetene i tillegg til gårdene Våtvoll og Bømarka (Borgos 2015, se vedlegg 1 for fylldigere beskrivelse).

Betydning og tradisjon rundt de store steinblokkene

Langs Hålogalandsveien er det registrert 9 store steinblokker som knyttes til ferdsel, tro og tradisjon (figur 11). Disse steinene er registrert i syv av veiparsellene, og de er lokalisert i fem av de syv kommunene som er berørt av planprogrammet. Ferdsel er noe som blir synliggjort i Sametingets prosjekt særlig gjennom kulturminnene de store steinblokkene representerer. Det foreligger for første gang radiokarbondateringer og fire av steinblokkene er datert med hendelser. Dateringene fra de fire steinblokkene er tatt fra ildsteder som har vært plassert under dråpefallet eller like under dråpefallet på steinblokkene. Her ble det funnet trekull som er datert og samlet viser dateringene til et stort tidsspenn for bruken av lokalitetene.

Den eldste dateringen viser til en bruksperiode rundt 2000 f.Kr, i siste del av steinal-

deren. En av dateringene er fra midten av 1300-tallet i perioden rundt svartedøden. To av dateringene viser til en bruksperiode tidlig på 1700-tallet, en periode hvor det også finnes skriftlige kilder om samisk bosetting. Dateringene viser overraskende nok til en lang brukspraksis med å ta i bruk de store steinblokker som oppholdsplasser og stoppesteder. Derfor er dette en kulturminnekategori som spiller en viktig rolle i det samiske landskapet som helhet, og må sees i sammenheng med bosetting og ressursutnyttelse i regionen.

Den samiske betegnelsen *gállu* om de store steinblokkene er i denne rapporten navngitt etter den lokale samiske navnebruken for Lødingen- og Tjeldsundregionen. Termen lappogallo er også introdusert men er kun brukt svært lokalt. Det som er viktig er at de store steinblokkene kan ha en kulturell tilknytning utover bare å være en geologisk formasjon. I samisk-norsk ordbok omtales en steinblokk/klippe som *gálli*, og i Nord Troms har Gáisi giella-guovddáš ut fra lokal tradisjon omtalt de store steinblokkene som *gállu*. På lulesa-



Figur 11. Steinblokk ved Bjørnholla gnr15/12, parsell 13. Skånland k.

Foto: Ingrid Sommereth, Sametinget



Figur 12. Innrisset kryss/kors i steinblokka ved Langvatnet, parsell 2 i Kvæfjord k.

Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget

misk har for eksempel steinblokker med hellere og bergutspring fått navnet *sláhpa* og for Ofotenregionen blir hellere omtalt som *láhpa* og *lábastat*. I tillegg blir store hulrom eller større bergsprekker i fjell kalt for *loabme* på nordsamisk. De store steinblokkene / gállu er opprinnelig naturlige stein- flytteblokker men de kan være steder som har blitt bruk som oppholdssted til ulike formål gjennom tid.

Flere steder i samiske områder har disse steinene fungert som et viktig kulturelt element i landskapet, og de ligger da alltid inntil eller i nærheten av kjente ferdselsårer, flytteveier, tråkk og stier. Steinblokkene kan også ligge i nærheten av boplasser noe som er særlig kjent på innlandet langs flytteveiene og ved boplassene som er knytta til tamreindrifta. Særlig de steinblokkene som har et bergutspring med hulrom under har vært vanlig å bruke som som ly for vind og vær samt et egnet sted for overnatting (Sommerseth 2010: 16-17).

En annen kulturell funksjon som disse steinblokkene innehar er den visuelle kvaliteten, at de i egenskap av å være store

naturformasjoner også er svært synlig over lange avstander. De store steinblokkene har fungert som visuelle markører i terrenget og som veimerker for å binde boplasser og flytteområder som ligger spredt over store avstander sammen. Et nytt moment som ble kjent i forbindelse med registreringene fra 2015, er at de også fungerer som grensemarkører mellom eiendommene og gårdene. Det ble observert flere slike merker blant annet ved Langvatnet i Kvæfjord kommune, på steinblokka i Fiskefjorden / Guollevierda i Lødingen kommune og på Korssteinen på Strand i Evenes kommune. Disse tre steinblokkene har alle korsformede buemerker risset inn, noe som indikerer et eiendomsskille mellom gårdene (figur 12).

Steinblokkene / gállu er ofte omtalt i lokale sagn og tradisjoner og de kan få navn etter personer i de muntlige fortellingene. I Ofotenregionen er det flere kilder som viser til at steinblokkene har fått personnavn etter brukeren, slik som det kommer frem i fortellingene fra Dundor-Heikka. Historiene hans er gjenfortalt av Inga Bjørnson tidlig på århundreskiftet. Hun reiste rundt i

Ofotenregionen og skrev ned flere samiske fortellinger i det som hun selver omtaler som; «opptegnelser fra flere lappers historier fortalt av dem selv» (Bjørnson 1916). En av fortellingene er om en mann «som helst holdt til i skogen der bjørnen for, men at han i Kanstadmarken bodde under en steinhelle som blir kalt for Henrik Andersas stein». En annen fortelling er om han Kjarv-Erik; «som var på tur til Evenes og som da brukte helleren til overnatting da han skulle skyte en bjørn». En tredje fortelling er om bufinnen fra Osmarken i Evenes kommune; «han var en mann som bodde et halvt år under berghallaren, men hvorfor han gjorde er ikke forklart» (op.sit).

Steinblokkene er derfor ikke bare en geologisk steinformasjon, de markerer også en grense og tilhørighet til samiske bosettinger i regionen. Sammen med samiske stedsnavn representerer steinblokkene en stor betydning i landskapet, og steinblokkene blir tatt vare på av fellesskapet gjennom fortellinger og erfaring som hører til de konkrete områdene. Samiske stedsnavn generelt fungerer som topografiske referanser som inneholder presis informasjon om terrengforhold, landskapsformasjoner eller bestemte hendelser, og de knytter også bosettingene sammen langs ferdselsveiene.

5. Vegparsell 4, 6 og 7. Lødingen kommune.

Innenfor vegparsell 4, 6 og 7 i Lødingen kommune er det registrert 41 kulturminner hvor 28 av kulturminnene er automatisk fredet. To av kulturminnene har uavklart vernestatus ettersom det kan dukke opp nye kilder med nye opplysninger som kan komme til å endre denne vernestatusen. 11 av kulturminnene er ikke fredet på grunn av uklar alder etter 100 års fredningsgrense. Lokalitetene og kulturminnene som blir omtalt her representerer den sjøsamiske bosettings- og kulturhistoriske situasjonen i denne regionen fra mellomalder til ny tid.

Innenfor vegparsell 4 i Lødingen kommune som omfatter områdene rundt Kanstadbotn er det registrert 2 kulturminner; gammetufta er automatisk fredet og ei stor steinblokk har uavklart vernestatus ettersom det kan dukke opp nye kilder som bidrar til opplysninger om bruken av området. To av kulturminnene Id. 74837 1-2 har

fått endret vernestatus i Askeladden etter som de ikke lenger finnes i terrenget. Dette var opprinnelig en lokalitet med to tufter som var registrert på slutten av 1960-tallet. Det fulgte da en dårlig beskrivelse av lokaliteten og den var heller ikke kartfestet. Ved nytt søk i forbindelse med dette prosjektet ble det klart at tuftene er borte ettersom Botnelva har hatt flere store flomhendelser. Det var tydelig at elva hadde skiftet løp og terrenget var preget av erodering, og det er med stor sannsynlighet at tuftene er borte i dag som følge av flom.

Vegparsell 4: Gammetufta i Kanstadbotn og de samiske boplassene - Id. 214410.

Denne gammetufta ligger ca 70 meter øst for Botnelva og 140 meter nord for E10 lokalisert på en åpen slåttemark, gnr 26/11. Gammetufta er svært synlig og godt markert i det flate terrenget og den har tydelige

Vegparsell 4.

Kommune	Stedsnavn	Askel. id.	Kulturminne	Status	Info.
Lødingen	Stormyra gnr 20/1	215056	Steinblokk	Uavklart	Ferdsel
Lødingen	Kanstadbotn gnr 26/4	214410	Gammetuft	Fredet	Sjøsamisk
Lødingen	Toftan gnr 26/11	74837-1	Gammetuft	Ikke fredet/fjernet	Tatt av elva
Lødingen	Toftan gnr 26/11	74837-2	Gammetuft	Ikke fredet/fjernet	Tatt av elva

Tabell 7. Kulturminner registrert innenfor vegparsell 4, Lødingen kommune.



Figur 13. Gammetufta fra 1880 i Kanstadbotn. Arkeologene står på vollen for å markere størrelsen i terrenget.
Foto: Ingar Figenschau, Sametinget.

voller (figur 13). De ytre målene er 8 meter nord-sør og 6 meter øst-vest markert med en kraftig voll bygd opp av torv og stein. Denne vollen har en gjennomsnittlig høyde på 30 cm og en bredde på 90 cm. Det er gode muntlige og skriftlige kilder knyttet til denne lokaliteten som opprinnelig var et gammelt sæterområde knyttet til Gullesfjorden / Guollesvuotna. Skriftlige og muntlige kilder viser til en etablering av denne boplassen rundt 1880-tallet.

Kulturminnene innenfor vegparsell 4 ligger ved Stormyra i Austerdalen og i botn av Kanstadfjorden som på samisk har navnet Ganasvuotna. Området har fra gammelt av vært kjent for ei svært omfangsrik kulturhistorie og det er stor tetthet på samiske kulturminner i dette området. Selve fjordbotn og dalførene har fungert som et kryssningspunkt for ferdsel mellom øst og vest. Flere av de samiske bosettingene som forteller om områdets historie ligger like utenfor planforslaget til hålogalandsveien, men er tidligere registrert innenfor andre prosjekt. Det ble derfor foretatt en datering fra en av tuftene på den store boplassen ved Eidisheimen i Kanstadbotn. Dette ble gjort for å supplere og tidfeste kildetilfanget for området ved siden av de muntlige og skriftlige kildene.

Eidisheimtufta er en av mange gammetufter som er registrert innenfor et avgrenset området, og den daterte tufta ligger 150 meter fra planområdet med Id. 162126. Tufta er en sirkulær teltboplass som ligger på en synlig brink like nord for Hargejohka / Heggedalselv (som på samisk betyr kjørerein- elva). Boplassen er klart markert i terrenget og den er ca 6 meter i diameter ytre mål med en tydelig ildsted i midten. Trekull fra årran ble AMS datert til tiden 1665-1890 med en markert bruksperiode i tiden 1725 - 1780. Dateringen peker på en tidlig samiske bosetting i området. Også skriftlige kilder bekrefter denne dateringen blant annet i folketellingene og de mer sparsomme skriftlige kildene i kirkebøker og leidangslistene for områdene i Lødingen kommune (Fjordholm 1987).

Når det gjelder samiske stedsnavn er det flest stedsnavn langs Vestfjordsida av Lødingen, fra Øksfjorden til Lødingen. Dalførene og ferdselsveiene fra Øksfjorden og Kanstadfjorden til Gullesfjorden / Guollesvuotna (begge mellom seks og åtte km) har mange gamle samiske stedsnavn. Dagens riksvei følger derfor en av de gamle ferdselsårene som i eldre tider ble betegnet som *Viestapaide*, og som kan forstås som vesteidet (figur 14).



Figur 14. Noen av de eldre ferdselsårene er her markert med gult. Markeringene i blått viser til de eldre samiske betegnelse på de etablerte ferdselsområder mellom Kanstadbotn og over til henholdsvis Gullesfjordbotn og Eidet (Qvigstad 1938).

Det er god grunn til å anta at Kanstadfjorden hadde lignende ressurser og rammevilkår på lik linje med Gullesfjorden / Guollesvuotna med tanke på etablering av finneseter fra før 1600-tallet, men skattematene gir imidlertid ingen holdepunkter for det. Eierskapet til jorda er det som klart skiller finnesete-fjordene i nord fra nabofjordene i sør. Dersom samene i Øksfjorden og Kanstadfjorden hadde en lignende ordning som naboene i Kvæfjord, kan de private jordeierne ha avvikla den lenge før 1600-tallet. Rundt 1666 kjenner man til at det bodde samer i Kanstadfjorden men her er kildene i kirkebøkene meget sparsomme. Borgos (2015) har funnet flere belegg i kildene fra årene 1732 til 1742 hvor det fremkommer at flere samiske par bosetter seg i Kanstadfjorden. Fra 1750-tallet begynner en befolkningsoppgang som varte til omlag 1786. Etter 1786 kommer et bratt fall i folketellingne som kan avspei-

le en reel folkenedgang. Borgos har sett at folketellinga i 1801 kun nevner noen få samiske bosettinger på Hinnøydelen og ser det i sammenheng med at de kraftige svingningene henger sammen med flyttinger begge veier mellom de to delene av prestegjeldet – Tysfjorden og Hinnøya. Mobiliteten var som regel større innad i et sokn enn mellom soknene og markerer en variasjon i bosettingssporene.

Vegparsell 6: Kåringkrysset «prestegården»- Id.48564

Kulturminnene innenfor dette kartbladet ligger i den sørlige delen av Tjeldsundet, fra Kåringkrysset i sør til Djupfesthamn seks km lenger nord. Samlet inntrykk er at denne delen av Tjeldsundet har ei svært omfangsrik kulturhistorie, og områdene har mange samiske kulturminner som representerer alt fra bosetting, ferdselsårer, gravsteder og offerplasser. Flere av kultur-

Vegparsell 6.

Kommune	Stedsnavn	Askel. id.	Kulturminne	Status	Info.
Lødingen	Kåringkrysset gnr 28/5	48564-1	Gammetuft	Fredet	Sjøsamisk
Lødingen	Kåringkrysset gnr 28/5	48564-2	Fjøsгамme	Fredet	Sjøsamisk
Lødingen	Makkholmen gnr 28/5	214935	Rektangulær tuft	Fredet	Sjørelatert
Lødingen	Storvollen gnr 28/5	214935	Rydningrøys	Ikke fredet	gårdsbosetting
Lødingen	Kåringsosen gnr 28/5	214933	Rydningrøys	Ikke fredet	gårdsbosetting
Lødingen	Fredheim gnr 29/10	214512	Jordkjeller	Fredet	gårdsbosetting
Lødingen	Fredheim gnr 29/10	214411	Tuft 1650-1810	Fredet C14prøve	gårdsbosetting
Lødingen	Nybrått gnr 29/1	214932-1	Rydningrøys	Ikke fredet	gårdsbosetting
Lødingen	Nybrått gnr 29/1	214932-2	Rydningrøys	Ikke fredet	gårdsbosetting
Lødingen	Kubergan gnr 29/7	214931-1	Rydningrøys	Ikke fredet	Gårdsbosetting
Lødingen	Kubergan gnr 29/7	214931-2	Stolperøys	Ikke fredet	Ferdse
Lødingen	Djupfest/Middagsh. gnr 30/1	214487	Steinblokk m/varde	Fredet	Tro/tradisjon
Lødingen	Djupfest/Middagsh. gnr 30/1	214479-1	Urgrav/Offerted	Fredet	Tro/tradisjon
Lødingen	Djupfest/Middagsh. gnr 30/1	214479-2	Urgrav m/sieide	Fredet	Tro/tradisjon
Lødingen	Djupfest/Middagsh. gnr 30/1	214479-3	Urgrav/Offerted	Fredet	Tro/tradisjon
Lødingen	Djupfest/Middagsh. gnr 30/1	214479-4	Steinsatt mur.	Fredet	Tro/tradisjon
Lødingen	Djupfest/Middagsh. gnr 30/1	214750	Steinblokk/heller	Fredet	Tro/tradisjon
Lødingen	Djupfest/Ramnfløg gnr 30/1	214816	Tom bjørnegrav	Fredet	Tro/tradisjon
Lødingen	Djupfesthamn gnr 30/1	214925	Bygningsruin	Ikke fredet	veianlegg

Tabell 8. Kulturminner registrert innenfor vegparsell 8, Lødingen kommune.



Figur 15. Gammetuft på Lastranda Id. 48564-1 «prestegården» ved Kåringskrysset.

Foto: Inge Andersen Svonni, Sametinget.

minner viser seg å være svært gamle ut fra C14-dateringene som ble gjort i 2015. I de skriftlige kildene for Lødingen prestegjeld, det vil si kystlinja fra og med Øksfjorden i sørvest og nordover Tjeldsundet til og med Hårvika² er det i følge Johan Borgos (2015) flere grunner til å anta at det har vært ei fast samisk bosetting fra 1600-tallet. Dette baseres på flere faktorer som at områ-

det har mange samiske stedsnavn langs Vestfjordsida av Lødingen og i området nordover langs Tjeldsundet blant annet i områdene ved Kåringen, Fiskefjord og Sæter (Qvigstad 1938). Andre steder igjen har klare referanser til samisk bosetting og ferdsel med navnesammensetninger som «finn» eller «gamme». Eksempelvis kan nevnes Gamdalen, Finnsteinen, Finngamman og Finneset i Lødingen og Tjeldsund kommuner.

² Informasjon fra diverse notater og brev angående grava, Topografisk arkiv, Tromsø Museum.



Figur 16. Gammetuftene nedenfor Kåringskrysset på Lastranda «prestegården», kilde Askeladden.

I Kåringskrysset på «prestegården» er det registrert to torvtufter som ligger på en småkuppert strandterrasse, ca 30 meter vest for flomålet (figur15). Det er masse vegetasjon i området med tett nyvokst bjørkeskog og bregner. Den største tufta ligger nærmest E10 og veiskråningen, og denne tufta er 5 meter i diameter bygd opp av stein og torv i vollen, ca 30 cm høy og 80 cm bred med en åpning mot nord. Steinene er overgrodd og det vokser flere bjørketrær i tufta. 10 meter øst for denne ligger det ei tilsvarende oval tuft tolket som mulig fjøsgamme (figur 16). Denne tufta kan også være ei hustuft men noe mindre enn den forrige. Denne tufta har også stein og torv i vollen som er kraftige opp til 30 cm høy og 0,80 cm bred.

Tuftene ble registrert allerede på 1969 og knyttes historisk til gnr 28, Lødingen Prestegård. Stedet omtales som samisk husmannsplass fra 1700-tallet i kildene. Området tuftene ligger i knyttes til Lødingen kirke med prestegården som ble etablert i mellomalderen og som også kjennes i de skriftlige kildene fra 1600-tallet da kirka ble ombygd (Nielssen 1990,

Hagen 2010). Stedsnavnene Lastranda og Lahaugen hvor tuftene ligger indikerer også at dette er et egnet sted for båtopp- trekk og omlasting av varer med småskala markedshandel. Stedet nevnes også som båtplass i forbindelse med kirkehelge- ne. Stedet og lokaliteten er derfor meget interessante i et større regionalt perspektiv med fokus på samhandel og kulturell kon- takt mellom samer og nordmenn.

Vegparsell 6: Gården Fredheim med stortufta Id.214411 og jord- kjelleren Id.214512

De gamle bosettingssporene på Fredheim ligger tett inntil dagens veilinje og inntil gårdstunet for eiendommen Fredheim gnr 29/10. Nordland fylkeskommune har også arkeologisk undersøkt området med mas- kinell flateavdekking i sjakter i forbindelse med Hålogalandsveien. Det ble funnet flere spor etter tidlig bosetting i form av kokegroper som relateres til jernalderen. Sametinget registrerte ei stor tuft som er spor etter et hus eller en fjøs Id. 214411 (eller begge deler), og det ble registrert en delvis inntakt jordkjeller, Id.214512, begge på innmarka til gården Fredheim. Kultur-



Figur 17. Stor tuft til bolig/fjøs på Fredheim, datert til 1650 -1810.

Foto: Ingar Figenschau, Sametinget.

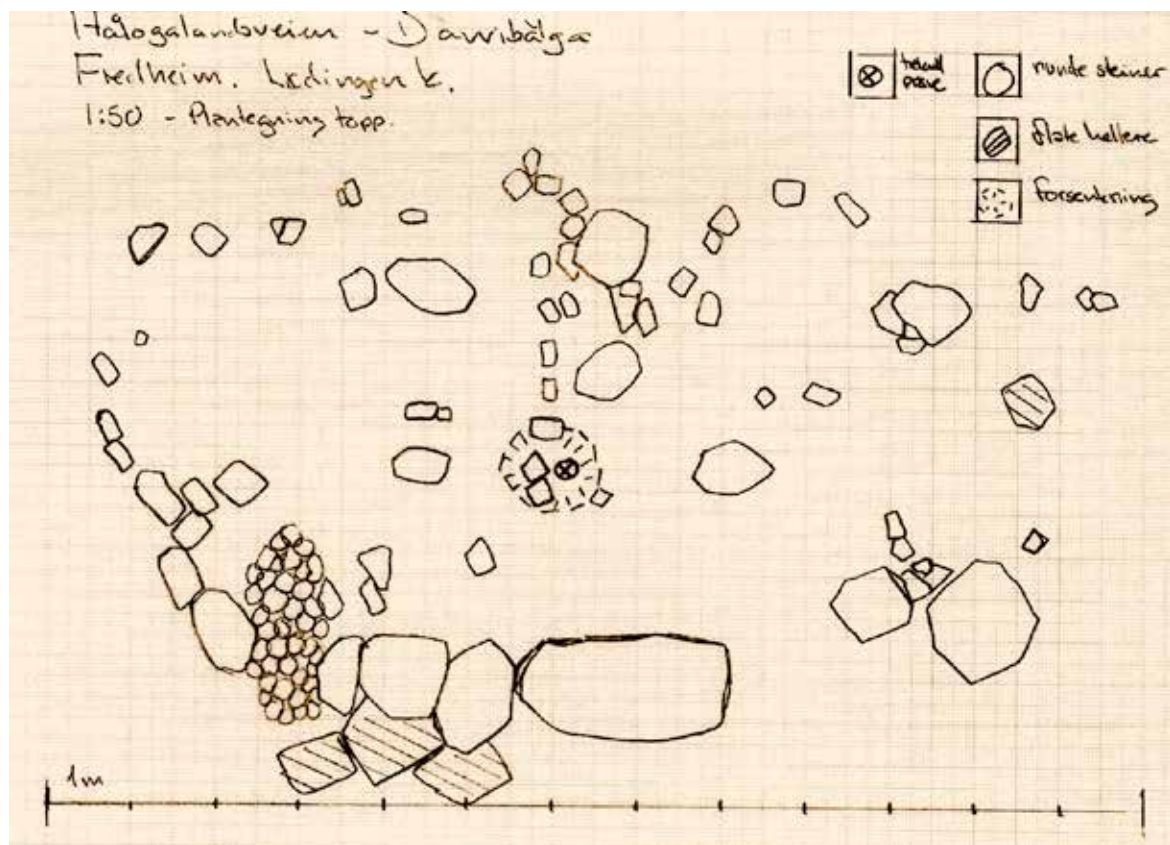
minnene antas å ligge innenfor områder hvor det med stor sannsynlighet har vært samisk bosetting i historisk tid.

Denne store tufta ligger 7 meter vest for dagens E10 og er godt synlig. Tufta er orientert nord-sør og er 11,5 meter lang og 7,5 meter bred. Tufta avgrenses av store steinblokker i øst og mindre stein i øverkant i vest. Det kan se ut som at tufta er delt inn i flere rom eller seksjoner markert av mindre steinkonsentrasjoner i gulvlaget. Det er mulig at syllstokkene kan ha ligget direkte på de store runde steinblokkene der den største steinblokka er to meter lang (figur 17 og 18). Våren 2016 ble tufta fylt med store steiner ved pløying av innmark. Disse ser ut til å kun ligge på overflaten og kan fjernes før en arkeologisk dokumentasjon og utgravning starter.

En trekullprøve ble tatt fra en liten forsenkning midt i tufta, ca 12 cm fra markoverflaten og denne har en AMS-datering til perioden 1650 - 1810. Kort oppsummert vet vi at det finnes en rekke samiske stedsnavn i Lødingen og Tjeldsund som relateres til denne perioden i tillegg forteller en

rekke norske stedsnavn om samisk tilstedeværelse. I følge Borgos (2015) ga ei rask opptelling i bygdebøkene for Lødingen nesten tretti navn med finn/lapp, -set/-setter eller gamle, eller som inneholdt navn på samiske personer i denne regionen. Sjøl om kildene er sparsomme, tyder dette på ei økning av den sjøsamiske bosetninga i Lødingen/Tjeldsund gjennom 1700-tallet, altså det motsatte av i Kvæfjord. (Borgos 2015).

Som tidligere nevnt er det første bevarte kirkeboka for Lødingen fra 1691. Den går til 1697, deretter følger en trolovingsprotokoll fra 1714 til 1747, og så flere og mer fullstendige kirkebøker fra 1734. Det gir bedre grunnlag enn 1600-tallskildene til å kartlegge den samiske bosetninga, men neppe fullstendig for første halvdel av århundret. Fra 1750-tallet begynner en oppgang i folketallet som varte til omlag 1786, og i følge Borgos er det Øksfjorden og Kanstadfjorden som dominerer. Navn som Kåringen ved Tjeldsundet ble i alle fall kjent for sin samiske bosetning fra denne perioden. Etter 1786 kommer et bratt fall, som kan være reelt – folketellinga i 1801



Figur 18. Plantegning av den 11 meter lange 1700-tallstufta på Fredheim.

Tegning: I. Sommerseth og S. Sivertsvik, Sametinget.

nevner kun tre samiske par på Hinnøydelen av Lødingen: To på Sommerset (i Øksfjorden) og ett ektepar på Erikstad (ved Kanstadfjorden). Det er mulig at de forholdsvis kraftige svingningene henger sammen med flyttinger begge veier mellom de to delene av prestegjeldet Tysfjorden og Hinnøya. Mobiliteten var som regel større innad i et sokn enn mellom soknene og det er god grunn til å anta stor tilstedeværelsen av samiske bosetting i disse områdene (Borgos 2015).

Jordkjelleren Id. 214512

ligger på andre siden av veien, ca 85 meter SSØ for den store tufta i utkant av dyrka innmark. Det er kun nedgravningen av jordkjelleren som står igjen i dag da overbygningen som trolig har bestått av torv og steinheller er fjernet (figur 19). I den vestlige enden av nedgravningen ligger det en stor stein som markerer den innvendige endeveggen. De ytre målene på kjelleren er vel 5,5 meter i diameter med en dybde på ca. 1 meter. Ut fra muntlige kilder skal

det tidlig på 1900-tallet ha bodd samer i området Fredheim og i nærheten av jordet hvor jordkjelleren står i dag. Det blir her fortalt at jordet ble brukt som slakteplass derav det lokale navnet «beinhaugen», og jordkjelleren ble trolig brukt som lagringsplass for kjøtt.

Vegparsell 6: Ramnfloget og den tomme bjørnegrava - Id.214816

I området Ramnfloget og Middagshaugen på gården Djupfest gnr 30/1 ble det registrert åtte kulturminner knyttet til tro og tradisjon i form av en offersted og graver både for menneske og bjørn og en steinblokk / gállu. Kulturminnene ligger på begge sider av E10, Id.214479 1-4, Id.214487, Id.214750 og Id. 58236. Det ble i tillegg funnet tre nye urgraver i Middagshaugområdet Id. 214479, i tillegg til en steinheller Id. 214750 og ei steinblokk med varde Id. 214487. Alle de nyregistrerte kulturminnene hører sammen med de eldre gravfunnene som var kjent allerede fra 1940-tallet. Samlet fyller disse samiske kulturminnene



Figur 19. Bunnen av jordkjelleren på Fredheim med storsteinen i vestenden.

Foto: Inge Andersen Svonni, Sametinget.

landskapet med mye tradisjon og rituell praksis, og området må ha vært viktig for samene fra mellomalderen og frem i tid, tidfestet på bakgrunn av C14-dateringer i området.

I 1957 startet byggingen av helt ny riksvei i denne delen av Tjeldsundet, og riksveien ble helt ferdig i 1963. Det var da Tromsø Museum ble varslet om at det lå ei samisk urgrav tett inntil dagens veilinje ved stedet Låvehalsen i Djupfesthamn. Det ble funnet et menneskeskjelett som lå i et hulrom dekket av en helle under ei stor flytteblokk i ura. Grava var allerede godt kjent blant folk i området da det i 1945 ble funnet en hodeskalle som ble sendt inn til Anatomisk Institutt i Oslo like etter krigen. Grava ble undersøkt av arkeolog Povl Simonsen³ i 1957, og han fastslo at det dreide seg om et delvis bevart skjelettet som lå utstrakt orientert øst-vest. Skjelettet lå i et hulrom som var 1,5 meter høyt, klemt mellom to store blokker med mindre rullestein og

skjelettet var dekket med never. Simonsen observerte ingen funn utover beinene og som han selv formulerer selv; "oldsaker fandtes ikke" (figur 20).

Tromsø Museum antok at det dreide seg om en samisk urgrav som trolig dateres til mellomalderen, og antakelsen støttes i dag ut fra sammenlignbart forskningsmateriale gjort rundt samiske urgraver i den senere tid (Schanche 2002). Simonsen mente det må ha vært flere funn knyttet til graven men at dette var fjernet ettersom graven var omrotet av veiarbeidere og besøkende over flere tiår. Denne lokaliteten er registrert i Askeladden under Id.58236, men er markert som fjernet i dag. Siste gang graven blir omtalt i offentligheten er i lokalavisen fra 1969, der et bilde viser at graven ennå er inntakt og det nevnes da at det under steinene ble observert et lårbein og et kjevebein. I dag er lokaliteten helt ødelagt og det går en dyp grøft der hvor denne steinblokka en gang lå. Trolig er steinblokka fjernet etter 1969 ved nye veiutbedringer i nyere tid.

³ Informasjon fra diverse notater og brev angående grava, Topografisk arkiv, Tromsø Museum.



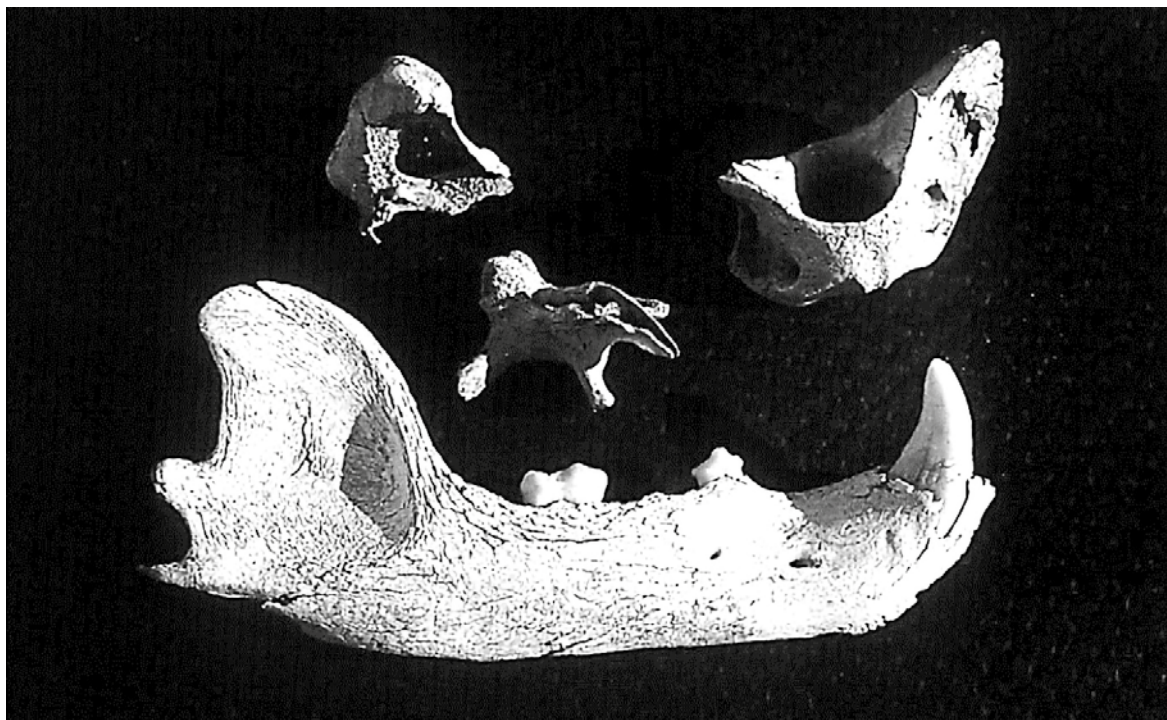
Figur 20. Avisutklipp fra 1957 om grava på Låvehalsen Id. 58236. Kilde. Tromsø Museum.

Det var ikke bare menneskegraven som ble berørt av veibygging på 1960-tallet. Det ble også funnet rester etter ei bjørnegrav i ura ovenfor gården Djupfest (figur 21). Beinene til bjørnen har opprinnelig vært plassert i et større hulrom under ei stor steinblokk øverst i ura, men bjørnebeinene ble funnet lenger ned i skråninga som følge av at jordmasser hadde rast ut. Knoklene ble funnet noen meter fra hverandre i den nedre delen av ura og trolig kan det ligge flere bein igjen i dette området. Restene etter bjørnen ble samlet og levert inn til Tromsø Museum i 1994. Beinmaterialet fra bjørnen besto av venstre underkjeve, 1. og 2. halsvirvel og en ryggvirvel (Myrstad 1996). Et av beina T- 12024, ble C14-datert i 1995, og med ny kalibrering dateres denne bjørnen til tiden mellom 1440 - 1690 AD (Bronk Ramsey, Reimer et al 2013).

Ut fra opplysningene om at det både var funnet menneskegrav og bjørnegrav i ura, ble det gjort grundige søk etter de gamle kulturminnene og etter nye gravminner i Djupfestområdet. Med bakgrunn i lokale kilder fikk vi opplysninger om at det lå ei bjørnegrav høyere opp i ura og ovenfor en av de som allerede var registrert med Id. 214816. Under en stor steinblokk ble det dermed funnet et hulrom med ei lita oppmuring av mindre flate stein som dannet en vegg i hulrommet. Hulrommet var ganske stort men det er var ingen spor etter bein eller andre typer offerfunn. Bjørnebeinene som ble funnet og levert inn i 1994 og som angivelig skal ha rast ned i terrenget kan muligens ha ligget under den samme steinblokk som ble registrert i dette prosjektet, noe som er en antakelse siden hula var rensket og helt "tom" i dag.



Figur 22. Utsikt fra Middagshaugen og over til Ramnfloget med Strandtinden i bakgrunnen.
Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.



Figur 21. Bilde som viser restene av bjørneskjelettet fra Djupfest, bl.a. deler av kjevebeinet med tenner. Foto: Helge Strand.

Det spesielle urlandskapet rundt Djupfest har trolig hatt stor rituell og symbolsk verdi for samene i tidligere tider (figur 22). Særlig siden dette området har en større tetthet med gravplasser og rituelle steder. C14-dateringer fra bål plassene under steinblokkene her viser til en stor aktivitet i området fra tidlig metalltid til mellomalder, og bjørneskjelettet som ble datert til tiden mellom 1440 og 1690 viser også til nyere tids bruk av området. Det antas at alle de nyregistrerte samiske kulturminnene i Djupfest har en stor tidsdybde, og de er svært skjeldne med stort potensiale for ny kunnskap om den samiske historia i landsdelen.

Vegparsell 7: Steinblokkene som oppholdssted på Djupfest - Id. 214482 og på Oterberget Id. 214559

På strekningen fra Djupfest til Oterberget er det registrert to store steinblokker med hulrom og hellere. Begge lokalitetene er C14-datert med trekull, og de knyttes til tidlig samisk ressursbruk og ferdsel i området.

Steinblokkene på Djupfest Id.214482 ligger ca 110 meter nord for våningshusene på gården Djupfest gnr 30/1, på en liten

flate med svært godt utsyn over Djupfest og Tjeldsundet. Dette er en stor steinblokk med heller. Den største steinblokken hviler på mindre steiner som danner et stort hulrom. I selve hulrommet er det lite vegetasjon men stedvis litt lyng over berg (figur 23). Under helleren skrår flaten mot vest og her ligger det en større flat stein med sprekkdannelser. Hulrommet har en dybde på 260 cm og en bredde på 270 cm. Drypphøyde er på henholdsvis 110 og 60 cm. Det meste av vegetasjonen ligger mot øst under steinen og her ble det tatt trekullprøver.

Radiokarbondateringen skjulte en overraskelse, og resultatet er noe annerledes sammenlignet med de andre store steinblokkene som er registrert langs traseen. Denne dateringen viser til en bruksperiode i tiden mellom 1640 – 1505 BC, en tidlig fase av tidlig metalltid i nord. Dette er en periode hvor jakt- fiske og fangstbefolkningen i nord hadde lite tilgang på metall og hvor stein som råstoff ennå er vanlig å bruke til ulike redskaper. Perioden preges av de første tegnene til kulturell differensiering i Nord-Norge som kommer blant annet til uttrykk i tre til fire tusen år gammel

Vegparsell 7.

Kommune	Stedsnavn	Askel. id.	Kulturminne	Status	Info.
Lødingen	Djupfest gnr 30/1	214482	Steinblokk 1640 BC, TMT	Fredet C14prøve	Tro/tradisjon
Lødingen	Oterberget gnr 30/1	214559	Steinblokk 1280-1395	Fredet C14prøve	Ferdsl/tradisjon
Lødingen	Djupfest gnr 30/1	214947-1	Rydningrøys	Ikke fredet	Gårdsbosetting
Lødingen	Djupfest gnr 30/1	214947-2	Rydningrøys	Ikke fredet	Gårdsbosetting
Lødingen	Kistholmbukta gnr 31/5	214568	Stein og torvtuft	Fredet	Sjøsamisk
Lødingen	Forvikneset gnr 31/4	220988	Oppmuring/steinfeste	Fredet	Sjøsamisk
Lødingen	Forvikneset gnr 31/4	221276	Steinvorr/oppmuring	Fredet	Sjøsamisk
Lødingen	Forvikneset gnr 31/4	221268	Naust/båtopptrekk	Fredet	Sjøsamisk
Lødingen	Forvikneset gnr 31/4	221272	Båtopptrekk	Fredet	Sjøsamisk
Lødingen	Sommarsetbukta gnr 31/5	220907	Kufisksteinen	Fredet	Sjøsamisk
Lødingen	Sommarset gnr 31/1	214570-1	Stein og torvtuft	Fredet	Sjøsamisk
Lødingen	Sommarset gnr 31/1	214570-2	Stein og torvtuft	Fredet	Sjøsamisk
Lødingen	Finnsteinen gnr 31/2	214571-1	Sieide /Finnsteinen	Fredet	Tro/tradisjon
Lødingen	Finnsteinen gnr 31/2	214571-2	Arran v/sieide 1680-1760	Fredet C14prøve	Tro/tradisjon
Tjeldsund	Kobbeneset gnr 64/24	214653-1	Gammetuft 1490-1665	Fredet C14prøve	Sjøsamisk
Tjeldsund	Kobbeneset gnr 64/24	214653-2	Gammetuft/Syllsteinstuft	Fredet	Sjøsamisk
Tjeldsund	Kobbeneset gnr 64/24	214653-3	Gammetuft/Syllsteinstuft	Fredet	Sjøsamisk

Tabell 9. Kulturminner registrert innenfor vegparsell 7, Lødingen kommune.

keramikk. I kystområdene i Sør-Troms og Nordland finner vi en type keramikk som kalles for Risvik-keramikk, mens vi i Nord-Troms, Finnmark og innlandsområdene grovt sett finner Kjelmøy-keramikk. Dette er et tidlig uttrykk for et gryende etnisk og kulturelt mangfold i nord (Hansen og Olsen 2004). Denne steinblokken har en sammen-

heng med steinalderlokaliteten som ligger 70 meter nordvest for denne, en boplass som ble registrert av Nordland fylkeskommune. Hele boplassen ligger plassert noe lenger ned i terrenget mens steinblokken ligger ovenfor lokaliteten og er godt egnet som utkikkspost eller som leplass for vær og vind.



Figur 23. Gållu ved Djupfest er datert til tidlig metalltid, Lødingen k.

Foto: Ingar Figenschau, Sametinget.



Figur 24. Steinblokk ved Oterberget datert til mellomalderen, Lødingen k.

Foto: Ingar Figenschau, Sametinget.

Steinblokk ved Oterberget Id. 214559 ligger 560 meter nord for lokalitetene på Djupfest og ca 50 meter vest for E10. Dette er ei stor steinblokk med en djup heller under lokalisert i en østvendt hellning med godt utsikt utover Tjeldsundet (figur 24). Steinen er ca. 7 meter lang Ø-V og 5,5 meter i N-S, med en høyde på minst 2 meter. Selve inngangen og helleren ligger vendt mot nord. Hula har en dybde på 2,5 meter med drypphøyde på 60-110 cm. Hulrommet måles til en lengde Ø-V på ca. 4,2 meter. Åpningen går langs hele lengden, men i vest smalner det noe inn, grunnet et større berg som ligger fremfor og danner et fint vindskjul. Hulrommet har en buet takhvelving fra vest mot øst og det er noe vegetasjon i hellerens vestlige del.

Like under dråpefallet ble det registrert et steinsatt ildsted bestående av 6 synlige steiner. To av steinene lå orientert nord og sør og var avlange med mål på 28 cm lengde og 6-7 cm bredde, samt to bredere steiner på 20x20 cm og 15x15 cm. Radiokarbondateringen hadde en høy alder og viser til en bruksperiode i tiden mellom 1280 – 1395 e.Kr, til mellomalderen. Denne

dateringen kan settes i sammenheng med de samiske gravfunnene fra Djupfest som også relateres til mellomalder og denne Steinblokk må knyttes til ferdsel i området.

Vegparsell 7: tufta i Kistholmbukta - Id. 214568

Like sør for Fiskeøya ble det registrert ei rektangulær tuft i Kistholmbukta (figur 25). Tufta ligger i en østvendt helling som skråner svakt ca. 20 meter vest for E10. Området er lyngkledd med tett småbjørk og tufta ligger like under strømlinja. Tufta fremstår som en ryddet flate med definert steinkant som er markant i vest og sør, men som er noe utydelig i øst og nord. Ytre mål 5,4 meter nord-sør og 4,6 meter øst-vest. Langs kanten av tufteavgrensninga ligger det enkelte større steiner mens flata inni er bevokst med lyng og her er små steiner synlig under det tynne vegetasjonslaget.

Denne lokaliteten må sees i sammenheng med de andre samiske bosettingene rundt Fiskefjorden / Guollevierda i tida etter mellomalderen. Disse bosettingene antas å



Figur 25. Rektangulær stein og torvtuft i Kistholmbukta, Lødingen k.

Foto: Ingar Figenschau, Sametinget.

være en viktig sjøsamisk ressursbase med sommerfiske og setring som næring særlig i sommerhalvåret. De skriftlige kildene viser til at Fiskefjorden / Guollevierda har vært et viktig finnseteområde fra 1600-tallet, og C14-datering av ei rund gammetuft 4 km nord for denne lokaliteten har ei datering til 1500-tallet. Det foreligger ingen dateringer fra denne tufta, men den tidlige samiske bruken av området støttes gjennom skriftlige og arkeologiske kilder om ei samisk bosetting i fjorden.

Vegparsell 7: tuftene på Sommarset - Id 214570 1-2.

Tuftene ligger i en østvendt slak skråning mot sjøen og ca. 20 meter vest for E10 (figur 26). Landskapet tuftene ligger i består av småkuppert terreng med blandingsskog og 14 meter sør for tuften er det et lite bekkefar. Den sørligste tufta (F1) avgrenses av 14 steiner som danner en rektangulær tuft på ca. 8 x 3 meter med en lengderetning i nord-sør. Den vestlige delen av tufta er delvis gravd inn i bakken og definerer en tydelig avgrensning. Steinene er mest synlige i sørlige del av tufta og på midten er det en markert inngang. Midtgangen

er definert gjennom doble steinsettinger, noe som tyder på en mulig rominndeling. Tufta er dekket med lyng og enkelte mindre bjørketrær. Den nordligste tufta (F2) ligger 7 meter nord for F1 og er mindre og tilnærma kvadratisk med ytre mål på 4 meter nord-sør og 3 meter øst-vest. Tufta er definert gjennom lyngkledte steinrekker hvor hjørnene er synlig gjennom noe større steiner mens det på sidene er belagt med noe mindre stein.

Det er vanskelig å anslå alder på disse tuftene men ut fra form antas de å være yngre enn 1700-tallet på grunn av den rektangulære formen og den lave steinsatte vollen. Tuftene er ikke dype og det er ingen definert steinsatt árran her. Dette tyder på at de ikke kan ha vært brukt over lang tid og trolig ikke i vinterhalvåret.

Denne tufta må også sees i sammenheng med nabotufta og tilhører en sjøsamisk ressursbase med sommerfiske og setring i sommerhalvåret som næring. Fiskefjorden / Guollevierda er kjent i de skriftlige kildene som et finnseteområde fra 1600-tallet. Både tufta i Kistholmbukta og disse to er



Figur 26. To rektangulær stein og torvtufter ved Sommarset, Lødingen k.

Foto: Ingar Figenschau, Sametinget.

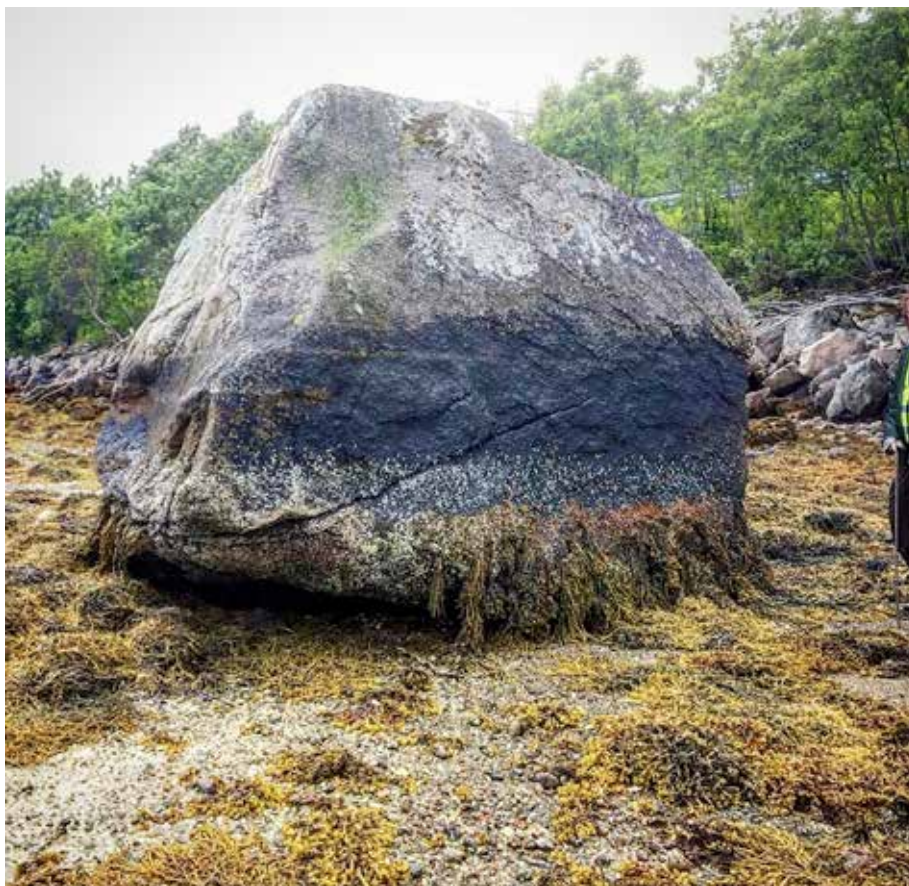
lite kjent i kildene og det finnes ikke sammenlignbart arkeologisk data fra disse regionalt. En arkeologisk undersøkelse av disse vil ha stor betydning for å øke kunnskapen om disse bosettingene for fremtiden.

Vegparsell 7: Kufisksteinen - Id. 220907

I munninga av Fiskefjorden / Guollevierda nærmere bestemt i Sommarsetbukta registrerte vi en navngitt steinblokk som heter Kufisksteinen. Denne store steinblokka skiller seg ut fra de andre ved at den ligger i flomålet, og som nevnt er den navngitt på offisielle kart (figur 27). Kufisksteinen er kjent i kart fra så tidlig som 1905 (se figur 32). Dette er en stor flyttblokk med en diameter på ca 3.5 meter i omkrets og den er 2.5 meter høy. Denne steinblokka må sees i sammenheng med de andre registrerte kulturminnene som ligger innenfor en strekning på 1,5 kilometer i dette området. Dette gjelder de samiske bosettingene i Kistholmbukta og på Sommarset, gammetufta på Kobbeneset som er datert til

1500-tallet og Finnsteinen som er datert til 1700-tallet.

Navnet på Kufisksteinen er ennå av ukjent opphav men det er mest trolig at navnet er fornorska av et opprinnelig samisk navn. Qvigstad (1938) dokumenterte tidlig at selve fjorden på samisk heter *"Fis'ka-fer'da eller -ver'da"*, og i dag er det offisielle samiske navnet på fjorden, Guollevierda (som betyr en fjord som går ut fra et sund). Det er i tillegg flere navn fra området som hører til fjordnavnet som, *Guollevierdd-čohkka* (Fiskefjordtinden) og *Gullevierdd-čahca* (overgangen fra Fiskefjorden til Kanstadjfjorden på dagens kart). En annen mindre mulig teori er at steinen er oppkalt etter navnet på en arabisk myntenhet fra vikingtid. Kufiske mynter ble brukt som et alminnelig betalingsmiddel blant annet i Sørøst-Europa og store mengder kom til Norden og særlig til Gotland hvor det er gjort betydelige funn av slike mynter (dirhem). De kufiske skattefunnene hadde en stor betydning for handelshistorien i vikingtiden siden disse myntene gjerne markerer



Figur 27. Kufisksteinen i Fiskefjorden / Guollevierda.

handelsveiene fra de arabiske riker i Asia gjennom Russland til Norden (Store norske leksikon).

Denne steinblokka kan kanskje tidligere ha vært brukt som offerstein hvor det ble ofret sølvmynter, da også kufiske mynter derav navnet. I Nord-Norge er det flere skattefunn med mynter som relateres til samiske offerplasser og sieidier. Likevel er det få funn av kufiske mynter i Nord-Norge, og de siste som er funnet relateres til noen få metallsøkerfunn. Det største skattefunnet med kufiske mynter er fra Rønnvikskatten i Bodø. Denne skatten var interessant nok pakket inn i never og lagt i ei ur slik tradisjonene er for de samiske depot- og skattefunnene (Spangen 2005).

Vegparsell 7: Finnsteinen - en veistein med mange funksjoner - Id. 214571

Finnsteinen ligger i dag rett på kommunegrensen mellom Lødingen og Tjeldsund kommuner. Steinblokka ligger like inntil E10 og i bakken mot øst er den delvis dekket

av massene fra veiskulderen (figur 28). Finnsteinen har opprinnelig stått fritt på en strandterrasse i et relativt åpent terreng med lav bunnvegetasjon og blandingsskog og ca 20 meter vest for flomålet. Den har tidligere vært svært synlig på lang avstand både fra land og sjøsiden.

Selve Finnsteinen (F1) er en stor markant steinblokk som er 8 meter høy. Omkretsen var tidligere så vidt kjent mer enn 10 meter, noe som er usikkert i dag på grunn av veimassene som kom til ved bygging av veien i 1960. Ved steinens sørøstlige hjørne er det en heller som danner et overheng. På bakken langs hele østsiden av steinen, vendt ut mot sjøen, ligger flere jevnstore steiner i en svak bue og danner en mindre plattform (figur 29). Bredde på plattform (under dråpefallet mot sjøen) er 2,70 m øst-vest og lengde er 3,90 meter nord-sør.

Under dråpefallet og inn mot steinveggen ble det registrert et rundt ildsted (F2) som består av fire mindre runde, knyttnevestore steiner. Ildstedet må ha vært benytta ved



Figur 28. Finnsteinen delvis dekket av veiskuldra til E10.

Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget.



Figur 29. Finnsteinen sett fra sletta og opp mot veien.

Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget.



Figur 30. Finnsteinen med initialene til ingeniørkompaniet.

Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget.

opphold siden det er god utsikt utover Fiskefjorden / Guollevierda. Det ble tatt ut trekull til AMS-datering og kalibrert relateres denne bruken til perioden AD 1680 - 1760. Det knyttes mange hendelser og sagn til denne steinblokka. I følge muntlige historier skal steinene ha blitt «kastet hit av en finn⁴» derav navnet Finnsteinen. Ved veiutbyggingen i 1959-1960 ble et ingeniørkompani fra indre Troms fraktet hit for å hjelpe til med bygging av veien, og de risset da inn dato og navn på hendelsen på steinens vestlige side som er like ved veien (figur 30).

Denne lokaliteten representerer en forholdsvis ukjent sjøsamisk tradisjon for trosliv og ferdsel i denne regionen, og lokaliteten hører til den sterke sjøsamiske bosettingene i Fiskefjorden / Guollevierda kjent som finnseteområde fra 1600-tallet (Borgos 2015). Steinblokka kan ha fungert

som et sted for hvile og opphold der man hadde ly for vind og vær ved derav den lille bålplassen inntil steinveggen. Den har også hatt en sterk visuell funksjon i landskapet og er svært synlig fra sjøen. Finnsteinen kan også ha vært en mektig sieidestein og ofte ble sieidenes visuelle egenskaper brukt i forbindelse med fjordfiske som «medstein» for å finne de beste fiskegrunnene. I dag legger de aller fleste merke til Finnsteinen når de kjører forbi langs E10, og ennå finnes det levende sagn og tradisjoner knyttet til denne lokaliteten.

Vegparsell 7: Gammetufta på Kobbeneset – Id. 214653, 1-3

1 km lenger inn på vestsida av Fiskefjorden / Guollevierda, ved Kobbeneset, ble det registrert tre gammetufter hvor den største er rund med synlig árran midt i. De to andre tuftene er noe mindre og rektangulære. Tuftene ligger på en rekke plassert på en liten brink i en østvendt helling, og vegetasjonen består av yngre bjørkeskog med bregner og mosekledd bunnvegetasjon. Tuften ligger ca. 45 meter nordøst

⁴ Begrepet finn var det vanlige navnet på sjøsamene kjent i kildene allerede fra jernalderen ref. Hansen og Olsen 2004:47.



Figur 31. Feltfolket står på kanten av vollen på den største gammetufta som er datert tidlig til 1500-tallet.
Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget.

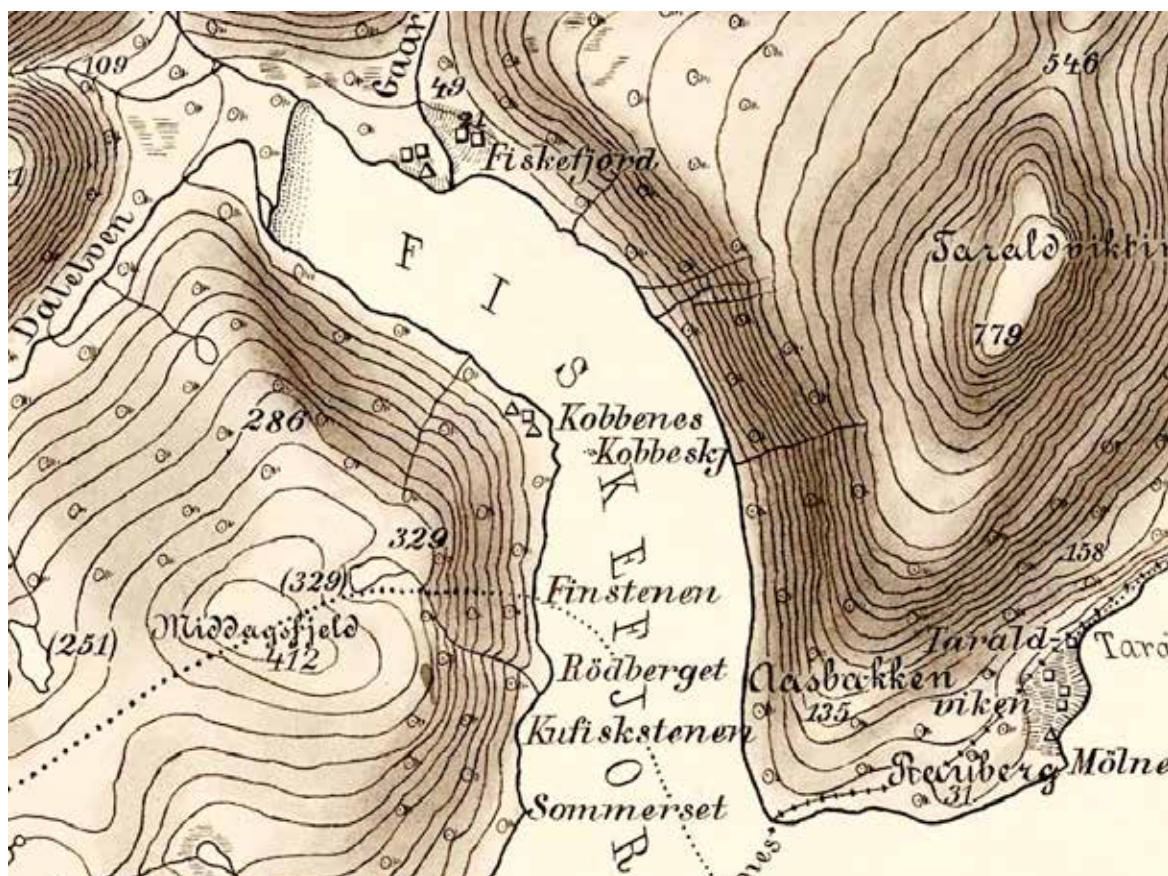
for E10, og 30 meter sørvest for flomålet i fjæra. Alle tre tuftene ligger like i nærheten av et mindre bekkefar, 150 meter sørøst for den større Mølnelva. Nærhet til rennende vann hele året er viktig for denne type fast bosetting (figur 31).

Den største gammetufta (F1) ligger lengst i norvest og er oval i form med synlig torv og steinvoll. Det antas at tufta er delt i to rom med en árran i midten i det største rommet og med et mindre rom som markerer et inngangsparti. De ytre målene på tufta er 7 meter NNØ-SSV og 4 meter bred. Formen på árran er rektangulær og den er 1,15 x 0,84 meter stor. Det ble tatt trekullprøve midt i árran fra gammetufta og radiokarbondatering fra denne viser til en datering i tidsrommet fra AD 1490 - 1655. Hovedbruksperioden er kalibrert til tiden AD 1520 - 1575.

De to andre tuftene ligger like ved den ovale gammetufta og begge har en annen form. F2 defineres som ei rektangulær stein og torvtuft ved at den har en mindre markert steinrekke i tuftens midtre del.

Størrelsen på steinene varierer fra ca. 20 cm x 30 cm til 50 cm x 60 cm. Det forekommer en del mindre stein i grunnen både i og rundt strukturen. Ytre mål i retning NV-SØ er ca. 4,4 meter, og 3,7 meter i retning NØ-SV. Det er ingen synlig árran i denne tufta i motsetning til den foregående (F1). Den tredje strukturen (F3) defineres også som en rektangulær liten stein- og tovtuft, svakt markert og den ligger ca. 6,5 meter SSØ for F2. Denne tufta har noe uklar struktur med to parallelle steinrekker i retning vest som danner en rektangulær struktur. Målene på strukturen i retning SØ-NV er 4 meter, og 3,1 meter i retning NØ-SV. Her var heller ingen synlig árran. Begge de to sistnevnte antas å være noe yngre enn den ovale tufta som ble datert til 1500-tallet, eller så har disse to andre tuftene ulike støttefunksjoner til hovedtufta i og med at det ikke ble funnet noe árran i disse.

Alle de tre tuftene hører til den rike samiske bosettingshistoria i denne regionen der skriftlige kilder antyder at det allerede fra 1600-tallet kan ha vært etablert finneryd-



Figur 32. Her vises samiske bosettinger på Kobbneset, i tillegg er flere viktige samiske stedsnavn på vestsida av Fiskefjorden / Guollevierda tatt med blå. Finnsteinen, Kufisksteinen og Sommarset. Gradteigskart fra 1905. L9. nordøstlige del: Nordland. Statens kartverk.

ninger i Fiskefjordområdet. I følge Borgos var det bare én matrikelgård i dette området og i 1647 var landskylda på ei våg og eier var da biskopen i Trondheim. I og med at vi for første gang har datert ei gammetuft forut for de skriftlige kildene kan Borgos antakelser om ei samisk bosetting og nyrødning forut for de skriftlige kildene være sannsynlig.

Fiskefjorden / Guollevierda er knapt fem km lang og fjorden er sørøstvendt med gode forhold for fiske. Bosettingene er også plassert slik at man kunne ha oversikt over ferdsel og handel lenger ut i Tjeldsundet. I tillegg er det god tilgang til jakt og fangstområder innover fjellene ovenfor Fiskefjordbotn. I følge Borgos viser skatteliste for Fiskefjorden / Guollevierda at det var bosatt en same tidlig på 1600-tallet. Han kalles «lapp», men det kan like gjerne ha vært en sjøsame, noe som

bekreftes i kildene fra Lødingen der «lapp» like gjerne betydde en sjøsame fra fastlandsområdet. I likhet med Lødingen hørte Tjeldsund til Salten fogderi. Regnskapene derfra inneholder svært mange navn fra fastlandet sør for Vestfjorden, men påfallende lite fra området på nordsida, og særlig oppover Tjeldsundet. Noen hundre år senere vises ennå de samiske bosettingene i et gradteigskart fra 1905 (figur 32). Her er bosettingene på Kobbneset avmerket i form av trekanter. Dette var en kartografisk metode som også ble brukt i Friis etnografiske kart over Troms og Finnmark for å markere en samisk bosetting. Det er derfor svært interessant at det ennå finnes fysiske spor etter den samiske bruken og bosettinga i Fiskefjorden / Guollevierda, en meget viktig ressursrik fjord både for samene og den norske befolkningen langs Tjeldsundet.

6. Vegparsell 8. Tjeldsund kommune

Innenfor vegparsell 8 i Tjeldsund kommune som omfatter området fra Fiskefjordbotn til Kongsvik er det registrert 25 kulturminner hvor 24 er automatisk fredet. Ett kulturminne var et beingjemme funnet i ura i Hårvika like ovenfor de store steinalderlokalitene. Dette beinet ble radiokarbondatert, men alderen lot seg ikke bestemme da beinbitten var for ung og dermed utenfor fredningsgrensen.

Innerst i Fiskefjorden / Guollevierda ble det ikke registrert noen samiske bosettinger innenfor vegtraseen, selv om området i flere andre kilder viser til en samisk ressursbruk her. Dette kan skyldes at halve fjordbotn har vært brukt som masseuttak for grus over lang tid. Området som heter Busletta og landskapet mellom Dalelva og Kjerringelva er i dag totalt forandret av grustaket og helt ødelagt som kulturland-

skap. På nordsiden av elva og grustaket flater dalbotn helt ut og landskapet preges av mange småelver, våtområder og rik skogbunn. Her ble det registrert et gammelt veifar eller kryssningspunkt med en gállu midt i Kjerringelva.

Vegparsell 8: Gamle veifar ved Kjerringelva Id. 214887-1 med brufestene Id.214887

I Kjerringelvas løp ligger det ei stor steinblokk med lengderetning på tvers av elven slik at elva renner under denne i retning nord-sør (figur 33). Steinen er ca. 6 x 5 meter i diameter og 4 meter høy. Steinblokka ligger midt inne i dalbotn i Fiskefjorden / Guollevierda, i et område som i dag synes ufarbar på grunn av tett vegetasjon og ulendt terreng. Hvis en studerer kartet er det enklere å bevege seg på tvers av dalbotn og trolig er det denne ferdselsveien som

Vegparsell 8.

Kommune	Stedsnavn	Askel. id.	Kulturminne	Status	Info.
Tjeldsund	Fiskefjorden gnr 64/7	214887-1	Gállu /ferdselspunkt	Fredet	ferdsel
Tjeldsund	Fiskefjorden gnr 64/7	214887-2	Steinr./ fundament bru	Fredet	ferdsel
Tjeldsund	Fiskefjorden gnr 64/7	214887-3	Steinr./ fundament bru	Fredet	ferdsel
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-1	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-2	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-3	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-4	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-5	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-6	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-7	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-8	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-9	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-10	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-11	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-12	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-13	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-14	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-15	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-16	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-17	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-18	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-19	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-20	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Kongsvika gnr 66/1	214586-21	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Tjeldsund	Hårvikdalen gnr 71/16	214729	Beingjemme	Ikke fredet	Tro/tradisjon

Tabell 10. Kulturminner registrert innenfor vegparsell 8 , Tjeldsund kommune



Figur 33. Steinblokka i Kjerringelva i Fiskefjordbotn, Tjeldsund k. Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

knytter Fiskefjorden / Guollevierda med Kanstadbotn vestover og Kongsvikdalen østover. Inne i fjellområdene både vest og øst for fjorden er det dokumentert gamle samiske stedsnavn (Qvigstad 1938) men få samiske stedsnavn fremkommer på dagens kart.

Stedsnavnene i denne regionen har mange referanser til beiteområder for tamrein, gjetervirksomhet og annet husdyrhold. Som eksempel heter Svartvannet som ligger mellom Fiskefjorden / Guollevierda og Kanstadbotn for Stuorajávri på samisk. Et annet eksempel er Tverrfjellet øst for Fiskefjorden / Guollevierda som på samisk heter Alddasčohkka (Qvigstad 1938). Betydningen av det samiske navnet kommer av formen på overlæret, den fremre del av skallene. En annen tolkning er at formen på fjellet minner om en langtre; en teknisk del som brukes over meiene til en kjøreslede for rein. Alle de samiske stedsnavnene er rik på bilder og fortellinger og i sum vitner navnene om samisk bosetting og bruk av områdene og da særlig knyttet til tamreindrift.

Noen få meter nedenfor steinblokka i elva ble det registrert brufester Id. 214887,

anlagt på sørsiden av Kjerringelva. Denne består av et rektangulært steinfundament men er i dag noe sammenrast. Målene på denne er 2 meter N-S, og 3 meter Ø-V. Det andre brufundament ligger 6 meter NNØ for foregående og er en større flyttblokk som ligger naturlig til men som kan ha vært brukt til samme brufundamentet. Denne steinen er 2,5 meter i retning NNØ-SSV, og 1,3 meter bred. Denne ligger rett sør for steinen i elva som fungerer som et ferdselspunkt og merkestein for brua over Kjerringelva. Hele anlegget må sees i relasjon til samisk bruk og ferdsel i Fiskefjorden / Guollevierda fra mellomalderen og frem i tid.

Vegparsell 8: Fangstgropene i Kongsvikdalen / Skirtuláhko - Id. 214586, 1-21

I Kongsvikdalen nærmere bestemt 350 meter sør for gården Fjellvang og 50 meter vest for Kongsvikelva ble det registrert, for første gang i denne regionen, et mindre fangstgropanlegg for villrein (figur 34). Anlegget består av 21 små groper som ligger plassert på en avrundet høyde med god utsikt innover Kongsvikdalen og ned mot Tjeldsundet.



Figur 34. Kart over fangstgropanlegget i Kongsvikdalen med planområdet avmerket.

Fangstgropanlegget består av 21 groper med varierende størrelse (F1 - 21) og disse ligger plassert etter terrenget og følger ytterkanten på en stor elvebrink som ligger som en bue fra vest til øst (figur 35). I vest ligger et våtområde/myr på et lavere nivå, mens det i nord går en bratt moreneskrent ned til Kongsvikelva. I øst går en relativt dyp elvedal og sør i lia ligger en kjent lokalitet med historie knyttet til seg ("Finngamhola"). Fangstgropene er relativt grunne og ses som mindre forsenkninger i terrenget og er i gjennomsnitt ca. 4-5 meter i diameter. Formen varierer fra sirkulære og ovale til avlange forsenkninger. Deler av anlegget ligger i dag i tett plantefelt med granskog. Plasseringa av fangstanlegget er ikke tilfeldig. Fangstanlegget har vært anlagt strategisk for å fange opp/ ta ut villrein som

var på vandring fra sommerbeitene ved kysten i vest til vinterbeitene i øst. Trolig kom flokkene ned Kongsvikdalen fra vest, siden anlegget ligger på vestsida av Kongsvikelva. Dette er i et område hvor elva har gravd seg dypt ned i elveleiet og på et sted hvor den renner stri. Villreinflokken vill trolig krysse elva før dette strie partiet i et område som i dag heter Storholmen og deretter bevege seg på vestsida nedover elva. I dag drives det tamreindrift i området, og i tiden før 1940-tallet var Kongsvik med området rundt Ulvika et kjent krysningspunkt for tamreinflokkene på flytting over Tjeldsundet mellom sommer og vinterbeitene (pers. med. Inge Andersen Svonni).

Det er vanskelig å anslå alder på dette fangstgropanlegget og det er ikke regis-



Figur 35. En av de 21 fangstgropene måles inn.

Foto: Maria Törmä, Sametinget.

trert tilsvarende anlegg fra før i denne regionen som man kan sammenligne med. Dette er første gang slike groper blir registrert, og i dag ligger alle de tre nyregistrerte fangstanleggene (to anlegg registrert 1 mil NØ for dette) strategisk i landskapet og relasjon til de store dalførene Kongs- vik- og Gausvikdalen. De store dalførene på vestsia av Hinnøya var trolig sentrale beite- og ferdselsårer for villreinen på trekk mellom sommer og vinterbeitene, noe som også bekreftes ved at dette er gode beiteområder for tamrein i dag. Lenger nord i Indre Troms og i Indre deler av Finnmark har man registrert de største fangstanleggene i utstrekning og antall groper (Sommerseth 2012). I Finnmark er det kjent over 6000 fangstgroper. Det er gjort flere forsøk på dateringer av slike anlegg og groper, og det baseres på datering av organisk materiale av frø som lå på opprinnelig markoverflate da den ble anlagt eller senere vedlikeholdt. Dette er en metode som kun angir en bruksfase og ikke gropas totale alder. Foreløpig ser det ut til at de store fangstgropanleggene har vært brukt over svært lang tid og i ulike perioder.

Den eldste etableringen av disse gropene kan gjennom kjente dateringer relateres til sen yngre steinalder rundt 3000 f. Kr. I Finnmark er det en markant topp i tiden rundt 2000 f. Kr og i Troms ser det ut til at enkelte groper kan ha vært brukt i eldre jernalder, rundt 300 e. Kr. De vanligste dateringene i de store fangstgropanleggene i fjellområdene sør for Trøndelagsfylkene antyder en bruk i yngre jernalder og mellomalder (Sommerseth 2015). En senere bruk av anleggene etter mellomalderen er lite sannsynlig siden det ser ut til at de store villreinflokkene ble borte til fordel for tamrein og tamreindrift. Dette bekreftes også i naturvitenskapelig forskning hvor det er foretatt DNA-analyser på gamle reinbein fra de ulike reintypene i Skandinavia, og der villrein ser ut til å bli borte i materiale helt etter mellomalderen. Forklaringen på denne endringen har flere årsaker som sees i sammenheng med kulturelle, politiske og økonomiske endringer i nord samt klimavariasjoner. Det blir mer tydelig at det etter 1300-tallet etableres tamreindrift som en viktig økonomisk og ressursmessig faktor for kjerneøkonomien for flere samiske grupper (Sommerseth 2009).

7. Vegparsell 10 og 11. Harstad kommune

Innenfor vegparsell 10 i Harstad kommune er det registrert 60 kulturminner. 55 kulturminner er automatisk fredet og 31 av disse er fangstgroper fra to ulike fangstgropanlegg som ligger kun 700 meter fra hverandre plassert på Mølnkollen/Brattli og Digermulen rett sør for Gausvika. Mølnkollenanlegget består av 12 groper-/čillat (bogastiller) og Digermulanlegget består av 19 groper-/čillat. Det ble også registrert et årran fra en teltplass like ved fangst-

gropanlegget og dette ble C14-datert med gode resultater. Fem av kulturminnene er ikke fredet på grunn av for ung alder og ukjent etnisk status. Ett av ildstedne som ble registrert ovenfor Årbogen og Sandtorg Id. 214576 ble C14-datert, men denne var for ung og dermed utenfor fredningsgrensen. De andre 23 kulturminnene ligger ved foten av Tjeldsundbrua på gårdene Avløysninga og Hamna og presenteres fra side 51.

Vegparsell 10.

Kommune	Stedsnavn	Askel. id.	Kulturminne	Status	Info.
Harstad	Kveldro/Orbogen gnr 27/42	214576	ildsted	Ikke fredet	Utmark
Harstad	Årbogen gnr 28/1	214580-1	Utmarkstufter	Ikke fredet	Utmark
Harstad	Årbogen gnr 28/1	214580-2	Utmarkstufter	Ikke fredet	Utmark
Harstad	Mølnkollen/Brattli gnr 29/15	214605-1	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Mølnkollen/Brattli gnr 29/15	214605-2	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Mølnkollen/Brattli gnr 29/15	214605-3	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Mølnkollen/Brattli gnr 29/15	214605-4	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Mølnkollen/Brattli gnr 29/15	214605-5	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Mølnkollen/Brattli gnr 29/15	214605-6	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Mølnkollen/Brattli gnr 29/15	214605-7	Čilla/Bogastelle	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Mølnkollen/Brattli gnr 29/15	214605-8	Čilla/Bogastelle	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Mølnkollen/Brattli gnr 29/15	214605-9	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Mølnkollen/Brattli gnr 29/19	214605-10	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Mølnkollen/Brattli gnr 29/19	214605-11	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Mølnkollen/Brattli gnr 29/19	214605-12	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Mølnkollen/Brattli gnr 29/19	214605-13	Årran/bopl.1685-1925	Fredet C14prøve	Jakt og fangst
Harstad	Stenbekken/Brattli gnr29/18	214577	Grop	Ikke fredet	Utmark
Harstad	Elvelund gnr 29/9	214911	Grop	Ikke fredet	Utmark
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-1	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-2	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-3	Čilla/Bogastelle	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-4	Čilla/Bogastelle	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-5	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-6	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-7	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-8	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-9	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-10	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-11	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-12	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-13	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-14	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-15	Čilla/Bogastelle	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-16	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-17	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-18	Fangstgrop	Fredet	Jakt og fangst
Harstad	Digermulen gnr 29/6 og 10	414625-19	Čilla/Bogastelle	Fredet	Jakt og fangst

Tabell 11, Kulturminner registrert innenfor vegparsell 10, Harstad kommune.

Vegparsell 10: Fangstgropanleggene på Mølnkollen / Brattli Id. 215605 og Digermulen Id. 214625

I strekningen fra Sandtorg til Gausvik ble det registrert to mindre fangstgropanlegg som begge har store likhetstrekk med hensyn til utforming og plassering, Mølnkollen Id. 214605 og Digermulen Id. 214625. Gropene er plassert på en lang rekke på avgrensede og markante morenerygger med godt utsikt innover dalene og fjellet og vidsyn utover Tjeldsundet (figur 36). Begge anleggene ligger mellom 90 og 100 meter over havet i ei vestvendt li som strekker seg innover mot Sætertind og Kongsvikdalen, og de er dermed godt plassert for å lage et stengsel for villreinen i en akse nord-sør. I øst går terrenget bratt ned til dagens bebyggelse, mens det i vest er preget av skogkjeldte lier og myrområder. I nord avsluttes ryggen på en smal brink med bratte skrenter i øst, nord og delvis mot vest.

Fangstanlegget på Mølnkollen består av 10 groper og 2 čillat (buestillinger) mens

fangstanlegget på Digermulen har består av 15 fangstgroper og 4 čillat (buestillinger) (figur 37 og 38). De aller fleste fangstgropene er formet som runde groper og er ca 4-5 meter i diameter. Noen groper har spor etter en torv/steinvoll. Gropene og čillat (buestillinger) er gjengrodd og ikke lenger så markante og synlige i terrenget. Mellom fangstgropene finner vi også buestillinger / čillat formet som en halvsirkel med torvvoll. Dette er et nytt fenomen som i det siste blir observert sammen med de mer nedgravde gropene i fangstgropanleggene og det vitner om at de gamle fangstgropanleggene har hatt en mer dynamisk bruk og funksjon over tid.

Vegparsell 10: Teltboplassen på Mølnkollen Id. 214605 – 13

På Mølnkollen like ved fangstanleggets nordlige ende ble det registrert en teltboplass med et lite árran / ildsted Id. 214605-13. Denne árran tilhører en teltboplass hvor det har stått en lavvu (figur 39). Árran ligger på en liten brink like vest for Mølnkollenanlegget og 20 meter NV for fangstgrop



Figur 36. En fangstgropene i Mølnkollenanlegget, på kanten av moreneryggen.

Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget.



Figur 37. En čilla (buestilling) i Digermulenanlegget med utsikt mot Tjeldsundet og Even-skjær. Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

F7. Brinken er bevokst med småbjørk og omgitt av myr i vest. Árran består av 4 ho-destore synlige steiner som ligger i ildste-dets nordlige og østlige del, steinene er ca. 15-20 meter x 15-20 meter i diameter.

Deler av árran er dekket av lyng, og ved steinene går et vegetasjonsskifte over til mose. Ved prøvestikk med jordbor ble det påvist trekull på ca. 2-3 cm dybde, og tre-kull fra denne ble AMS-datert og kalibrert innenfor to hovedperioder en mellom 1685 - 1730 og en annen mellom 1810 - 1925. Dateringene ligger innenfor en periode hvor tamreindrifta var godt etablert på Hinnøya og hvor man foretok flyttinger mellom vinter- og sommerbeiter som innebar svømming med tamrein over Tjeldsundet. Boplassen har trolig en sammenheng med denne driften.

Innenfor vegparsell 10 i Harstad kommune ble det på vestsia av Tjeldsund bru re-gistrert 23 kulturminner på eiendommen Avløysninga ved sjøen og på gnr 31/1 eiendommen Hamna gnr 32/1.

Under Tjeldsundbrua på vestsia ligger det et flatt nes som stikker ut fra Gullberget. På dette neset er det registrert 23 kultur-minner som alle ligger på et mindre områ-de som blir kalt for Avløysninga. På eldre



Figur 38. Kart over plassering av fangstanleggene på Mølnkollen/Brattli og Digermulen/Elvelund.



Figur 39. årran datert rundt 1700-tallet, her markert med jorbor. Det er flott utsikt mot Gausvik i nord.
Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

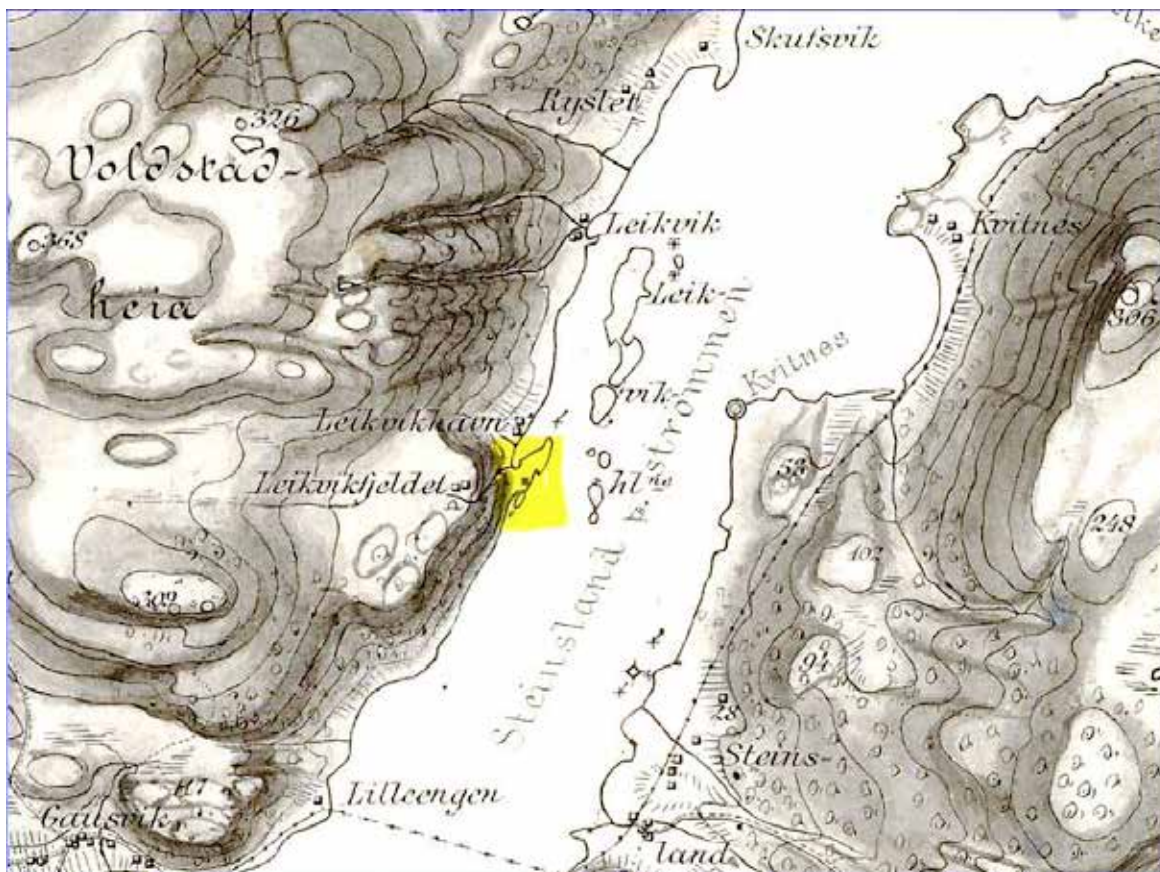
sjøkart kjent fra 1750-tallet og frem i tid blir samme området omtalt som Leikvikhamn oppkalt etter bygda Leikvik som ligger 1 km lenger nord (figur 40). Kulturminnene registrert på Id. 214515 og Id. 214550 ligger på nordsiden av bruhodet og på den nordlige delen av neset. Her ble det regis-

trert henholdsvis ei lita rektangulær tuft med rester etter stein- og torvvoll, trulig rester etter en sjå. Denne ligger vendt inn i den naturlige havna på vestsia av neset. På østsia av neset ble det registrert et steinsatt ildsted mellom noen knauser og dette har fungert som utebål.

Vegparsell 10.

Kommune	Stedsnavn	Askel. id.	Kulturminne	Status	Info.
Harstad	Avløysninga gnr 32/1	214515	tuft/torvsjå	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 32/1	214550	Ildsted	Fredet	uteildsted
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214518-1	Jordkjeller	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214518-2	Hustuft	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214518-3	Tuft	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214518-4	Båstø	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214518-5	Røys	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214518-6	Røys	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214518-7	Røys	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214518-8	Røys	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214518-9	Røys	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214518-10	Gáldu/kilde fra fjellet	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214529-1	Naustuft	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214529-2	Kai /Bryggefundament	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214529-3	Bru	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214529-4	Kai /Bryggefundament	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214529-5	Kai /Bryggefundament	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214529-6	Kai /Bryggefundament	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214529-7	Molo	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214537-1	Sieide	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214537-2	Steinsetting	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/1 og 3	214572	Båstø	Fredet	kystbosetting
Harstad	Avløysninga gnr 31/5	220887	Hule i Gullberget	Fredet	kystbosetting

Tabell 12. Kulturminner registrert innenfor vegparsell 10, Harstad kommune.



Figur 40. Sjøkart fra 1901 som viser nordre del av Tjeldsundet hvor Avløysninga er avmerket på kartet som Leikvikhamn (Statens kartverk, sjødivisjon- historiske kart).

Vegparsell 10: Gullberget og kulturminnene på Avløysninga Sør Id. 214518 1-10, Id. 214529 1-7, Id. 214537 1-2, Id. 220887.

På sørsiden av bruhodet på den sørlige delen av neset ble det registrert mange ulike typer kulturminner som trolig avspeiler flere bruks- og bosettingsfaser relatert til ferdsel på havet og bosetting (figur 41). På de små holmene helt sør på neset kan man gå ut til disse tørrskodd på fjæra sjø. Her ble det registrert mange kulturminner knyttet til ferdsel på sjøen som; båtstøer, bryggefundament, stolpespor til små kaier, klopper og rester etter naust. Samlet inntrykk for dette området er sjørelatert og knyttet til båtbruk. På gressbakken bak flomålet og inn mot Gullberget ble det registrert en meget godt bevart jordkjeller med inntakt tørrmur (se figur 43). Her er det kun taket som mangler og denne har mange spennende bygningsdetaljer. Det ble også registrert to hustufter og fem steinrøyser som hører til bosettingen. Det ble også registrert en god ferskvannskilde

(ája) som renner rett ut av Gullberget og inn i en naturlig kjel hvor vannet samles før det forsvinner inn i berget igjen. Slike kilder er svært verdifulle da de gir rent og kaldt vann, og det finnes mange etnografiske kilder som omtaler kildene i forbindelse med samisk tro og tradisjon knyttet til hellige steder. I tillegg kan denne kilden ha vært viktig for båtferdselen da man kunne forsyne store og små båter med friskt rennende vann året rundt. Ca 25 meter nord for vannkilden ble det til slutt registrert en dyp hule i berget og denne kan ha vært brukt som ly ved kortvarige stopp når man rodde eller seilte nord -og sørover Tjeldsundet.

Den nordlige del av Avløysninga ligger under gården Leikvikhamn gnr 32, mens den sørlige del av neset ligger under gården Leikvikfjellet gnr 31, begge har trolig en lang kulturhistorisk tradisjon og bosetting relatert til sjø, ferdsel og handel (figur 42). Ennå er flere av de arkeologiske sporene udaterte og selve sporene etter bosettingene på Avløysninga er lite kjent i



Figur 41. Oversikt over Sametingets registreringer av kulturminner på den sørlige delen av Avløysninga og Gullbergeti.

de skriftlige kildene, men det er med stor sannsynlighet at dette også har vært et samisk bosettingsområde kjent fra 1700-tallet. Den godt bevarte jordkjelleren på Avløysninga kan ha tilhørt de folkene som bygslet eiendommen Fjellet/ Leikvikfjell. Denne ble trolig bruk som lagringsplass for mat og utstyr (figur 43). Stedsnavnene og gårder

i Leikvikmarka som Storenga, Gullberget, Lauklia, Sørhøgåsen og Langdalen med Gamtoften, Finnåkerhågen, Gamkjerrbakkan, Øverlia og Gurigamman hører til den historiske sjøsamiske og markasamiske bosettingen i dette området (Johansen og Pedersen 2004).



Figur 42. Utsikt sørover Tjeldsundet med den sørlige delen av Avløysninga og med deler av Gullberget til høyre i bildet. Dronefoto: Bård Andreassen.



Figur 43. Jordkjelleren i forgrunnen og fer-skavnnskilden i Gullberget i bakgrunnen.
Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

I de skriftlige kildene fra 1600-tallet kjenner man til flere personnavn som kan knyttes til Leikvik som gård og sted. I utstedingene av borgerbrev og borgerleie nevnes Niels Johnsen (f. 1569) som kom til gården Leikvik og tok såkalt borgerleie. Dette betyr at han drev handelsvirksomhet her om sommeren for så å reise sørover om vinteren. Senere nevnes Henrick Meyer som får borgerskap i Bergen i 1713 og som fag på dokumentet står det «bruger Nord-farhandel», også han kan knyttes til Leikvik. Utover 1500-tallet var det en tradisjon at danske og tyske borgere fra Bergen fikk borgerbrev, det vil si en rett til å drive handel og håndverk i Nord-Norge. Flere av etterkommere slo seg etter hvert ned i «fiskelejerne» og da på de samme stedene som de brukte å reiste til om sommerne (Johansen og Pedersen 2004).

På 1700-tallet blir samiske hushold kjent i de skriftlige kildene. I 1761 gjorde presten

og misjonæren Johan Lorentz Burchard fra Trondenes ei misjonsferd til samene på Gullberget og på Høgåsen (Sørhøgåsen i Gausvikmarka). Her møtte han samene Joen Gundersen, Elen Pedersdatter og barna deres Lars og Jacob som alle bodde på Gullberget samt Peer Rejersen, Maren Nielsdatter og Marens barn Niels og Ane som bodde på Høgåsen (Lysaker 1956). Leikviks samiske befolkning er også kjent i kildene noen år tidligere, rundt 1746. I følge Borgos (2015) begynner kirkebøkene for Trondenes i likehet med Kvæfjord et godt stykke ut på 1700-tallet (1744), og da er det fogderegnskapene som er brukt som kildegrunnlag for første halvdel av århundret. Forekomsten av samiske skattepersoner i kildene tidligst i århundret er langt mindre her enn for eksempel Kvæfjord.

Trondenes hadde før 1800 ingen samiske leilendinger (bygselfolk), og listene over husmenn og leidangsbetalere gir få navn (Borgos 2015). Derimot inneholder manntallene over «fjellfinner» mange navn. Den samiske bosetninga i Trondenes var da fordelt på flere områder. De tydeligste er markebygdene på østsida av Hinnøya ved siden av området rundt Kasfjorden. I tillegg kommer noen mindre bosetninger mellom de to hovedområdene som Markebygdene ved Tjeldsundet, dette gjelder innlandsområdene fra gnr. 30 Gausvik til gnr. 51 Medkila inkludert Sørvikmarka (som ligger under gnr. 42) som tyngdepunktet. I disse områdene bosatte fjellsamer seg mer og mer fast fra slutten av 1600-tallet og utover det neste århundret (Borgos 2015). I de første tiårene etter 1700-tallet er de skriftlige kildene nokså upresise når det gjelder bosted og hushold og grensene mellom de ulike gårdene var trolig uklare når man kom til utmarka. Myndighetene lå hele tida på etterskudd med registreringa av innflytta fjellsamer, og underregistreringa her var trolig stor. Fogden skriver for eksempel i fjellsamemanntallet for 1717:

«Disse fieldfinner haver indfundet sig inde-værende Aar, og haver betalt ovenindførte Skatter, hvorom jeg underdanigst vil formode at staae til Troende, saa som jeg ingen anden Beviis om dem kand forskaffe til at belegge mit Regnskab, efterdi de ej søger Ting, ei heller opholder sig ved Sæesiden uden dend korte Stund første Sommers Tid.» Det er derfor vanskelig å tidfeste når de ulike områdene fikk fastboende samer, men kildene gir i hvert noen holdepunkter for bosetting: -Brokvikmarka 1707,- Medkila 1711,- Sørvikmarka 1720,- Halsebømarka 1725,-Gausvikmarka 1740,- Leikvikområdet 1746,- Storvatnet 1762,- Rogla 1776 (Borgos 2015).

Kildene viser i følge Borgos (2015) til raske omstillinger fra reindrift til markenæringer og sjøsameliv, og overganger mellom markenæringer til sjøsamisk kystøkonomi. Enten samene kom fra innlandet eller de bodde ute på kysten, kunne de drive de fleste av næringene i regionen. Denne felleskompetanse ble styrka gjennom giftemålene mellom sjøsamere, markesamer og innflytta fjellsamer før 1800-tallet. Til sammenligning har det vært få giftemål mellom sjøsamiske slekter og de samiske familiene som kom til regionen etter 1800, da denne typen reindrift bar mer preg av storskaladrift av slakterein med en svært spesialisert kompetanse (Borgos 2005).

Avløysninga har lenge vært brukt som avlastningsplass for varer og det har vært en god hvileplass for båtfolket som rodde eller seilte nord og sørover Tjeldsundet. På Avløysninga kunne man sette båtene opp på land for å hvile og her skiftet man ut eller byttet mannskap som stedsnavnet bekrefter (avløsning). I tillegg spiller vannkilden i Gullberget en viktig rolle med det næringsrike ferskvannet som forsyning til båtene og som god vannkilde til bosettingene på stedet. I senere tid er det kjent at mange folk fra Nipen på fastlandssia, ei av flere markasamiske bygder i Skånland, brukte å oppbevare nordlandsbåtene sine på Avløysninga når de hadde ærender på Hinnøya. På andre siden av Tjeldsundet

på Kvitnes var det også fast båt- og naustplass som også ble bruk av folk fra markbygdene på fastlandet.

Trolig har Avløysninga som stoppested vært brukt over svært lang tid. Det er også registrert mange kulturminner datert til jernalderen i form av bosetting og gravplasser i munningen av Tjeldsundet og på Leikvikholmene. Disse lokalitetene er ennå ikke radiokarbondatert men typologisk tidfestet etter form og beliggenhet. Likevel gir de skriftlige kildene bedre grunnlag for å identifisere en aktivitet fra 15-1600-tallet ettersom det da drives med handel fra Leikvikhamn. Stedet er et naturlig stoppested i skips- og båtleia og de to nesene på Avløysninga er naturlige havner for mindre båter og gir ly for både de nordlige og sørlige vindretningene. Her kunne seilbåtene tjelde (legge ned seilet) mens man ventet på god bøl, derav navnet på hele Tjeldsundet. Tjeldsundet som helhet var for øvrig et båtstrek man ofte måtte ro mot vinden eller ligge i ro og vente på god bøl og riktig vindretning før man igjen kunne seile nord- eller sørover det lange sundet.

Vegparsell 11: Steingjerdene ved Vuojadakvárri / Slåttelia - Id. 214652 1-3

For reindriftssamene er Leikvikområdet på vestsia av Tjeldsundet og Langkvitneset på østsia et særdeles viktig flytteområde ettersom det var her man brukte å la reinen svømme over Tjeldsundet på migrasjon mellom vinter- og sommerbeitene. Rett bak gården Leikvikhamn gnr. 32 finner vi det samiske stedsnavnet *Vuojadakvárri* - som på norsk kan oversettes til; "det fjellet reinen svømmer til når man krysser Tjeldsundet". De to andre kjente krysningspunktene for flytting med tamrein over Tjeldsundet er lenger sør, ved Sandtorg og ved Ballstad. Siste gang denne svømmeruten ble benyttet var i 1932 da reinen krysset over fra Langkvitneset via Leikvikholman og opp lia Vuojadakvárri / Leikvikfjellet og videre innover mot Vollstadheia og sørvestover mot Kanstad (pers. med. Inge Andersen Svonni).

Vegparsell 11.

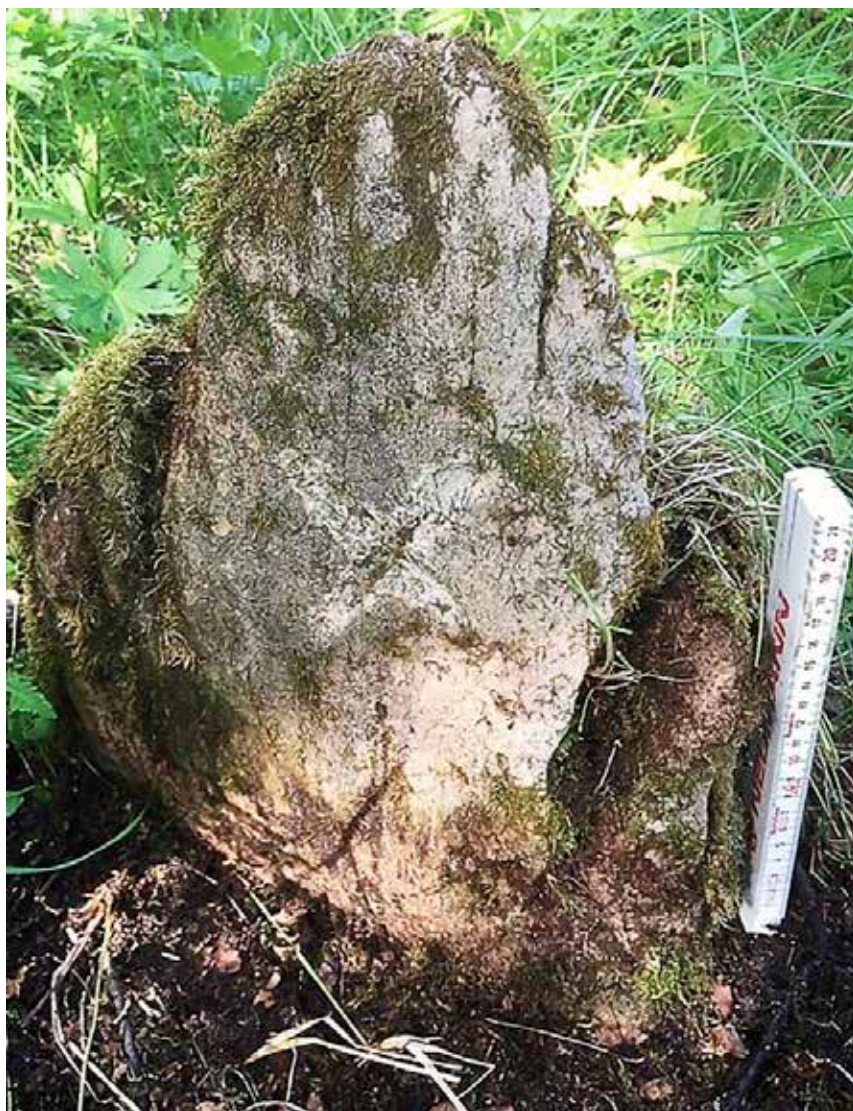
Kommune	Stedsnavn	Askel. id.	Kulturminne	Status	Info.
Harstad	Hamna gnr 32/1 og 2	214652-1	Steingjerde	Fredet	Utmark
Harstad	Hamna gnr 32/1 og 2	214652-2	Steingjerde	Fredet	Utmark
Harstad	Hamna gnr 32/1 og 2	214652-3	Steingjerde	Fredet	Utmark
Harstad	Brattland gnr 33/6	220908	Tuft sjå utmark	Ikke fredet	Utmark

Tabell 13. Vegparsell 11, Harstad kommune

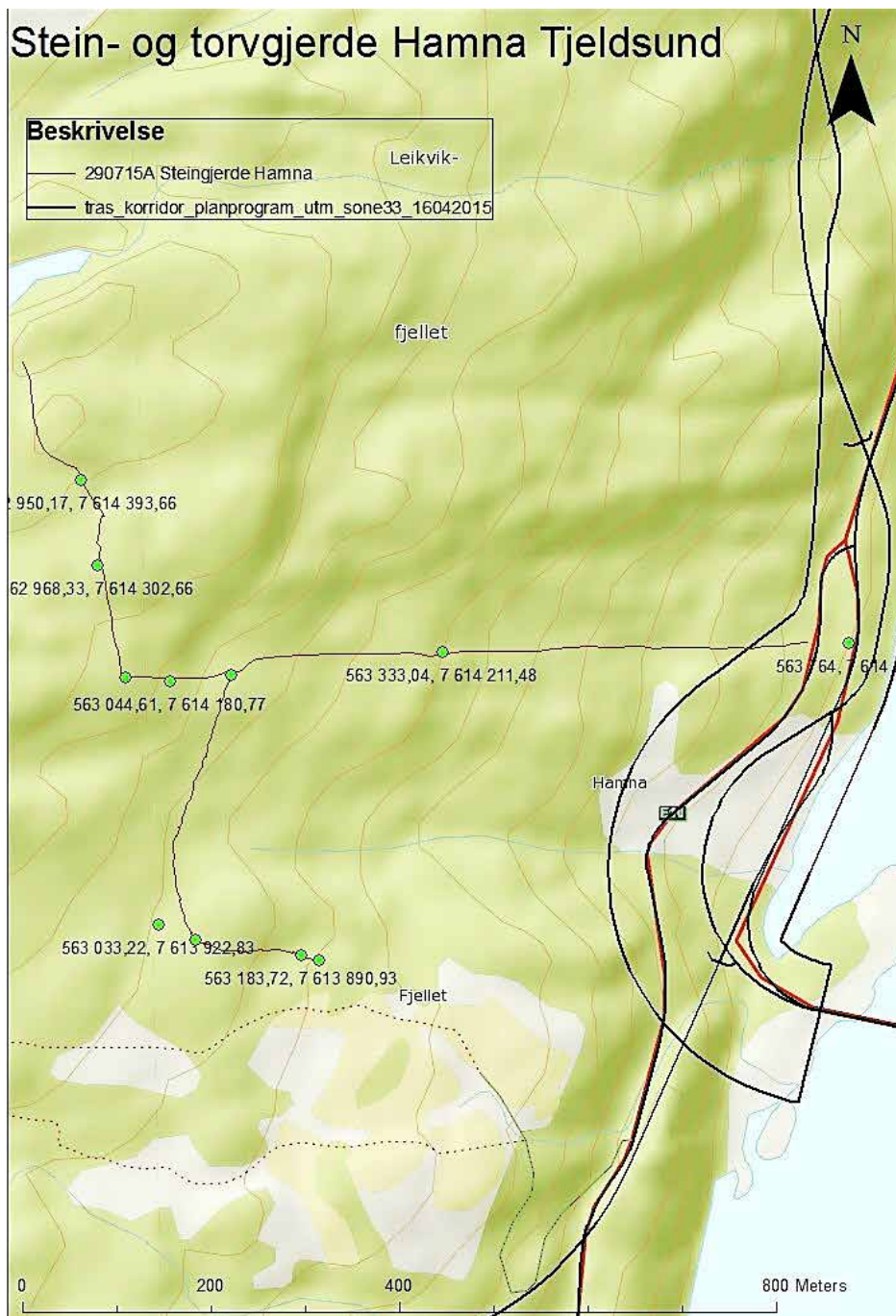
I dag ligger disse gamle krysningsområdene innenfor eiendommene Fjellet og Hamna som det står på offisielle kart. Her ble Sametinget for noen år siden gjort kjent med at det lå et langt stein- og torvgjerde i terrenget i tillegg til andre bosettingsspor på Nordhøgåsen. Disse ble første gang registrert av Kjell Erland Pedersen i 2012. I 2015 ble hele stein- og torvgjerdet kartfestet på nytt. Det viser seg å være svært omfattende i størrelse og lengde, og det ligger nøyaktig plassert på eiendoms-

grensen til de to gårdene i dag (figur 45). Gjerdene ble trolig anlagt i forbindelse med en intensivering av gårdsdriften på slutten av 1800-tallet og trolig ble de anlagt for å beskytte innmark for tamrinenens årevisse flyttinger over Tjeldsundet. Dagens plassering av dette gjerdet ville i praksis lede reinflokkene innover på fjellet mot Storvanet og Gausvikområdet som tidligere var kjent for sin samiske bosetting.

Den totale lengden på dette gjerdet så



Figur 44. Skjellstein med innrisset grensekryss som en del av stein- og torvgjerdet. Denne står på eiendomsskillet til Fjellet og Hamna. Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.



Figur 45. Kart over stein- og torvgjerdet ved Vuojadakvárri / Leikvikfjellet. De grønne markeringene er GPS-punktene til Erlandsen 2012. Kart: Ingar Figenschau, Sametinget.

langt vi kjenner det er på 1,6 km. Gjerdet består av ett hovedgjerde med flere sidearmer (figur 45). Gjerdet starter nede ved sjøen og er delvis synlig fra E10 i starten. Gjerdet strekker seg oppover ei bratt vestvendt li ovenfor bruhodet Tjeldsund bru. Terrenget består av bjørke- og bregneskog og det flater ut på enkelte terrasser langs gjerdetraseen. Høyeste punkt på gjerdet er 300 meter over havet. Det er mange muntlige tradisjoner når det gjelder hvem som bygget dette gjerdet. Blant annet blir det fortalt om en «sterk danske» som reiste

rundt på midten av 1800-tallet og bygde steingjerder. En annen informant, som opprinnelig kom fra Leikvik, mener det var svenske gruebuser som kom fra Bogen- og Narvikområdet som bygde disse gjerdene rundt 1880.

Starten på gjerdet er ved flomålet, og ved E10 er det en liten del av gjerdet strekker seg mellom veipartiene ca. 20 meter langt. Deretter fortsetter gjerdet på vestsiden av E10 og ca. 610 meter rett vest og opp i lia. Her starter en sidearm som går sørover



Figur 46. Utmarksgjerde F2, sørlige sidearm. Overgrodd av bregner og gress med Tjeldsund i bakgrunnen.
Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

(figur 46) og denne gjerdearmen ligger på en flate og følger terrenget i ca. 300 meter før det vinkler mot øst og fortsetter ca. 135 meter før det avsluttes på et mindre platå. Hovedgjerdet fortsetter 120 meter mot vest før det vinkler mot nord og videre oppover i terrenget. Her står en 30 cm høy skjellstein markert med et kryss som skille for de to eiendommene (figur 44).

F1: Den korteste biten av gjerdet ligger mellom E10 ved Tjeldsund bru og E10 mot Lødingen. Hovedgjerdet fortsetter opp lia vestover men er i dag kuttet av veibygging. Terrenget heller mot øst og er i dag over-

grodd av brennesle og geitrams og det er spredt bjørkeskog her. Denne delen er ca. 20 meter langt og ca. 4 meter sør for gjerdet renner det en liten bekk. Gjerdet har en åpning ca. 8,5 meter fra vest og denne åpningen er ca. 3 meter bred. Gjerdet består av torv lagt over torv og jord. Bredden på gjerdet ligger mellom 110 - 120 cm og høyden er 25-40 cm.

F2: Denne delen ligger ca. 25 meter vest for F1, og ca. 6 meter vest for E10. Denne armen følger lia vestover og oppover i terrenget. Gjerdet følger dagens tomtegrense og etter ca. 740 meter svinger gjerdet vest-



Figur 47. Utmarksgjerde F3. Her vises steinen i gjerdet ved enden ca. 280 meter over havet.
Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

over før det vinkler mot nord igjen. Etter ca. 370 meter avsluttes gjerdet så langt på en liten forhøyning i landskapet og ved vinkelen står den nevnte skjellsteinen. Gjerdet

varierer noe i høyde og bredde, noe som kan settes i sammenheng med terrenget. Særlig i det bratte hengene består gjerdet av stein mens det i de flatere partiene er brukt torv og jord. Det kan også se ut som om man har grøftet ut masser fra sidene av gjerdet, og nærmest laget en grøft. Høyden på gjerdet varierer fra 20 - 110 cm, og bredden mellom 30 - 120 cm (figur 46). Gjerdet følger terrenget på en imponerende måte, og flere steder brukes terrengformasjoner aktivt som en del av gjerdet. Det er også en stor mulighet for at gjerdet fortsetter lengre innover fjellet.

F3: Den siste delen av gjerdet ligger ca. 5 meter sør for F2. Totallengde på denne delen er ca. 435 meter. Gjerdet ligger på en flate, og følger terrenget ca. 300 meter, før det vinkler mot øst i ca. 135 meter. Her avsluttes gjerdet på en liten flate. Denne delen av gjerdet er stort sett bygget av torv, med enkelte steiner er brukt der terrenget er bratt og ulendt (figur 47). Høyden varierer etter terrenget og ligger mellom ca. 40 - 105 cm. Bredden ligger mellom 80 - 120 cm. Åpningen som er mellom gjerdet F2 og gjerde F3 er tolket som en buskapskille, og ligger i et lite dalføre som danner en fin flate.

8. Vegparsell 13 og 14. Skånland kommune

Innenfor vegparsell 13 og 14 i Skånland kommune er det registrert 20 kulturminner hvor åtte av kulturminnene er automatisk fredet og hvor 12 ikke er fredet på grunn av for ung alder eller at kulturminnene er borte i dag. De fleste kulturminnene knyttes til en gårdsbosetting i markasamiske områder. Gammetuftene Id. 48568 ved Djuphamna som ble registrert allerede i 1965 er i dag borte som følge av pløying og gårdsdrift. Disse kunne ikke gjenfinnes til tross for intensivt søk med maskinell sjakting utført av Troms fylke. Ved Elvemo innenfor delkart 13 ble det registrert 13 krigsminner i form

av små skytegrøper. Disse er enten fra andre verdenskrig eller etablert for kaldkrigsøvelser.

Vegparsell 13: Teltboplassen på Kvitnes / Middagshaugen datert til 1700-tallet - Id. 214788

På østsida av Tjeldsundbrua på haugene ovenfor Kvitnes ble det registrert en teltboplass med årran Id. 214788. Denne årran ligger på en lyng- og mosekledd bergrygg, ca. 34 meter over havet på Middagshaugen (figur 48). Terrenget skrår ned mot Tjeldsundbrua i vest som ligger ca. 95 me-

Vegparsell 13.

Kommune	Stedsnavn	Askel. id.	Kulturminne	Status	Info.
Skånland	Middagshaugen gnr11/1-3	214788	Årran/bopl.1680-1935	Fredet C14prøve	Tamreindrift
Skånland	Middagshaugen gnr11/1-3	214794	Steinsetting	Ikke fredet	utmark
Skånland	Steinsland sør gnr 13/3	214782-1	Tørrmur/brygge	Ikke fredet	Gårdsbosetting
Skånland	Steinsland sør gnr 13/3	214782-2	Steingjerde	Ikke fredet	Gårdsbosetting
Skånland	Steinsland sør gnr 13/3	214782-3	Steingjerde	Ikke fredet	Gårdsbosetting
Skånland	Djuphamna gnr 13/10	48568 - 1	Gammetuft	Ikke fredet	Ikke gjenfunnet
Skånland	Djuphamna gnr 13/10	48568 - 2	Gammetuft	Ikke fredet	Ikke gjenfunnet
Skånland	Djuphamna gnr 13/10	48568 - 3	Gammetuft	Ikke fredet	Ikke gjenfunnet
Skånland	Djuphamna gnr 13/10	221135	Steinmur/vorr i elv	Ikke fredet	Kystbosetting
Skånland	Bjørnholla gnr 15/12	221133	Tuft til utmarksløe	Ikke fredet	Kystbosetting
Skånland	Bjørnholla gnr 15/12	221134	Gållu/grensestein	Ikke fredet	kystbosetting
Skånland	Lille Skånland gnr 15/3	214893	Rydningrøys	Ikke fredet	Utmark
Skånland	Skånland lille gnr 15/13	74826	Gammetuft	Fredet	Markasamisk
Skånland	Skånland lille gnr 15/13	214864	Steinsirkel!	Fredet	Markasamisk
Skånland	Jomfrumyra gnr 16/17	214787	Ildsted	Ikke fredet	Ferdsel/utmark
Skånland	Elvemo gnr 17/8, 14, 22	214827 1-13	13 skytegrøper	krigsminner	2v.krig/kaldkrig

Tabell 14. Kulturminner registrert innenfor vegparsell 13, Skånland kommune.

ter vest for boplassen. 15 meter øst for teltboplassen er det en anleggsvei. Bergryggen er omgitt av småbjørk og tett småris. Årran er rektangulær og delvis synlig og rett under torven ligger det 6 flate steiner. Den ene steinen i det nordvestlige hjørnet er flyttet på. Ytre mål er 1 meter N-S, og 0,65 meter Ø-V. Teltringen består av 4 synlige steiner som alle ligger i torven og disse kan ha vært flyttet på i ettertid. Boplassen med teltringen har en diameter på 2,7

meter. Boplassen ligger i tilknytning til en kjent flyttveg for tamrein og der reinen ble sluppet over på svøm over Tjeldsundet mot Hinnøya. Siste flytting med tamrein over Tjeldsundet var i 1932.

Ved prøvestikk med jordbor ble det påvist trekull ca. 2-3 cm under torv og denne prøven ble AMS-datert, og kalibrert innenfor to hovedperioder har vi bruksfaser i tiden mellom 1680 - 1735 og mellom



Figur 48. Registrering av teltboplass med årran datert fra 1700-tallet.

Foto: Ingar Figenschau, Sametinget.

Vegparsell 14.

Kommune	Stedsnavn	Askel. id.	Kulturminne	Status	Info.
Skånland	Skipperbakken gnr 24/17	214707-1	Fjøstuft	Fredet	Markasamisk
Skånland	Skipperbakken gnr 24/17	214707-2	Hustuft	Fredet	Markasamisk
Skånland	Skipperbakken gnr 24/17	214707-3	Steingjerde	Fredet	Markasamisk
Skånland	Skipperbakken gnr 24/17	214707-4	Steingjerde	Fredet	Markasamisk
Skånland	Steinjorda gnr 22/2 og 5	214775	Steinst./hustuft	Fredet	Markasamisk

Tabell 15. Kulturminner registrert innenfor vegparsell 14, Skånland kommune

1800 - 1935. Dateringene ligger innenfor en periode hvor tamreindrifta var etablert på fastlandet og på Hinnøya i den tiden da man foretok flyttinger mellom vinter- og sommerbeiter som innebar svømming med tamrein over Tjeldsundet og mot fjellet Vuojadakkvárri. Boplassen har en sammenheng med denne aktiviteten, og områdene rundt Middagshaugen var tidligere brukt som beite- og hvileplass før reinflokkene svømte over sundet ved straumstilla.

Vegparsell 14: Gården på Skipperbakken Id. 214107, 1-4

I denne vegparsellen ble det gjort få registreringer siden dagens E10 befinner seg i områder som ikke ligger i umiddelbar nærhet til nåværende og tidligere bebyggelse. Ofte ligger de mest sentrale markasamiske bygdene noen kilometer fra dagens E10.

Skipperbakken eller nærområdene rundt Tennåsen er en gammel samisk rydning. Dette er en av de få gårdene som ble registrert langs denne traseen. Id. 214107 består av ei hustuft og ei dyp fjøstuft med tørrmur og to steingjerder tilhørende en gårdsvei (figur 49). Dette kan være gården Fagerli på Skipperbakken, og den ligger ca. 180 meter vest for Vátnjajávri / Tennvatnet på en liten flate i en østvendt skråning. Bebyggelsen ligger på en rekke, og lengst i nord ligger den første tufta som er rester etter en fjøs. 16 meter sør for denne ligger en stor todelt hustuft med store og brede voller delvis bygd opp av stein og torv, og denne er i dag gjennomvokst med bring og mindre bjørketrær. På østsiden går det to steinrekker som kan være rester etter veg/ støttemur. Lokalhistorisk ligger Tennåsen ligger ved Lavangsskjellet og er



Figur 49. Gulvlaget i hustufta på Skipperbakken med E10 og naturreservatet Vátnjajávri / Tennvatnet i bakgrunnen.

Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget.

av de første markasamiske gårdene man kommer til i Breistrandmarka når en følger veien innover fra sjøen. Gården ble ryddet tidlig på 1800-tallet av folk som kom fra Trondenesregionen. Utover 1800-tallet utgjorde gårdene på Tennåsen en ganske stor bygd, og gården på Skipperbakken hører til denne bygda som etter 1800-tallet allerede var fast etablert samisk bosetting i denne regionen.

Tufta på Tuftebakken Id. 214775

En kilometer sør for Skipperbakken og 50 meter øst for E10 ble det registrert en liten rektangulær tuft dekket av flate- og mindre steiner (figur 50). Tufta ligger på en brink inntil en mindre bergnabb, og bakken er gresskledd med noe lyng og bregner og denne strukturen er tydelig i terrenget. I området rundt er det lett blandingsskog med bjørk og osp. Tufta er 2.40 meter Ø-V

og 3 meter N-S. I nord ligger en større avlang stein og hjørnene i tufta mot øst er godt definerte, mens avgrensningen i sør er noe mindre markert. Tufta må sees i sammenheng med ferdsel- og markasamisk utmarksaktivitet knyttet til bygda Steinjorda og områdene rundt. I tillegg ligger tufta 80 meter vest og strategisk plassert ved elveosen som knytte Våtnjåvri / Tennvatnet og Guhkesjåvri / Langvatnet sammen. Denne tufta kan derfor ha vært brukt som sjå eller naust i forbindelse med fiske i disse vannene. Ferskvannsfiske var en sentral del av utmarksinnkommet hos mange markasamer. Betydningen varierte fra slutten av 1800-tallet til begynnelsen av 1900-tallet. Fisken ble som regel brukt selv, men fikk man et overskudd, kunne dette selges til folk ved kysten (Andersen 2005).



Figur 50. Tufta på tuftebakken, godt synlig i terrenget.

Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget.

9. Vegparsell 15, 16 og 17. Evenes kommune

Vegparsell 15 omfatter strekningen fra fylkesgrensa mellom Skånland og Evenes og frem til Dragvik. Denne parsellen er tatt ut av planprogrammet på grunn av fremtidige planer rundt flyplasskrysset. Denne vegparsellen vil behandles videre gjennom en

egen reguleringsplan. Det ble gjennomført kulturminnebefaringer for hele parsellen og det ble registrert 22 kulturminner hvor 14 er automatisk fredet og syv har uavklart ver- nestatus. Ett minne er ikke fredet på grunn av uklar alder.

Vegparsell 15. (tatt ut av nåværende planprogram)

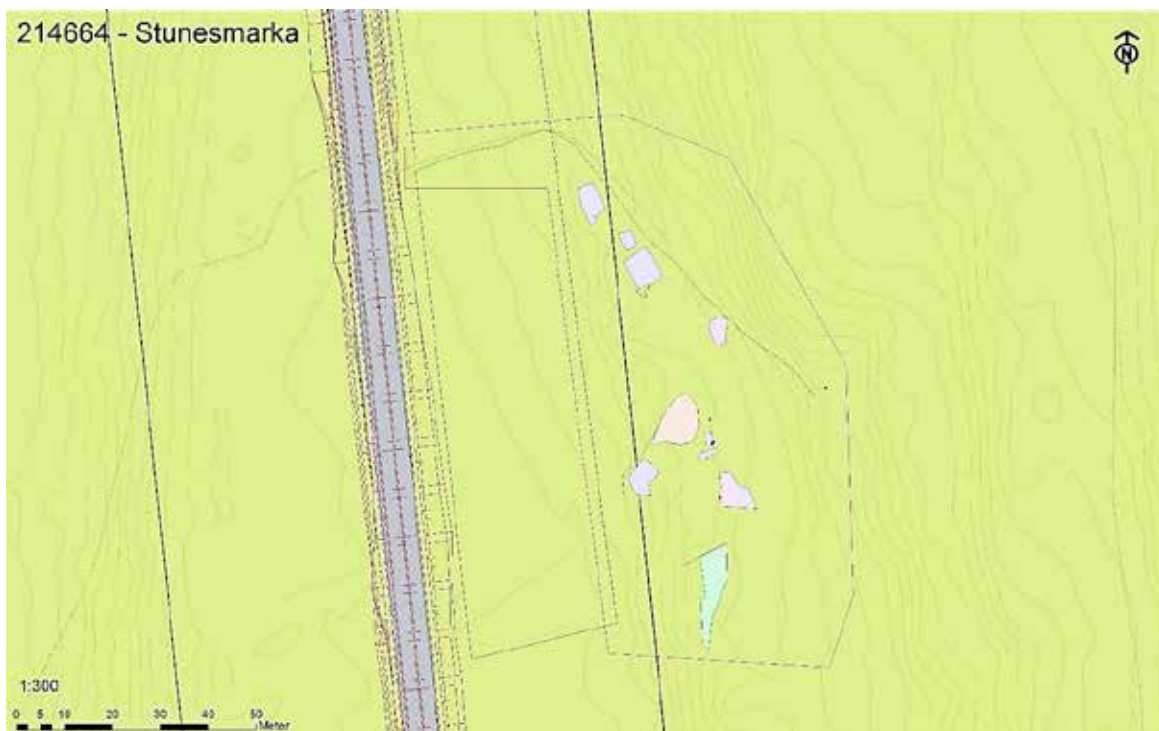
Kommune	Stedsnavn	Askel. id.	Kulturminne	Status	Info.
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-1	Gammetuft	Fredet	markasamisk
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-2	Hustuft	Fredet	markasamisk
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-3	Tuft uthus	Fredet	markasamisk
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-4	Hustuft	Fredet	markasamisk
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-5	Rydningrøys	Fredet	markasamisk
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-6	Jordkjeller	Fredet	markasamisk
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-7	Steingjerde	Fredet	markasamisk
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-8	Brønn	Fredet	markasamisk
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-9	Gårdsveg	Fredet	markasamisk
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-10	Gårdsveg	Fredet	markasamisk
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-11	Tuft uthus	Fredet	markasamisk
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-12	Fjøstuft	Fredet	markasamisk
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-13	Mødding	Fredet	markasamisk
Evenes	Stunesmarka gnr 24/9 og13	214664-14	Innhegning	Fredet	markasamisk
Evenes	Skjellsletta gnr 5/6	214773	Uthus/åttring	Uavklart	utmark
Evenes	Skjellsletta gnr 5/6	214771-1	Rydningrøys	Uavklart	utmark
Evenes	Skjellsletta gnr 5/6	214771-2	Rydningrøys	Uavklart	utmark
Evenes	Skjellsletta gnr 5/6	214771-3	Rydningrøys	Uavklart	utmark
Evenes	Skjellsletta gnr 5/6	214771-4	Hulveg	Uavklart	utmark
Evenes	Skjellsletta gnr 13/6	214898	Rund grop	Uavklart	utmark
Evenes	Skjellsletta gnr 13/2	214901	Støttemur vei	Uavklart	utmark
Evenes	Osvatnet gnr 13/3	214902	Rydningrøys	Ikke fredet	utmark

Tabell 16. Kulturminner registrert innenfor parsell 15, Evenes kommune

Vegparsell 15: Stunesmarka en markasamisk gård - Id. 214664 1-14.

Området består av et stort gårdsanlegg med 14 ulike typer kulturminner etter gårdsbebyggelsen og den aktiviteten som har vært der (figur 51). Stunesmarka som gård ligger ca 70 meter sør for fylkesgrensa og 30 meter øst for E10 og 150 meter vest for Tomashaugen. Guhkesjåvri / Langvatnet ligger 300 meter vest for gården og det går en gammel sti fra gården og ned til et lite nes ved vannet. Bosettingen består av alle typer kulturminner etter bygningsmasser som var vanlig å ha på en gård hvor det bodde folk med husdyr.

Det ble registrert 1 gammetuft, 2 rektangulære hustuffer og 2 tufter etter uthus. I tillegg til 1 stor fjøstuft (figur 52), 1 godt bevart tørrmurt jordkjeller, 2 avgrensede opparbeidede og murte gårdsveier, 1 brønn, 1 område med mødding/utedo, 1 rydningrøys, 1 steingjerde og 1 avgrenset innhegning. I tillegg er det en innmark knyttet til gården ca 80 meter øst og rett ovenfor gårdsbosettingen. Denne vises ennå siden det er et avgrenset åpent gressområde uten storvokst gran. Heller ikke bjørkeskogen har klart å vokst seg stor i dette området.



Figur 51. Avgrensning av Stunesmarka kulturminneområde med kartfestede kulturminner. Svart strek er avgrensning planområde og grått felt er E10 veglinje.

Det best bevarte kulturminnet på Stunesmarka er den godt synlige jordkjellerne F6. Denne kan man også se tydelig fra E10, og den ligger kun 50 meter øst for veilinja

(figur 53). Jordkjelleren ligger i nedre kant av kulturminneområdet og er delvis anlagt i en naturlig bakkekam. Rett bak og ca 4 meter SV for jordkjelleren ble det registrert



Figur 52. Fjøstufta med tørrmurer på Stunesmarka klar for registrering.

Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.



Figur 53. Jordkjelleren, F6 på Stunesmarka anlagt i en liten bakkekam.

Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

en gammetuft F1 på en flat brink, denne ble forsøkt radiokarbondatert men prøven var for liten til at den kunne dateres.

Ytre mål jordkjelleren F6, er ca. 5 meter NNØ-SSV, og 8 meter NNV-SSØ. Jordkjelleren har to sidestilte armer som er tørrmurte i inngangspartiet. Disse armene er ca 170 og 110 cm i lengderetning mot SV. Selve inngangen er 1 meter bred og 110 cm høy. Innvendig er jordkjelleren delt inn i to rom. Det første rommet er avlangt med mål på 2 meter lengde og 1,7 meter høyd. Inngangen til det innerste rommet, rom 2, er 0,7 meter bred og 1,2 meter høy. Rominndelingen er laget av tørrmurte små heller som er lagt tett på hverandre. Selve rommet er 1,8 meter bredt og 1,6 meter dypt og ca 1,5 cm høyt. Høyden er noe usikker da dette delvis er rast sammen. Jordkjelleren er konstruert med tørrmurte steiner, hvor de nederste er noe større for så å bli mindre i høyden. Muren er fra bunn murt relativt rett, men ved ca. 1 meters høyde er steinene anlagt med større overlapp slik at de danner et hellelagt tak (figur 54). Den



Figur 54. Detalj fra innsiden av jordkjellern på Stunesmarka.

Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

innerste rommet holder på å rase sammen og det var i dette rommet man som oftest oppbevarte poteter og andre rotfrukter som tålte vinterlagring. Det har trolig vært en luke på taket og inn til det innerste rommet av jordkjelleren som ikke vises så godt i dag.

Den gamle bosettingen på Stunesmarka og Stuneshaugen har vært kjent i lokalmiljøet i lang tid selv om gårdsanlegget er borte i dag. Her fikk vi verdifull lokalhistorisk informasjon fra Várdobáiki⁵ ved Kjersti Myrnes Balto og Aslaug Olsen. Etter at anlegget ble registrert og kartfestet ble det anledning til å gjennomgå området sammen med Aslaug Olsen som hadde mange historier om stedet og verdifull informasjon om folkene som en gang bodde her.

Stunesmarka er i følge folketellingene første gang fast bosatt tidlig på 1800-tallet. Likevel er det trolig at gårdene rundt dette området som for eksempel Stuneshaugen, Tomashaugen og Steinjorda ble ryddet og bosatt lenge før 1800-tallet. Historien til Stunesmarka følger trolig samme bosettingsmønster slik de er beskrevet i de skriftlige kildene for de markasamiske områdene. Det er flere personnavn som knyttes til Stunesmarka og Stuneshaugen, og i følge gårds- og slektshistorieboka for Evenes, Skånland, og bygdene i Ofotenområdet (utgitt av Várdobáiki) er det flere familier her. Her nevnes navn som Nils Eriksen med familie og Nils Nilsen og Maren Larsdatter med familie. Det er også tydelig at personene som knyttes til dette området også kommer fra andre bygder som blant annet Storjord i Kvæfjord og ved Lavangseidet i Tjeldsundet.

Det kan tenkes at Stunesmarka til og begynne med ikke var bosatt året rundt men fungerte som en sesongvis fiske- og ut-

marksboplass for gårdene nede ved sjøen i tiden før 1800-tallet. I følge Aslaug Olsen er det flere stedsnavn knyttet til gården på selve Stunesmarka som relateres til type bruk og til personnavn. Her nevnes bosettingen *Hullet* på Stunesmarka fra folketellingene i 1865 og her nevnes *Anebakken* som lå i nærheten av jordkjelleren i tillegg til *Svinholla*. Til sistnevnte navn blir det sagt at folk i regionen kom med grisene sine til Stunesmarka for å samle dem på et fellesbeite/opphold om sommrene. Dette kan stemme siden vi registrerte et større steingjerde/ innhegning, F7 på Stunesmark.

Vegparsell 16: Dragvik til Bogen. Krigsminner Id. 214852

Innenfor vegparsell 16 er det registrert 21 kulturminner hvor 3 er automatisk fredet. 14 av kulturminnene er ikke fredet på grunn av uklar alder. I tillegg er det registrert en rekke krigsminner i form av godt bevarte betongrester etter boligbrakker i Dragvik, og disse skal knyttes til den omfattende tyske flåteaktiviteten i Bogen under andre verdenskrig.

I Dragvik ble det registrert tre lokaliteter fra andre verdenskrig i form av betongmurer etter større brakker som tyskerne hadde mange av i Bogenområdet. Flere er godt bevarte bygningsrester med kjent inventar, jf. Id. 214852 og Id.214853 1-2 (figur 55).

Vegparsell 16: Korssteinen i Bogen - Id. 215741

I granskogen bak E10 i Bogen på Korssteinsbakkan gnr 23/5 ble det registrert en gigantisk steinblokk Id.215741. Denne ligger ca 70 meter vest for Gjerdeelva og ca 80 meter nordvest for E10. I regionen er denne kjent som Korssteinen og det knyttes sagn og tradisjon til dette stedet (figur 56). Steinen er ca 12 meter høy, 10 meter lang og 11 meter bred. Denne flytteblokka har fungert som et viktig element i landskapet og svært synlig på lang avstand før granskogen ble plantet etter siste krig. Det har vært mye aktivitet rundt

⁵ Várdobáiki Museumssiida er en avdeling under Várdobáiki samiske senter. Senteret tilhører nordsamisk språkområde som inkluderer både markesamisk og sjøsamisk kultur i regionen.

Vegparsell 16.

Kommune	Stedsnavn	Askel. Id.	Kulturminne	Status	Info.
Evenes	Dragvik gnr 22/10	214769	Sommerfjøstuft	Ikke fredet	utmark
Evenes	Forrholtan gnr 22/ 13 og 17	214842-1	Steinkonstruksjon	Ikke fredet	utmark
Evenes	Forrholtan gnr 22/ 13 og 17	214842-2	Steinkonstruksjon	Ikke fredet	utmark
Evenes	Forrholtan gnr 22/ 13 og 17	214842-3	Steinkonstruksjon	Ikke fredet	utmark
Evenes	Forrholtan gnr 22/ 13 og 17	214842-4	Skjellstein	Ikke fredet	utmark
Evenes	Dragvik gnr 22/17	214843	Skjellstein	Ikke fredet	utmark
Evenes	Dragvik gnr 22/11	214855	Steinkonsentrasj	Ikke fredet	utmark
Evenes	Dragvik gnr 22/11 og 16	214846-1	Steingjerde	Ikke fredet	utmark
Evenes	Dragvik gnr 22/11 og 16	214846-2	Steingjerde	Ikke fredet	utmark
Evenes	Dragvik gnr 22/11	214849	Skjellstein	Ikke fredet	utmark
Evenes	Dragvik gnr 22/11	214851	Rydningsrøys	Ikke fredet	utmark
Evenes	Dragvik gnr 22/12	214852	Tyskermurer	Krigsminner	2v.krig
Evenes	Dragvik gnr 22/12	214853-1	Tyskermurer	Krigsminner	2v.krig
Evenes	Dragvik gnr 22/12	214853-2	Tyskermurer	Krigsminner	2v.krig
Evenes	Strand/Korssteinen gnr 23/5	214755-1	Tørrmur	Fredet	Tro/tradisjon
Evenes	Strand/Korssteinen gnr 23/5	214755-2	Tørrmur	Fredet	Tro/tradisjon
Evenes	Strand/Korssteinen gnr 23/5	215741	Sieide	Fredet	Tro/tradisjon
Evenes	Jørnelva gnr 23/5	214757	Støttemur veg	Ikke fredet	ferdsel
Evenes	Bogen gnr 23/5	214856	Støttemur veg	Ikke fredet	ferdsel
Evenes	Bogen gnr 23/1	214857	Innriss på berg	Ikke fredet	Mulig 2 v.krig.
Evenes	Storelaughola gnr 23/8	214761	Sommerfjøs	Uavklart	utmark

denne steinblokka og tidligere gikk den gamle veien forbi denne lokaliteten og det har vært avholdt religiøse forsamlinger her. Det ser også ut til at tyskerne under andre verdenskrig brukte stedet som boplass og stillingsplass. På sørsiden av steinen høyt opp er det risset inn bokstaver og årstall (1944) og rundt er det ennå mange spor etter skytegroper, rustne piggrågerder og

hylser til røykgranatene. I dag er steinen helt skjult av tett og høyvokst granskog og man kan ikke se den fra begbyggelsen i Bogen eller E10.

Det er skrevet ned spennende sagn og historier om denne steinblokka og om selve navnet. Sagnet har ulike versjoner. Her er en av versjonene slik det ble skrevet



Figur 55. Bygningsrester fra andre verdenskrig i Dragvik, Id.214852.

Foto: Ingar Figenschau, Sametinget.



Figur 56. Den over 12 meter høye Korssteinen, godt gjemt inne i granskogen.

Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

ned: «I gamle dager før jorden var utskiftet var der ikke grænser mellom nabogårdene, ikke før nødvendigheten efter hvert gjorde sig gjeldende, blev der avgået skille. Derfor kunne det ofte bli uenighet og krangel mellom gårdene om eiendomsretten, før endelig skille blev ordnet. Så var der en dag at to kjerringer møttes med hver sin buskap, som de skulle gjete. Strandkjerringa dreiv sine krætur for at få dem lengst mulig ut imot Dragvik og Dragvikkjerringa tok både sine og Strandkjerringa sine krætur og ville ta kjerringa med og hævle dem innover mot Strand, tilsist rauk kjærringene ihop og begynte å slåss. Munnbruket skulle være fenomenalt og for hver neve hår som fulgte, skreik de så det «ljoma» oppi Svahella.

Mens de slik holdt på som best, løsnet det en kjempemessig stenblokk oppe i fjellet rett over og rutsjet nedover i veldige hopp så skog og mull og stein stod som et gov

tilsides hver gang den tok marken. Den stemte rett på kjærringene, som holdt på at komme til bevisthet av at jorden hoppet under dem. Så fikk de se dette forfærdelse som kom imot dem fra fjellet, over og imellom storskogen, og blev så skrekk-slått at de kom sig ikke av flækken, utmattet som de var av slåssinga. Da steinen kom ned etter siste hoppet på ca 80 meter, like ved kjærringene efter å ha satt et dalføre etter etter sig i bakken stanset den farten, mens jord og steinsprut veltet over kjærringene og begrov dem, steinen rugget ennu lidt på sig og så falt den over på siden - rett oppå kjærringene.

Sagnet forteller at jorden rystet slik da steinen rullet ned, at grytene i sjæringene på Liland rystet (10 kilometer herfra). Den har utseende som en veldig kjærring som sitter på huk og ser inn mot Strand. Den er ca 12 meter høy og ca 15 meter lang og 10



Figur 57. Tørrmuren ved Korssteinen, bildet er tatt i årene 1937-1938⁶

meter bred. Sagnet forteller at folk som så og hørte på tildragelsen blev så fælen at de korset sig, og derav fikk steinen navnet «Kors-steinen».⁷

Tørrmuren på Korssteinsbakkan Id. 214755 1-2.

Fra midten av 1800-tallet ble områdene rundt Korssteinen benyttet som forsamlingsplass for de store læstadianermøtene i Nord Norge som varte frem til 1939. Ca 30 meter vest for Korssteinen ble det registrert en stor avlang tørrmur i stein ved Korssteinbakkan, Id. 214755 1-2. Tørrmuren er 30 meter lang og 12 meter bred og flater ut i bakkant inn mot bakken. Etter søk i kildene ble det klart at denne konstruksjonen har vært brukt som teltfunda-

ment for de store læstadianerforsamlingene (figur 57, 58). Trolig har tyskerne også brukt samme tørrmur som fundament til lager- eller boligformål under krigen.

Langs fjæra fra Dragvik til Bogen lå det mange tyske krigsskip oppankret under krigen. Havna i Bogen hadde flytedokk, kaianlegg, verksteder og en mengde boligbrakker innenfor et relativt lite område. Flytedokken hadde stadig skip inne til reparasjon og overhaling. Sommeren 1943 er det beregnet at det befant seg mer enn 20000 tyskere i Bogen både ombord i skipene og på land. Antallet på sivilbefolkning i samme område var ca 500. Kjente krigsskip som lå her i perioder under krigen var blant annet slagskipene Tirpitz og Scharnhorst

⁶ http://evenes.origo.no/-/image_album/list/132451: forsamlingsteltet sto i Bogen i 1937 og 1938 i forbindelse med to store læstadianersamlinger (stevner). Det deltok både norske, finske og svenske predikanter. Tidligere hadde teltet vært brukt i Kila ved Harstad fra 1934 til 1936. Teltmaterialet ble lagret i Bogen rett før krigen, og duken ble senere bl.a. brukt til forsvinningsdrakter for de tyske okkupasjonstroppene. Noe av teltduken ble lånt til innvendig kledning i en låve i Dypvik i forbindelse med et bryllup. Andre forteller at teltduken ble nedgravd og gjemt "inni marka" i Bogen under hele krigen.

⁷ Kilde: Lokalhistorisk hefte: Fimbul nr 4. 1978. Lokalhistoriewiki.no.



Figur 58. Tørrmuren ved Korssteinen før krigen og samme tørrmur i dag.



Figur 59. Slagskipet Tirpitz ligger fortøyd i Bogen i 1943 (bilde se fotnote 10).

samt krysserne Admiral Hipper og Köln (figur 59). Ellers ble Bogen som naturlig havn også ankerplass for andre destroyere, jagere og ubåter under krigen⁸

⁸ Kilde: Fimbul nr 25. 2007, Lokalhistoriewiki.no.

Langs fjærasonen inn mot Bogen og i skogen i bakkant ligger det mange spor etter krigen i form av betongfundamenter til hus, skyttergroper, røykgranater og piggråd, og i fjæra ligger det spor etter fortøyninger, støer og her finner man knuste kopper og fat fra båtene som en gang lå fortøyd langs fjæra (figur 60).



Figur 60. Tysk porselen i Bogenfjæra, skår fra fra skipene.

Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

Gruvehistoria i Bogen er godt kjent og det er skrevet mye om denne. I åsen mellom Rapet og Veghøggen på østsia av Bogen sentrum observerte vi flere installasjoner og rester etter den tidligere gruvedriften. Malmgruvene i Bogen hadde oppstart i 1906 og det var drift her frem til 1939. I den overgrodde lia kartfestet vi det som mest sannsynlig var brukt som heisanlegg i tillegg til en stor husmur til en av heisstasjonene (figur 61). Det lå også rester etter vaiere, kabler og andre spor etter gruvedriften⁹

Vegparsell 17: Gulljorda – Duorgga / Snubba.

Innenfor vegparsell 17 er det registrert 29 kulturminner hvor 11 er automatisk fredet. 9 av kulturminnene har en uavklart kulturminnestatus ettersom det kan komme nye opplysninger om alder og etnisk status på disse (figur 62). I tillegg er det registrert en rekke krigsminner i form av godt bevarte anlegg på Fortebakken på Gulljorda. Strekningen i parsell 17 strekker seg fra Bogen sentrum til områdene Leadgaviika / Gulljorda og Duorgga / Snubba. Her ble det registrert flere nye bosettingsspor i

form av små og store gammetufter i tillegg til hus- og fjøsstrukturer med tørrmurer og små steinbruer. Fra før er det gjort mange interessante registreringer av samiske kulturminner i denne regionen og det har vært en bred kartlegging av samiske stedsnavn og historie av Aslaug Olsen i egne prosjekter (Olsen 2005a, og 2005b). Dette arbeidet har vært til god hjelp i dette prosjektet da flere av kulturminnene i Duorgga / Snubba tangerer planområdet i det kommende veiprojektet.

De aller fleste kulturminnene i denne regionen er spor etter ei markant markasamisk bosetting med røtter langt tilbake i tid. Markasamisk område strekker seg fra Ballangen i sør til Malangen i nord, men har sitt tyngdepunkt i Nordre Nordland og Sør-Troms. Definisjonene av det markasamiske området er fortsatt gjenstand for lokale diskusjoner men den markasamiske dialekten som brukes i området tilhører nordsamisk, men bærer også preg av at



Figur 61. Rester etter en taubane/heis i lia i det gamle gruveområdet i Bogen.

Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

⁹ <http://www.evenes.kommune.no/om-kommunen/kulturhistorie>



Figur 62. Ei lita steinbru på Gulljorda Id. 221014.

Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

det ligger på grensen til lulesamisk område (Andersen 2005). Etableringen av den markasamiske bosettingen i Nordre-Nordland og Sør-Troms har blant annet å gjøre med de politiske og økonomiske endringer på svensk side av kjølen utover 1600-tallet, og med de forandringene som skjedde i de gamle jakt- og fangstsiidaene Tingevárre og Siggevárre. I tillegg er markebygdene kulturelt og ressursmessig også berørt av den sjøsamiske befolkningen som for eksempel er bosatt langs Tjeldsundet og vestover med Gullesfjorden / Guollesvuotna og videre vestover. Dette er forhold som kommer frem i de skriftlige kildene hvor man gjenkjenner inngifte og familieflyttinger mellom markaområdene og kysten.

Noen av endringene som skjedde i markebygdene var en etablering av nye flyttemønstre med tamrein mellom innland og kyst der dagens markebygder ble etablert på de gamle sommerbeitene for rein. En fastere bosetting i skogsområdene og lavfjellspartiene medførte at markebygdene oppsto, og man fikk en overgang til en mer kombinasjonsrettet næringsvei der

reindrift, jordbruk, fiske og fangst utgjorde den totale økonomien og omfanget av den kulturen som vi kjenner i dag som markasamisk (Andersen 2005).

Vegparsell 17: Krigsminnene på Fortebakken - Id.214861, 1-8

I området rundt Gulljorda ble det observert og registrert mengder med krigsminner i form av skytegroper, bunkers, lager og skytestillinger fra andre verdenskrig. Plasseringen og etableringen av stillingene langs Glefjellet og over mot Fortebakken var massive og stillingene var etablert for å beskytte den tyske krigsmarinen i havna i Bogen. På selve Fortebakken ble det registrert flere godt bevarte tyske anlegg som blant annet et amunisjonslager som delvis var anlagt i terrenget mellom svære steinblokker (figur 63). I tillegg ble det observert flere bunkre, skytestillinger og andre innretninger. Lokale informanter forteller om at det under krigen skulle være plassert store lyskastere i dette området og de store reflektorene gjorde at de kunne lyse over lange avstander.

Vegparsell 17.

Kommune	Stedsnavn	Askel. id.	Kulturminne	Status	Info.
Evenes	Åsbakk/Snærlidalen gnr 26/25	214762	Sommerfjøs	Uavklart	Utmark
Evenes	Lenvika gnr 26/4	214784-1	Hustuft	Uavklart	gård
Evenes	Lenvika gnr 26/4	214784-2	Fjøstuft	Uavklart	gård
Evenes	Gulljorda (Åkran) gnr 26/12	221014	Bru / steinbru	Uavklart	gårdsbosetting
Evenes	Gulljorda gnr 26/4	221137	Bru / steinbru	Uavklart	Gårdsbosetting
Evenes	Fortebakken 26/4, 8, 32	214861-1	Bunker	Krigsminner	2 v.krig
Evenes	Fortebakken 26/4, 8, 32	214861-2	Bunker	Krigsminner	2 v.krig
Evenes	Fortebakken 26/4, 8, 32	214861-3	Amunisjonslager	Krigsminner	2 v.krig
Evenes	Fortebakken 26/4, 8, 32	214861-4	Lagergrop	Krigsminner	2 v.krig
Evenes	Fortebakken 26/4, 8, 32	214861-5	Krigsminne	Krigsminner	2 v.krig
Evenes	Fortebakken 26/4, 8, 32	214861-6	Krigsminne	Krigsminner	2 v.krig
Evenes	Fortebakken 26/4, 8, 32	214861-7	Krigsminne	Krigsminner	2 v.krig
Evenes	Lenvika gnr 26/7	221139	Tørrmur til låve?	uavklart	gårdsbosetting
Evenes	Lenvika gnr 26/15	221144-1	Tørrmur til fjøs	uavklart	gårdsbosetting
Evenes	Lenvika gnr 26/15	221144-2	hustuft	uavklart	gårdsbosetting
Evenes	Solli/Reinmyrdalen gnr 26/27	214763	Gammetuft	Fredet	Markasamisk
Evenes	Jansbakken gnr 26/10	215451	Steinbru E10	Uavklart	1900-1970
Evenes	Jansbakken gnr 26/10	214778-1	Fjøstuft murt	Fredet	Markasamisk
Evenes	Jansbakken gnr 26/10	214778-2	Tuft uthus	Fredet	Markasamisk
Evenes	Jansbakken gnr 26/10	214778-3	Gårdsveg	Fredet	Markasamisk
Evenes	Sandberg/Høghågen gnr 26/15	214764	Gammetuft	Fredet	Markasamisk
Evenes	Sandberg/Lenvikm. gnr26/15	214780	Gammetuft	Fredet	Markasamisk
Evenes	Sandberg/Lenvikm. gnr26/15	214781	Gammetuft	Fredet	Markasamisk
Evenes	Lågsnubba gnr 26/15	214863-1	Murt røys	Ikke fredet	Markasamisk
Evenes	Lågsnubba gnr 26/15	214863-2	Murt røys	Ikke fredet	Markasamisk
Evenes	Småvasslian gnr 26/29	221132	Slapha / heller	Fredet	Markasamisk
Evenes	Sunnadumnnik gnr 27/8	104685	Gammetuft	Fredet	Markasamisk
Evenes	Snubba gnr 27/4	214906	Tørrmur til veg	Fredet	Markasamisk
Evenes	Høgli/Lenvikmarka gnr 27/9	214765	Rydningrøys	Fredet	Markasamisk

Tabell 18. Registrerte kulturminner vegparsell 17, Evenes kommune.



Figur 63. Amunisjonslager på Fortebakken.

Foto: Silje Sivertsvik.



Figur 64. Kart over vegtrasee og registrerte kulturminner på Jansbakken. Den lysegrå linjen er gamle E10 som var i bruk frem til 1970-tallet.

Vegparsell 17: Gården på Jansbakken - Id. 214778 1-3

På bakkene ovenfor Høghågen som er kalt for Jansbakken gnr 26/10 ble det registrert flere bosettingsspor etter en liten gård som lå rett ovenfor E10-gammelvegen. Lokalitet består av en tørrmurt fjøstuft, en mulig sjå/uthus og en gårdsveg (figur 64 og 65).

I øverkant av gammel innmark i en sørvest hellning ble det registrert en rektangulær

fjøstuft F1. Fjøstufta er tørrmurt med åpning mot sør (figur 66). De sørlige hjørnene er intakte mens de øvrige hjørnene og østveggen har rast noe sammen. Fjøstufta er delvis gravd inn i bakken mot nord og inni ligger det ennå en del gammelt trevirke som mest sannsynlig stammer fra gulvet i fjøsen. Ytre mål i retning N-S er på 4 meter, Ø-V er på 3,3 meter. Indre mål på 3 meter N-S, og 2,7 meter Ø-V. Åpningen til kjelleren er ca. 1,3 meter bred.



Figur 65. Lokaliteten Id. 21477 Jansbakken, utsikt mot sør Sørvik og Forra.

Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget.



Figur 66. Registrering av tørrmur til fjøstuft F1.

Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget.

Ovenfor fjøsen på en flate høyere opp i lia, ca. 60 meter sørvest for fjøsen ble det registrert en gammel gårdsvei, F3. Gårdsveien strekker seg nord fra fjøsen og i retning NNV i ca. 10 meter før det skifter mot SSV og følger videre opp i lia i ca. 35 meter. Gårdsveien er mest sannsynlig brukt til transport av fôr og den har trolig fungert som gammel ferdselsåre mellom bygdene i Gulljorda og Snubba. Totalt lengden på veien er ca. 45 meter.

Lenger ned for fjøsen og ca 36 meter sør for fjøstufta ble det registrert en sjå F2. Denne er anlagt like utenfor den synlige grensa for dyrket mark. Plasseringen er på en liten flate mellom innmarka og gammel-vegen. Dette er en liten rektangulær tuft med synlig tørrmur i øst. Strukturen er noe inngravd i nord og vest. Det ligger spor etter syllsteinsstokker langs muren og det er gjort funn av gammel spiker. Det ble også gjort funn av takpapp / tynne asfaltplater

mellom stokkelagene langs syllstokkene. Ytre mål er på 3,1 meter N-S, og 3,2 i Ø-V. Denne tufta kan ha vært brukt over lang tid og de siste sporene som er synlig er derfor den mer moderne takpappen som ble funnet inne i selve tufta.

Vegparsell 17: Gammetuftene ved Sandbakken / Ráigejohka og Snubbaelva - Id. 214780 og Id.214781

Øst for Ráigejohka / Snubbaelva¹⁰, på andre sia av veien for NAF-banen og vest for Lågsnubba, ble det registrert to gammetufter som hadde ulik utforming og plassering. Den første Id. 214780 ligger 160 meter øst for Ráigejohka / Snubbaelva på eiendommen Sandberg og denne er ei lita rund gammetuft (figur 67).

Denne gammetufta ligger på en sørvendt innmark. Selve tufta ligger på en smal terrasse ca. 55 meter sør for dagens E10.

¹⁰ Det samiske ordet ráigi betyr hull og johka betyr elv. Hovedløpet for denne elva kommer fra Stálogorsa lenger opp i fjellet, der elva deler seg og renner under jorda for så komme ut igjen noen hundre meter lenger ned. Kilde: Aslaug Olsen 2005.

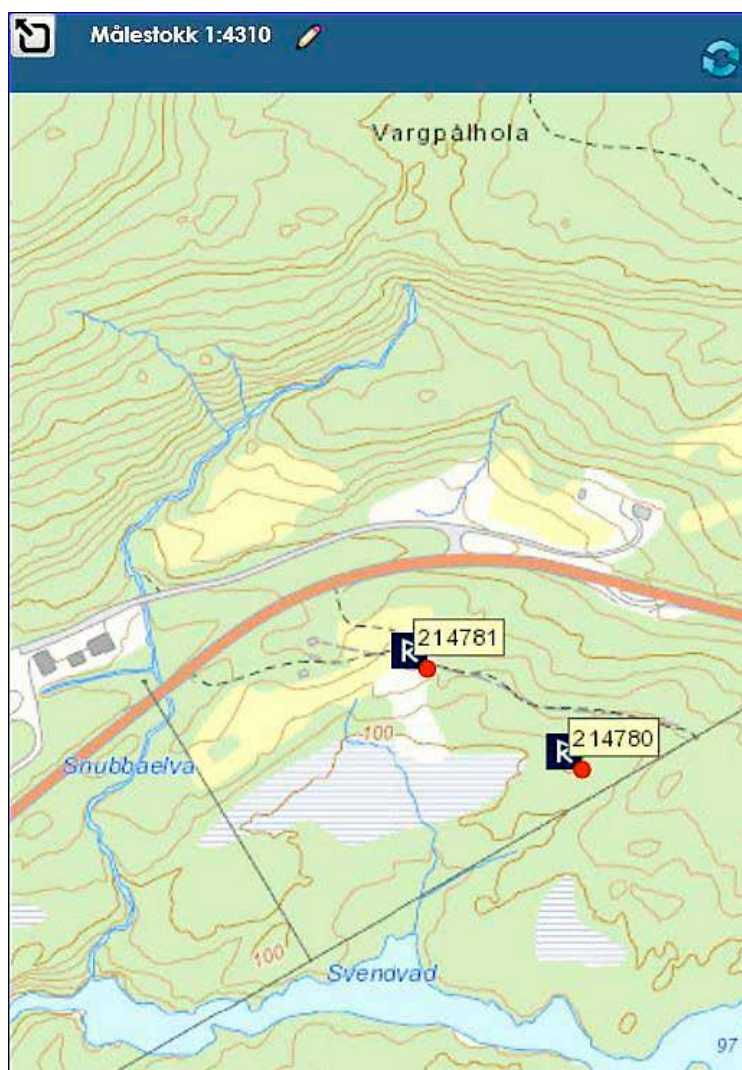


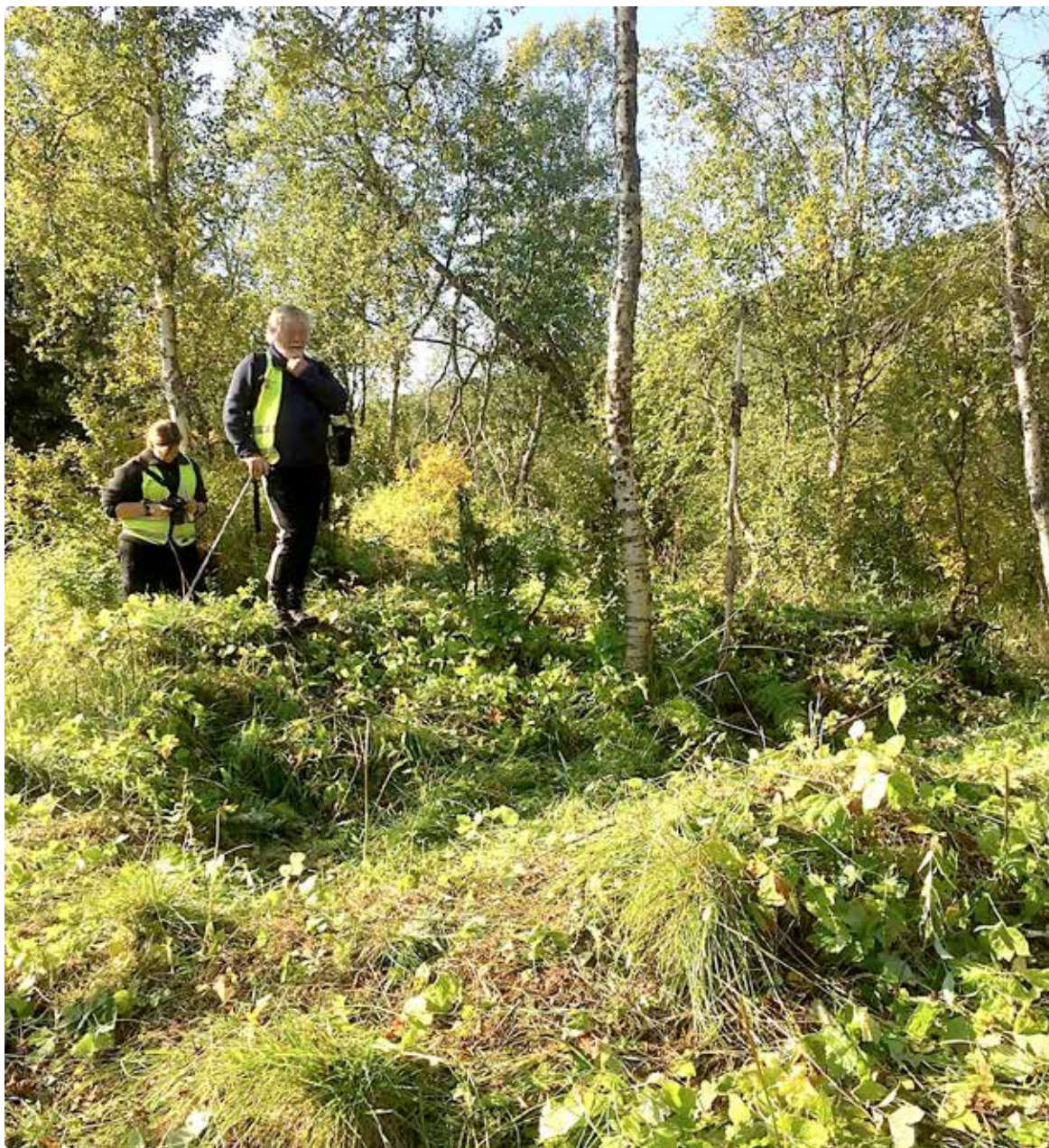
Figur 67. Gammetufta i forgrunnen med Ingrid Sommerseth og Ingar Figenschau som står bak bakke voll.
Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget.

Tufta er oval/skålformet med nedsenket gulv. Vollen er tydelig og strekker seg rundt hele tuften, men er noe utflytende mot nord og sør. Høyden på vollen er mellom 40-50 cm. Det er en markert inngang i vest med en forsenkning på 1,8 meter. Ytre mål på gammetuften i retning N-S er 9 meter og Ø-V 8 meter. Indre mål er 5 meter N-S, og 5 meter Ø-V. Det ble tatt en trekullprøve til datering fra gulvlaget, men prøven lot seg ikke datere på grunn av for lite organisk materiale.

Den andre storgammetufta ligger på eiendommen Sandberg Id. 214781. Denne ligger ca 290 meter øst for Råigejohka / Snubbaelva og 140 meter nordøst for Svendvad og

Figur 68. Kart over gammetuftene og Boalaráigi / Vargpálhola med Stálogorsa, kart fra Askeladden.





Figur 69. Storgammetuft ved Svenvad. Inge Andersen Svonni står på vollen av tufta og Silje Sivertsvik står bak vollen. Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

Småvatnan som tilhører Østervikvassdraget. Storgammen ligger i bunnen av et lite dalføre, omgitt av gammel innmark, slåtemark og bjørkeskog. I nord er terrenget relativt bratt opp til E10, som ligger ca. 110 meter fra tufta. Gammetuften er rundoval med en avlang form og orientert i retning N-S. Det er svært synlig med tydelige veggvoller og det er en markert inngang mot vest. Bredde på inngangen er 1 meter, med en høyde på 0,43 meter. Veggvoll mot nord er 1,95 meter bred og 0,80 meter høy. I øst måles den til 1,10 meter bredde, og 0,55 meter høyde. Sørvollen er på 1,55

meters bredde og 0,80 meter høyde. Mot vest er vollen 1,5 meter bred, og 0,40 meter høy. Ytre mål på selve tuften er på 12 meter N-S, og 6,3 meter Ø-V. Indre mål på tufta er 7,8 meter N-S, og 3,1 meter Ø-V. (figur 69).

Begge gammetuftene ligger ikke langt fra en tradisjonslokalitet som blir kalt for Boalaráigi eller Vargpálhola som ligger ca 300 meter nord og opp ei lia ovenfor gammetuftene (se figur 68). Denne lokaliteten knyttes både til stedets særegenhet og til en historie om han Varg-Pål som brukte en



Figur 70. Åpninga på helleren i Småvasslian.

Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

naturlig hule gravd ut av vann i bakken til å gjemme seg for lensmannen (Olsen 2005a). Nedenfor gammetuft-lokalitetene renner Stuojohka / Østervikelva som gir et markant landskapsskille mot deler av Veggenhalvøya med fastlandet lenger nord og østover. Tuftene ligger her kun 150 meter fra elva og bredden av Småvatnan som trolig var et sentralt vadedsted når man var på reise eller flytting med reinflokkene. Stedet kalles i dag for Svendvad. Bosettingene rundt dette stedet må sees i sammenheng med at aktiviteten her som også har vært rettet mot ferdsel og at det akkurat her var et sentralt krysningspunkt i elva.

Vegparsell 17: Helleren / láhpa i Småvasslia - Id.221132

Denne helleren ligger i ei bratt skråning orientert NNØ –SSV ca 133 m.o.h. Det er svært god utsikt fra huleåpningen med utsikt utover dalen og myra i sørøst. Hellerens åpning er totalt 10 meter med en høydeåpning på 1.6 meter (figur 70).

Like utenfor er det en naturlig bergrygg som er 0.6 - 0.9 meter høy og denne danner en vegg mot sørøst i hellerens lengde. Inngangen er i den sør-vestlige enden av helleren. Gulvlaget inni består hovedsakelig av små flate steiner samt enkelte områder med et tynt hummuslag og lav vegetasjon. I den sør og vestlige delen av helleren ligger det en flat «sittestein» som er 1, 2 meter lang og 0.2-0.6 meter bred men en høyde på 0,4 meter. 4 meter nord for denne er det en mindre oppmuring med en stor flat helle nederst og 4 rader mindre stein over og høyde på denne er 0.4-0.5 meter. Like nordøst for denne oppmuringen ligger en stor helle (1.2 x 1.1 meter) og denne kan ha vært brukt som bål plass. Det er helt tydelig at helleren har vært brukt som oppholdssted og stedet har fungert som ly for vind og vær samt et egnet sted for overnatting med god utsikt (figur 71). Den ligger inntil eller i nærheten av kjente ferdselsårer og flytteveier i regionen og i nærheten av bosettingene og langs flytteveiene knytta til tamreindrifta.



Figur 71. Åpninga på láhpaen i Smávasslian.

Foto: Ingrid Sommerseth, Sametinget.

Vegparsell 17: Rydningsrøya ved Høgli - Id. 214765

På slutten av planområdet for traseen ved Moberget på gården Høgli ble det registrert ei stor rydningsrøys som var veldig forseggjort og det kan hende den har hatt helt andre funksjoner! Denne er anlagt i et område med små bjørkeskog, gresskledd bunnvegetasjon, og gammel dyrket mark (figur 72). Røysa ligger ca. 30 meter nord-

vest for dagens E10 på en terrasse som strekker seg i NØ-SV retning. Røysa ligger også 300 meter NV for Duorggajávri / Østervikvatnet hvor det på kartet er avmerket en bygdesti like i nærheten, en sti som fører til en båtplass ved vannet. Denne stien ender like ovenfor holmen Njallasuolo / Stabbursholmen som tidligere kan ha blitt brukt som lagringssted for mat og utsyr slik som navnet indikerer.



Figur 72. Rydningsrøysa med Duorggajávri / Østervikvatnet i bakgrunnen.

Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget.

Rydningrøysa måler 11 meter i retning Ø-V, og 7,5 meter N-S og den er oval i formen og den består av stein lagt på berg og største høyde er 180 cm. I NV fra det NØ hjørnet er det tydelig murt opp med steiner. Dette kan også ses i SV. I det sørvestlige hjørnet ses berget tydelig mens det østover kun er steinlagt med løs stein. Store deler av røysen er dekket med mose, men i SØ ligger mer av strukturen oppe i dagen. Det vokser rogn og enkelte bjør-

ketrær på røysa noe som indikerer at det er lenge siden denne har vært rørt. I SV er det rast ned noe stein og disse gir strukturen en noe avrundet form. Røysa tilhører etablering av den markasamiske bosettingen og utmarksbruken i området, og den kan også ha hatt en funksjon for den tidlige tamreindrifta som brukte områdene som sommerbeiteområder og for ferdselen mellom øst og vest.

10. Oppsummering

Sametinget har tilsammen kartfestet 294 ulike typer kulturminner gjennom den 160 km lange veitraseen fordelt på syv kommuner gjennom to fylker. 195 av disse kulturminnene er automatisk fredet mens 20 har status som uavklart i Askeladdens kulturminnedatabase. For de sistnevnte har dette å gjøre med at det ennå kan fremkomme opplysninger som for fremtiden vil avklare fredningsstatus. 41 av registreringene fra 2015 og 2016 ble identifisert som krigsminner fra andre verdenskrig og 58 av registreringene har status som ikke fredete kulturminner.

Samtlige kulturminner har en nærhet til kysten og ulike typer kystlandskap: fra innerleia gjennom Tjeldsundet som ennå i dag fungerer som en hovedferdselsåre til dype fiskerike fjordområder som Gullesfjorden / Guollesvuotna og Kanstadjorden og til de mindre fjordlandskapene som Sigerfjorden, Fiskefjorden / Guollevierda, Lavangsfjorden og Bogen. Alle disse landskapene forbinder de lavtliggende kystnære områdene sammen med fastlandet og innlandet i øst. De samiske kulturminnene har derfor en stor variasjon knyttet til de ulike kystlandskapene og de vises i form av runde gammetufter og husstrukturer med tørrmurer med tilhørende anlegg som for eksempel jordkjellere med mere. Det er rike spor etter jakt på villrein og det er

bosettingsspor og stedsnavn knyttet til tamreindrifta. Mellom bosettingene finner man lokaliteter som har vært brukt i forbindelse med ferdsel som steinblokker / gállu og hellere. Disse knytter også bosettingene sammen over store avstander.

De arkeologiske og historiske kildene i denne regionen viser til tilstedeværelse av sjøsamer på Hinnøya og tilgrensende fastland i alle fall fra høymellomalderen. Borgos (2015) viser til utstrakt kontakt mellom samer og noe inngifte med norske grupper, og den sjøsamiske gårdsdrifta var nokså lik den norske. Samene kunne i tillegg til vanlige husdyr også eie og ha rein både som melkedyr og trekkdyr. Den sjøsamiske utmarksbruken omfattet utnyttelse av et bredere spekter ressurser i et større område enn den norske. Det ble blant annet drevet villreinfangst frem mot mellomalderen, fjellfiske, laksefiske og bjørnejakt frem til 1900-tallet. Det samiske sjøfisket omfattet både fiske i de mindre fjordområdene og sesongfiske etter skrei utenfor kysten. Handel inngikk også i den sjøsamiske økonomien og varene omfattet båter og smedprodukter samt skinn og vevarebeider (Borgos 2015, Hansen og Olsen 2004, Sommerseth 2017).

Markasamenes bosettingsområder finnes i marka ovenfor kystgårdene, i skogsda-

lene, på eidene og i lavfjellspartiene. Det markasamiske området strekker seg fra Ballangen i sør til Malangen i nord, men har sitt tyngdepunkt i nordre Nordland og Sør-Troms. Befolkningen har sin bakgrunn fra både reindriftssamer og sjøsamene langs Tjeldsundet, Gullesfjorden / Guollesvuotna og Vesterrålen. Områdene rundt markebygdene var tidligere gamle sommerbeitene for rein, og områdene var derfor kjent som ressursrike da reindrifta hadde en krise utover 1700-tallet. Med en fastere bosetting i markaområdene ble det vanligere med en kombinasjonsrettet næring bestående av reindrift, jordbruk, fiske og utmarksnæringer. Det ble etablert et slags skiftbruk med lang omløpstad. Når beiteene rundt var oppbrukt flyttet man videre til nye plasser, hvor nye gammer ble etablert. Tidlig på 1800-tallet blir de markasamiske bosettingene større. De eldste generasjonene forsetter å ha en hovedvekt på reindrift, mens de yngre prioriterer jordbruket og etablerer seg med egne bruk (Andersen 2005).

Den samiske historien langs Hålogalandsveien har tidligere vært lite kjent og det er få skriftlige arbeider rundet dette temaet med hederlige unntak (se litteraturliste). Først de siste tiårene har det vært en stigende aksept og interesse for en samisk historie i disse områdene. Det er mange samiske miljø i regionene, og det har vært gjennomført flere lokalhistoriske og etnografiske studier i ulike deler av området igangsatt av blant annet Várdobáiki og Sør-Troms museum. Dette har i liten grad blitt

fulgt opp med arkeologiske undersøkelser, og det har heller ikke vært gjennomført omfattende arkeologiske undersøkelser i form av forvaltningsutgravninger av samiske kulturminner i denne regionen eller kulturminner som tolkes inn i en samisk kontekst og historie.

Samlet vil alle de arkeologiske og kulturhistoriske undersøkelsene som er foretatt i Hålogalandsprosjektet sammen med de fremtidige arkeologiske utgravningene bidra til en svært viktig dokumentasjon av samiske historie i Nord Norge. Det er allerede i de skriftlige kildene avdekket informasjon om flere former for samisk ressurstilpassinger, trolig med røtter fra jernalder og mellomalder. Det vil derfor komme mange nye resultater fra de kommende arkeologiske undersøkelsene som kan fortelle om de mindre kjente sjøsamiske bosettingene langs hele E10 og særlig langs Tjeldsundet. Ferdsel er av de sentrale temaene som knyttes til de samiske kulturminnene i prosjektet langs Hålogalandsveien, særlig har en kartlegging av de store steinblokkene som ligger langs dagens E10 gitt resultater. Disse følger også de eldre ferdselsårene. Samtlige kulturminner som er registrert forener kontakten mellom ulike samiske grupper (sjøsamene, markasamene og reindriftssamene) og mellom samer og ikke-samer som bodde og brukte disse områdene langs den 160 km lange planprogrammet langs Hålogalandsveien fra Duorgga / Snubba i øst til Suorta / Sortland i vest.

11. Litteraturliste

- Andersen, T. O. 2005. Markasamiske kombinasjonsnæringer. En undersøkelse på mikronivå 1860 – 1920. Upubl. Masteroppgave i historie. Universitetet i Tromsø.
- Bjørnson, I. 1916. Dundor-Heikka og flere lappers historier fortalt av dem selv. Optegnelser fra Ofoten. ALB. Cammermeyers forlag.
- Borgos, J. 1988. Jordens ufructbarhed og Hafsens Fischerie. Diedut nr. 3-1988.
- Borgos, J. 1999. De er her ennå. Samisk historie i Vesterålen. Vesterålmuseet.
- Borgos, J. 2005. I O. Andersen (red.) Fra villreindrift til reindrift. Skriftserie nr 1. Árran.
- Borgos, J. 2008. De samiske smedene i Vesterålen. Bårjås 2008.
- Borgos, J. 2013. Husmenn i Vesterålen på første halvdel av 1600-tallet. Heimen bind 50, s. 356-370.
- Borgos, J. 2015. Samer vest for Tjeldsundet. Upublisert rapport i forbindelse med historisk utredning av Hålogalandsveien E10 – Davvímáđii. Sametinget. (vedlegg 1).
- Fjordholm, V. 1987. Gårds- og slekshistorie for Lødingen.
- Johansen, T. E. Og K. E. Pedersen 2004. Et samisk samfunn på Hinnøya. Samisk bosetting i Harstadområdet fra vikingtida til 1900. Trondarnes distriktsmuseum skriftserie nr. 5.
- Hagen, S. 2010. Eiendomsforhold og kirkebygning i Salten fogderi i middelalderen. Upubl. mastergradsoppgave i historie. Universitetet i Tromsø.
- Hansen, L. I. og B. Olsen 2004. Samenes historie frem til 1750. Cappelen.
- Helander, K. R. 2009. Toponymic silence and Sami Place Names during the growth of the Norwegian Nation State. (eds.) Berg og Vuolteenaho. Critical Toponymis. The contested politics of Place Naming. Farnham & Ashgate.
- Holberg, E. 2009. Nordlands historie bind 1 (red.) E. Holberg og M. Røskaft. Tapir akademiske forlag.
- Lysaker, T. 1956. Trondenes bygdebok. Gårdshistorie for Sandtorg herred.
- Myrstad, R. 1996. Bjørnegraver i Nord-Norge: spor etter den samiske bjørnekulten. Upubl. hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø.
- Nielssen, A. R. 1990. Lødingen, Tjeldsund og Tysfjord historie bind IV. Lødingen, Tjeldsund og Tysfjord kommuner.
- Norman, J. 1975. Kvæfjordboka. Bygdeboknemnda, 1975. Aas & søn's boktrykkeri, Harstad.
- Olsen, A. 2005a. Samiske stedsnavn i Snubba med historier og ordforklaringer.
- Olsen, A. 2005b. Registrering av fortidsminneregnettufter i Snubba og Osmark.
- Qvigstad, J. 1938. De lappiske stedsnavn i Finnmark og Nordland fylker. - Institutt for sammenlignende kulturforskning Serie B, skrifter. XXXIII. Oslo.
- Røskaft, M. 2009. Hålogriket blir landsdel ca. 1000 – 1600. Nordlands historie bind 1 (red.) E. Holberg og M. Røskaft. Tapir akademiske forlag.
- Schanche, A. 2001. Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religion fra forhistorisk til nyere tid. Davvi Girji OS, Karasjok.
- Simonsen, P. 2002. Nordnorske båtdrag. Braut nr. 2: Nordiske vejhistoriske studier.
- Sommerseth, I. 2010. Villreinfangst og tamreindrift i Indre Troms. Belyst ved samiske boplasser mellom 650 og 1923. Ph.D. avhandling, IAS, Universitetet i Tromsø.
- Sommerseth, I. 2012. Fangstgroper og ildsteder i Indre Finnmark. LARM. Upubl utgravningsrapport. Institutt for arkeologi. Universitetet i Tromsø.
- Sommerseth, I. 2015. "Dividalen - uberørt natur eller eldgammelt kulturlandskap? I Sjøgren, P. J. og D. Storm, A. Kirchhefer, I. Sommerseth, S. R. Karlsen, A. Elvebakk. Fjellsets kulturlandskap: arealbruk og landskap gjennom flere tusen år. Museumsforlaget, Trondheim. s. 115 - 153.
- Sommerseth, I. 2017. Bjørnegraver: arkeologiske spor etter samisk jaktmagi og tradisjon. Spor nr.1- 2017, 32. Årgang, hefte nr.63. Museumsforlaget og NTNU Vitenskapsmuseet.
- Spangen, M. 2005. Edelmetalldepotene i Nord-Norge. Komplekse identiteter i vikingtid og tidlig middelalder?. Upubl. masteroppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø.

Andre kilder:

- Fimbul nr 4. 1978.
- Fimbul nr 25. 2007.
- Sámi - dáru Sátnegirji / Samisk – norsk ordbok. 1995. Davvi Girji o.s.

Vedlegg 1

Sammenstilling
og gjennomgang av historisk
kildemateriale

Samisk historie langs Hålogalandsveien E10
Nordland og Troms fylker.

Av Historiker Johan Borgos 2015

«Samer vest for Tjeldsundet»

Samer vest for Tjeldsundet

1. Innledning

Denne undersøkinga bygger blant annet på tidligere arbeider med samisk historie i Vesterålen¹¹. En lignende metode er nytta for området videre østover til Tjeldsundet, ved hjelp av kilder som har vært mulig å utnytte innafor knappe tidsrammer. I tillegg er en rekke arbeider om samisk historie av andre blitt brukt.

Målet med undersøkinga er å kartlegge samisk bosetning og ressursutnytting vest for Tjeldsundet ved hjelp av skriftlige kilder samt noen stedsnavn (andre undersøker området ved hjelp av arkeologiske kilder). I hovedsak blir det en beskrivende rapport.

En stor del av den planlagte veitraseen går gjennom områder som har eller har hatt samisk bosetning eller næringsvirksomhet. Det er viktigste bakgrunnen for undersøkinga.

2. De samiske folkegruppene i regionen¹²

Den trolig eldste og sikkert største samiske gruppa i regionen var sjøsamer. På 1700-tallet kom også reindriftssamer dit. Ved siden av disse gruppene hadde området også markesamiske bosetninger, hovedsakelig på Hinnøya.

Det som skiller disse tre gruppene er enten ulike næringstilpasninger¹³, ulike bosteder eller ulik regional bosetningshistorie («tilstedeværelse»):

tabell 1	sjøsamer	markesamer	reindriftssamer ^{c)}
tilstedeværelse ^{a)} :	høymellomalder eller eldre	fra 1600-tallet	
bosteder ^{b)} :	sjønære områder	markebygder	varierende
næringer ^{b)} :	fiske/jordbruk/jakt/handtverk		tamreindrift

a) Alderen på sjøsamisk bosetning i regionen bygger på kulturminner, de andre på skriftlige kilder.

b) Bosteder og næringer gjelder først og fremst situasjonen på 1700-tallet.

c) Denne gruppa omfatter alt fra småskaladrift med melkerein til storskaladrift med slakterein.

3. Sjøsamisk bosetning i Vesterålen

«Sjösamerna torde äga den äldsta samiska kulturen inom Sameätnam. Deras benämning har hög ålder.»¹⁵

¹¹ Se litteraturlista under Borgos

¹² «Regionen» vil her si de store øyene vest for Tjeldsundet – Hinnøya, Langøya, Andøya og deler av Austvågøya

¹³ Hansen/Olsen s. 197

¹⁴ Evjen/Hansen s. 199f

¹⁵ Fjellström 1985, s. 27.

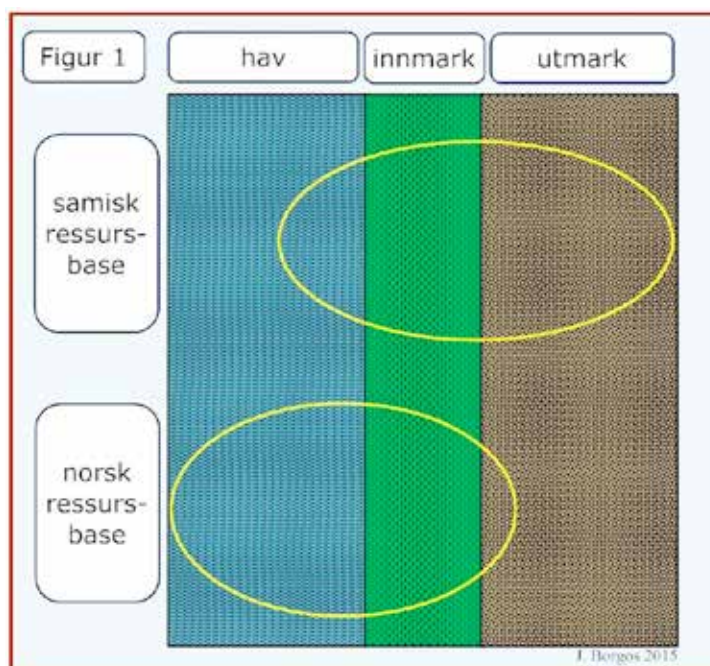
¹⁶ Artikkel signert Harald Gaski

Hva er sjøsamer?

Store Norske Leksikon (SNL) definerer sjøsamer slik: «Sjøsamer, betegnelse på de samene som bor langs kysten og ved fjordene, og som tradisjonelt har hatt fiske og husdyrhold som næringsvei.»

Begrepet sjøsamer står altså for ei næringstilpasning. Ressursbasen til denne gruppa omfatter ressurser både i sjø og på land, men i tidligere tider har vilt (for eks. villrein) etter alt å dømme vært en viktig landbaseret ressurs.

Også den norske gruppa i regionen hadde fiske og husdyrhold som næringsveier, men med ei noe anna vektlegging. Figur 1 prøver å vise hvordan situasjonen kan ha vært før 1700-tallet.



Sjøsamisk ressursbase

Utmarksressurser: Den norske bruken av utmarka dreide seg mest om bærplukking, beiting, skoging og (seinere) torving i de nære områdene. Den samiske bruken omfatta i tillegg jakt og ferskvannsfiske, og i langt større områder og omfang enn den norske høstinga.

Fangstanlegg (ledegjerder) viser at regionen tidligere hadde villrein. Gjerdet kan krysse et dalføre (Naversbordalen i Øksnes, Røsshagendalen i Bø), ei fjordside (Melfjorden i Sortland) eller en åsrygg (Salen i Hadsel). Det finnes en rekke fangstanlegg også på Hinnøya og Andøya. Alle er store anlegg som har krevd mye arbeid over lang tid.

De som laga disse fangstanleggene, kan ha vært tidligere generasjoner av de sjøsamene vi kjenner fra 1600-tallet og utover. Villreinen forsvant trolig fra regionen i seinmellomalderen, det kan ha ført til at samene begynte å utnytte sjøressursene i sterkere grad.

Laksefiske og bjørnejakt hører med til den sjøsamiske utnyttinga av utmarksressurser. På 1700-tallet var bjørnejakta en reint samisk aktivitet, og den fortsatte langt inn på 1800-tallet.

Innmarksressurser: Kilder fra 1700-tallet viser at den sjøsamiske gårdsdrifta var nokså lik den norske¹⁷, med stor vekt på husdyrhold. Noen sjøsamer hadde tre til fem reinsdyr i buskapen, trolig både som melkedyr og trekkdyr. På 1800-tallet hadde en del sjøsamiske familier små reinflokker¹⁸, antakelig såkalte aktarein eller sytingsrein.

De sjøsamiske gårdene kan deles i tre grupper:

- gamle matrikkelgårder,
- såkalte finnerydninger som blei matrikulert fra 1780 til 1820,
- bosteder som ikke blei ført inn i matrikkelen som egne gårder.

Det sjøsamiske bosetningsmønsteret blir omtalt lenger ned.

¹⁷ Borgos 1988, s. 207ff

¹⁸ Andersen 2005, s. 128-129¹³ Hansen/Olsen s. 197

Sjøressurser: I Vesterålen og rundt det meste av Hinnøya har man alltid kunnet drive fiske stort sett heile året rundt. I tillegg kom deltaking i Lofotfisket og etter hvert i Finnmarksfisket. Både samer og nordmenn utnyttet disse ressursene, men i eldre tider trolig på ulike måter.

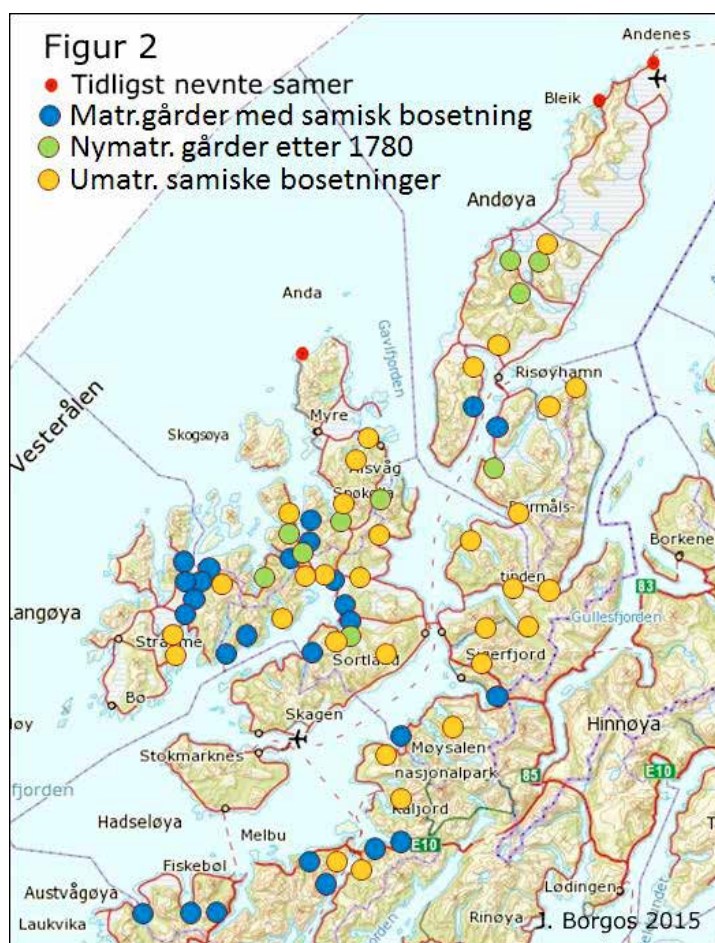
En stor del av sjøsamene bodde inne i fjordene i regionen. De utnyttet først og fremst de nære fiskeressursene, men noen dreiv også fiske utafor kysten. Leidangsskattelister fra 1600-tallet tyder på at de leverte tørrfisk sørover. Bergensgjeld i samiske skifter fra 1700-tallet bekrefter dette.

Utover 1800-tallet blei de samiske fiskeriene mer og mer lik de norske. Det var dessuten ikke uvanlig med samer og nordmenn på samme båt. Kirkebøkene viser ofte begge etnisiteter blant de omkomne når en båt forliste.

Handel: Salg av varer og tjenester til den norske folkegruppa var trolig en del av den sjøsamiske økonomien. Det dreide seg om båter og smedprodukter¹⁹, trolig også skinn og vevarbeider.

I den tida da nordlandsbåter dominerte som transportmiddel, var det vanlig å seile inn fjordene og trekke båtene over lave eid til neste fjordbotn for å slippe seilassen gjennom ureine farvatn på yttersida av øyene. I fjordene og på eidene bodde samer som eide trekkdyr, og det er svært sannsynlig at hest og rein blei brukt til å trekke norske båter over mot betaling.

Sjøsamiske bosetninger i Vesterålen



Figur 2 viser hvor sjøsamene bodde fra 1600-tallet og til omlag 1850, da assimileringa førte til at samisk-norske slekter etter hvert spredte seg over heile Vesterålen.

Hver sirkel på kartet betyr minst én generasjon samiske familier på gården. De fleste sirklene står for ei sammenhengende bosetning over mange generasjoner. I store trekk viser kartet ei etnisk todeling av Vesterålen: Norsk bosetning langs ytterkysten, samisk inne i fjordene og på de mange eidene.

Bildet er særlig tydelig på Langøya, men også på vestsida av Hinnøya har de fleste fjordene samisk bosetning. Der skjærer fylkesgrensa vekk fortsettelsen videre østover. (Grensa mot Lofotkommunene gjør det samme i sør.)

Dette er altså bilder etter 1600. En rekke samiske kulturminner, fangstanlegg og lignende,

¹⁹ Borgos 2008

ligger ute i den «norske» sonen. Den samiske tilstedeværelsen i Vesterålen må derfor tidligere ha vært større i geografisk utstrekning.

Begrepet «finneodel»²⁰ er ikke kjent fra kildene for Vesterålen. Derimot ble begrepet «finnerydninger» ofte brukt. Alle de grønne sirklene i figur 2 var finnerydninger før de blei matrikulert, det samme gjelder trolig også de fleste gule sirklene.

Med unntak for et enkelt tilfelle på 1600-tallet²¹, fikk ikke samer bygsle jord i Vesterålen før på første halvdel av 1700-tallet. De fleste samiske parene blei ført som husmenn i skattelistene. Samiske sjøleiere er ikke kjent i Vesterålen før ut på 1800-tallet.

Antall sjøsamer i Vesterålen

Prestegjeldene i regionen har for det meste gode kirkebøker som starter tidlig: Hadsel fra 1696, Sortland fra 1705, Andøy fra 1708/1715, Øksnes fra 1718 og Bø fra 1744. På det meste av 1700-tallet var det vanlig at prestene noterte ikke-norsk etnisitet – finn eller lapp.

Med dette kildegrunnlaget er det mulig å tallfeste størrelsen på den samiske folkegruppa også før folketellinga i 1801:

Her er folketallet angitt i antall par (dokumenterte familier). Årsaken til det er at også skattelister blir brukt som underlag, og der står en skatteperson for et par.

På x-aksen er starten på kirkebøkene angitt, og

kurven stiger som en følge av flere kilder, ikke flere par.



Hans Skanke opplyser i sin *Epitome*²² at Vesterålen hadde 42 samefamilier, trolig på 1720-tallet. Dette tallet er lagt inn som ei linje i tabellen. Det er trolig tilfeldig at kurven når dette nivået når alle soknene har kirkebøker, men samsvaret er interessant.

Kurven går til 1800. Folketellinga oppgir fem hundre samer av ei totalbefolkning på fem tusen, altså ti prosent. Da var assimileringa enda ikke begynt. Etter 1801 falt tallet på etniske samer i Vesterålen, men den siste samisktalende døde så seint som i 1968.

Sjøsamisk språk og samiske stedsnavn

Den banebrytende «lappologen» Just Qvigstad (1853-1957) samla sist på 1800-tallet inn noen eventyr og en rekke stedsnavn fra Vesterålen med sjøsamen Ole Johan Kristensen på Holmstad i Eidsfjorden som viktigste kilde²³. Den sjøsamiske dialekten ligna trolig mye på lulesamisk dialekt, men dette er ennå lite utforska.

To samiske stedsnavn er allerede tatt med på offentlige kart – Goivo (norsk Reka) og linna-

²⁰ Hansen/Olsen s. 298

²¹ Nils Mortensen på Tranæs, Andøy, i 1617

²² Skanke s. 14

²³ Pollan s. 236 og Qvigstad s. 201-204.

suolo (Hinnøya). Dessuten har en rekke norske navn i regionen samiske førsteledd, for eks. Kavåsen i Øksnes og Sølfestranda i Eidsfjorden.

Vesterålen vs. resten av Hinnøya

Vesterålen var neppe et isolert samisk område ute mot storhavet:

- i store trekk er topografien den samme videre østover til Tjeldsundet,
- de næringsmessige rammevilkårene er nokså like over heile denne regionen,
- det går en rekke gamle ferdselsveier over land fra «yttersida» til «innersida»,
- kirkebøkene har mange eksempler på giftemål og flytting på tvers av regionen.

Tjeldsundet er like lett å krysse som sundene på vestsida av Hinnøya. Strekpunktene ovenfor kan derfor gjelde videre østover. Vesterålen er ytterpunkt på en lang øst/vest-akse som fortsetter øst for Tjeldsundet. Trolig strakte et sammenhengende samisk samfunn seg fra ytterkysten i vest og innover til fjellene i øst, men med ulike rammevilkår, ressursutnyttninger og endringsprosesser. Dette vil undersøkninga forsøke å belyse.

4. Metoden i det videre arbeidet

I tid omfatter denne undersøkninga 1600-tallet og 1700-tallet, de to første århundrene med omfattende skriftlige kilder. Den vil forhåpentligvis også si noe om samisk tilstedeværelse før 1600. Etter 1800 begynner assimileringa med den norske folkegruppa i regionen.

I rom omfatter undersøkninga de delene av Hinnøya som ikke hører til Vesterålen²⁴ – Kvæfjord, Lødingen, Tjeldsund og Trondenes. Veiprosjektet berører bare deler av dette området, men heile området blir undersøkt å få fram heilhetsbildet.

I sak er målet å kartlegge den samiske folkegruppa etter fire akser – bosteder, antall, næringstilpasning og slektstilhørighet – ved hjelp av de mest «omfattende» skriftlige kildene:

tabell 2	skattelister	manntall	kirkebøker	skifter
bosteder	x	x	x	x
antall	x	x	x	
næringstilpasning	x			x
slektstilhørighet		x	x	x

Kildeundersøkninga suppleres med opplysninger fra bygdebøker for Kvæfjord, Tjeldsund, Lødingen og Trondenes, samt «Et samisk samfunn på Hinnøya» av Tore Einar Johansen og Kjell Erland Pedersen. En del begreper fra perioden er forklart sist i rapporten.

5. Kvæfjord

Lensregnskapene for Kvæfjord nevner samer fra første år (1610). I Vesterålen opptrer samer første gang kort etter, i ei leidangsliste fra 1613²⁵. Det er imidlertid klare forskjeller på hva kildene viser i de to områdene:

²⁴ Sørvestsnippen av Hinnøya hører til Vågan i Lofoten, den tas ikke med i undersøkninga

²⁵ Kilde: Fogderegnskap for Vesterålen 1613/14 s. 19

Kvæfjord ²⁶	Vesterålen
samene betaler leidang, landskatt og bygsel	samene betaler bare leidang
samene er skattlagt på bostedet (Gullesfjorden / Guollesvuotnaen)	samene skattlegges i rorværet de brukte
opptil sju samiske skattepersoner hvert år	aldri mer enn tre samer hvert år

Forskjellen i antall skattepersoner har trolig mest å gjøre med bedre kilder: Mange kvæfjord-samer betaler de samme skattene som norske leilendinger²⁷, og de skattlegges på bostedet, ikke i været du bruker under fisket.

Førsteledd i navnet Gullesfjorden / Guollesvuotnaen kan være samisk «guolle», som betyr fisk. Fjorden er svært fiskerik av topografiske grunner. Den er ikke bregravd og mangler derfor markert terskel, en rekke fiskearter kan derfor lett gå inn fjorden. Dybda er to hundre meter eller mer i den ytre delen og hundre meter til like innafor Våtvoll.

Dersom fjordnavnet har et samisk opphav, styrker det antakinga om ei meget gammel samisk bosetning, så gammel at navnet blei tatt i bruk av norsk forvaltning som områdenavn i skattelistene. Det må ha skjedd på 1500-tallet eller tidligere.

Ei nærmere drøfting av kjerneområdet Gullesfjorden / Guollesvuotnaen og begrepet finnesete vil være nyttig når resten av Hinnøya skal undersøkes.

I fogderegnskapet fra 1634 står dette om Gullesfjorden / Guollesvuotnaen: «har vært finnesete i gamle dager». Vi kan anta at «gamle dager» minst må bety 1500-tallet, men kan utsagnet tolkes som at stedet ikke er «finnesete lenger» i 1634? Det siste er neppe tilfelle: I 1623 oppgir ei skattelite for «sjøfinner» at Ole Paulsen og Nils Nilssen bor på «finnseth», og på slutten av århundret blei navnet ført på et kart.

Kartskissa til høyre blei tegna i 1689 av presten og kartografen Melchior Ramus (1646-1693). På dette utsnittet (sør er opp) har han tegna Gullesfjorden / Guollesvuotnaen fra Kveøya (nede til venstre) og innover. Lenger til høyre ser vi Godfjorden og innerste delen av Sørfjorden i Sortland.



Øverst har Ramus skrevet: «Guldholm ligger paa dend ø[stre] Side af fiorden, j m [1 mil] ind fra Olne. inden for ere findsætter.» Her står finnesete i flertall, mens verbet «ere» i tillegg er både flertall og nåtid. Begrepet var altså fortsatt kjent eller i bruk sist på 1600-tallet.

To spørsmål må drøftes, først: Hvor lå finnsetene? Fram til 1645 bruker skattelistene områdenavnet Gullesfjorden / Guollesvuotna (i 1612 «Gullesfjorden / Guollesvuotnas finner») på bostedet for samiske skatteyttere inne i fjorden. Landskylda oppgis til 1 våg tørrfisk. I dag har den indre del av fjorden ni matrikelgårder (se kartet), alle unntatt Gullholm (gnr. 23)

²⁶ Kilder: Landskattelister og fogderegnskaper for Senjens fogderi

²⁷ I Vesterålen fikk ikke samene bygsle jord før utpå 1700-tallet



var gammelt krongods. Opplysningene nedenfor er henta fra landskattelistene og fogderegnskapene:

– **15 Gambogen** (på 1600-tallet også kalt Gumbøe) hadde ei landskylda på 1 pund. Gården nevnes første gang i 1622, da hadde den samiske skattebetalere. Den ene, Tomas Larssen, blei både før og etter 1622 ført under «Gullesfjorden / Guollesvuotna» (han bodde seinere på 23 Gullholm).

– **16 Forøya** hadde ikke samiske oppsittere på 1600- og 1700-tallet.

– **17 Langvassbukta** hørte til Forøya på 1600- og 1700-tallet, men kan ifølge 1701-manntallet ha hatt samisk bosetning siden omkring 1670. Gården blei matrikulert sist på 1800-tallet.

– **18 Bømark** nevnes første gang i 1649, og med ei landskyld på 1 pund. Da hadde gården norsk oppsitter, den neste var same.

– **19 Våtvoll** er nevnt som en øde gård fra 1610, landskylda var ½ pund til 1612, deretter 1 pund. Nordmannen Kristoffer Olsen bygsla gården i 1614, året etter overtok samene Simon Jonsen, og seinere Kristoffer på nytt – hvis det dreier seg om samme lokaliteten.

– **20 Gullesfjorden / Guollesvuotnabotn** nevnes første gang i ei «fjellfinnliste» fra 1687, og kalles «rødning» i ekstraskattelisten for 1762. Den blei skyldsatt før 1820 med 1 pund i landskyld. Gården kan tidligere ha vært en del av Gullholm. Samisk bosetning på 1700-tallet, trolig også tidligere.

– **21 Eidet og 22 Moelva** oppsto som samiske husmannsplasser under Gullholm²⁸, og blei ført inn i matrikkelen i 1838 med lavere landskyld enn de andre gårdene i fjorden.

– **23 Gullholm** nevnes fra 1610 med ei landskyld på 1 våg og norske leilendinger (samiske fra 1635). Bispene i Trondheim eide gården, den blei ikke ført i bygsellistene før 1647. Før den tid viser leidangslistene opptil fem familier på Gullholm, de fleste trolig norske.

«Gullesfjorden / Guollesvuotna» opptrer i kildene som krongods i samme tidsrom med opptil fem samiske skattebetalere, derav noen som satt med bygsel og betalte landskyld. Til tross for lik landskyld og samiske oppsittere på Eidet og Moelva var «Gullesfjorden / Guollesvuotna» neppe lik Gullholm.

Gullesfjorden / Guollesvuotnabotn har for lav landskyld, men hvis «Gullesfjorden / Guollesvuotna» kan oppfattes som navnet på et område og ikke en avgrensa lokalitet, kan fjordbotnen ha vært et av finnesetene²⁹ sammen med Våtvoll og Bømarka. Ei «finnskattelite» fra 1687 sier at Jon Mikkelsen bor i «Gullesfjorden / Guollesvuotnabotn», men det kan like

²⁸ Matrikkelutkastet 1723 sier om Gullholm: «ere husmannssæde som paaboes af 2 Finner»

²⁹ Ramus-kartet (se foran) bruker flertallsforma «finnseter»

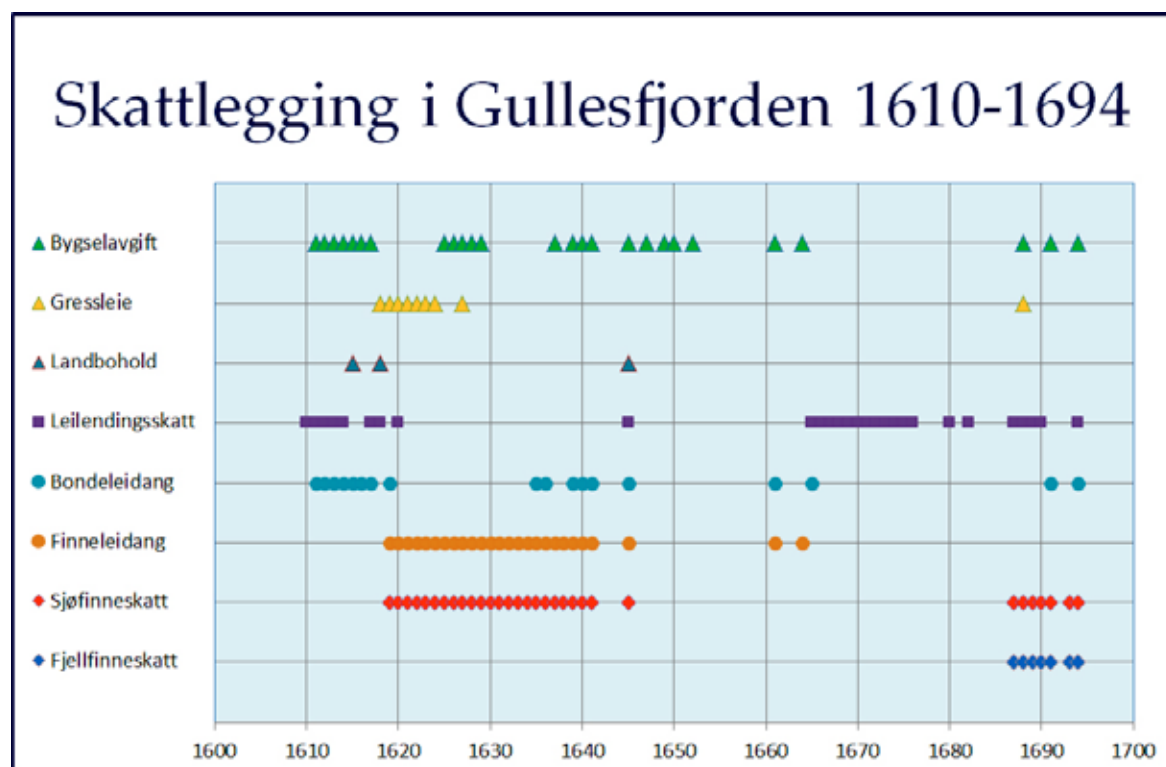
gjerne bety «innerste delen av Gullsfjorden / Guollesvuotnaen» som dagens gnr. 20 (aller innerst i fjorden).

Et annet alternativ for «Gullsfjorden / Guollesvuotna» er Våtvoll-Bømarka-Gambogen. Den samla landskylda blir i begge tilfellene ei våg, det samme som «Gullsfjorden / Guollesvuotna». Et bestemt forhold taler tilsynelatende mot denne forklaringa. Fra 1611 til 1641 står Våtvoll med egen landskyld (1 pund) side om side med de tre «Gullsfjorden / Guollesvuotna»-partene, som tilsammen har 1 våg landskyld (fra 1625 kommer Gambogen i tillegg med 1 pund).

«Gullsfjorden / Guollesvuotna» forsvinner fra skattelistene i 1645, etterpå³⁰ står Gambogen, Bømarka og Våtvoll med ett pund hver i landskyld, i alt 1 våg. «Dobbeltføringa» fram til da kan skyldes regnskapsmessig treghet³¹ i et område med uklar matrikulering. Konklusjonen blir at skattebosetninga «Gullsfjorden / Guollesvuotna» var lik vestsida av fjorden fra Gambogen og innover.

Det andre spørsmålet er: Hva var finnesetene i Gullsfjorden / Guollesvuotnaen? Det er nærliggende å anta at de var en slags finneodel³², som er kjent fra fastlandet både sør og nord for Ofotfjorden, men når kildene begynner i 1610, må systemet i så fall være i endring eller i oppløsning.

Skattlegginga av samene i fjorden blei endra flere ganger utover 1600-tallet. Grafen nedenfor omfatter gårdene i Gullsfjorden / Guollesvuotnaen fra 15 Gambogen til 23 Gullholm. Den siste hadde en samisk bygsler fra 1635 til 1650 (sikkert) og 1687 til 1694 (antakelig). Bømarka og Gambogen hadde norske bygslere fra henholdsvis 1660³³ og 1670, Våtvoll enkelte år mellom 1614 og 1623. I grafen er bare samiske skattepersoner tatt med.



³⁰ Bare Gullholm nevnes i Skattematrikkelen 1647, men Våtvoll, Bømarka og Gambogen står i seinere lister

³¹ Listene viser trolig gammel skattlegging ved sida av ny

³² Hansen/Olsen s. 298ff og Evjen/Hansen 2008 s. 52ff

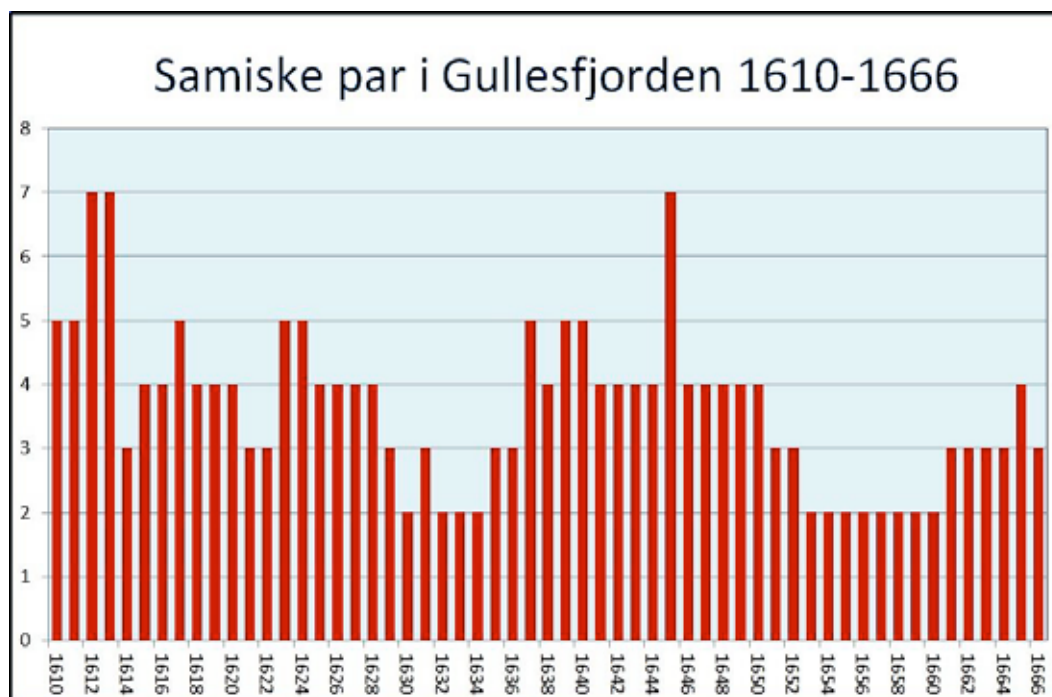
³³ Landskattelista for 1652 sier om Gambogen: «er en finde jord»

«Hullene» i grafen skyldes både manglende skattelister (for eks. 1650-tallet) og endring av skattlegginga (for eks. 1619 og 1640-tallet). Oversikta er derfor på ingen måte fullstendig.

Finneodelen innebar at sjøsamiske gårder kunne stå utafor bygselsystemet³⁴. Grafen viser at dette ikke var tilfelle i Gullsfjorden / Guollesvuotnaen på 1600-tallet. Samene betalte bygselavgifter, gressleie og noen ganger landbohold, og de står i de landskattelistene³⁵ som finnes. Likevel kan det ha vært forhold som skiller Gullholm, eneste gården utafor «Gullsfjorden / Guollesvuotna»-bygselen (se foran), fra de øvrige gårdene i fjorden.

I 1645 tok samene Tomas Larssen i bruk Gullholm etter noen års ødetid. Fjorden forøvrig hadde fem samiske skattebetalere, ifølge finneleidangen og sjøfinneskatten³⁶ og ingen norske oppsittere. Men bare Tomas betalte koppskatt det året i Gullsfjorden / Guollesvuotnaen, det kan tolkes som at Gullholm hadde en annen skattestatus enn nabogårdene sjøl om oppsitteren var samisk.

Eierforholdene i Gullsfjorden / Guollesvuotnaen samsvarer med et annet fellestrekk for finneodelgårder. På fastlandet hørte de gjerne til Kongen³⁷, det gjorde alle i fjorden unntatt Gullholm. Et annet trekk ved finneodelen var at samene betalte lavere skatter enn nordmenn³⁸. I Gullsfjorden / Guollesvuotnaen lå imidlertid samene på nivå med sin norske naboer både i antall skatter og i beløp. I mange år betalte de også skatter som nordmenn slapp (svensk og dansk sjøfinneskatt – se grafen over).



Denne grafen viser minimumstall for antallet samiske par som bodde i Gullsfjorden / Guollesvuotnaen fram til 1666. I alt kan 23 ulike par identifiseres. Nedgangen rundt 1630 kan være reell, bølgedalen etter 1650 er imidlertid delvis kildeskapt (se kildegafen lenger opp).

Områder med finneodel inne på fastlandet opplevde norsk inntrenging utover 1600-tallet

³⁴ Evjen/Hansen 2008 s. 52

³⁵ Leilendingsskatt, husmannsskatt mm.

³⁶ Tomas Larssen betalte bondeleidang i 1645

³⁷ Hansen/Olsen s. 298

³⁸ Evjen/Hansen 2008 s. 53

og i det neste århundret³⁹. Det samme er tydelig i Gullesfjorden / Guollesvuotnaen utover 1600-tallet, men der stanser denne utviklinga etter 1700. Framveksten av markesamisk bosetning lenger ut (Kjengsnes, Austerfjorden og Salen) styrka det gamle sjøsamiske samfunnet innerst i fjorden, og slekter kan følges fra 1500-tallet og heilt til i dag.

Et eksempel: Ole Paulsen (nevnt 1610-1628) må være født 1580 eller tidligere. Han hadde sønnen Paul Olsen (f. ca. 1606), som gifta seg med Marit Tomasdr (nevnt som enke 1682-1687). De fikk sønnen Kristen Paulsen (f. ca. 1648), han var far til Erik Kristensen (1695-1747), som igjen var far til Kristen Eriksen (1732-1815).

Kristen gifta seg med Anna Paulsdr (1740-1809) av markesamisk slekt i Austerfjorden, og deres sønn Paul Kristensen (1777-1825) bodde på Kjengsnes, der han gifta seg med Inger Svendsdr (f. 1788). Dattera Bergithe Paulsdr gifta seg med Ole Ingebrigtsen (f. 1818), han hadde norsk mor og markesamisk far. Neste generasjon flytta til Bømarka, og etterslekta finnes fortsatt der – som ellefte og tolvte generasjon i området.

Tross visse forskjeller var finnesetene trolig en type finneodel under endring. Andre rammevilkår og ulik lokal praksis forklarer trolig avvikene som er nevnt foran. Men siden finnesete er et begrep med lang historie i regionen og med brukbare kildebelegg, vil det bli brukt når andre fjorder på Hinnøya skal undersøkes.

Begrepet har også regional forankring gjennom stedsnavn. Uttrykket «finnsete» finnes som navn på to matrikelgårder i regionen: Finnsæter i Hadsel (gnr. 44) og Finnseter i Sortland (gnr. 62, tidl. gnr. 2 i Kvæfjord). Den sistnevnte gården ligger i Godfjorden, der samisk bosetning kan dokumenteres, men ikke av skriftlige kilder fra 1600-tallet.

Den samiske bygslinga er altså viktigste grunnen til at Gullesfjorden / Guollesvuotnaen synes så godt i kildene fra de første tiårene av 1600-tallet. Resten av Kvæfjord er tilsynelatende tom for samer i samme tidsrommet, det endrer seg mye i århundret etter.

Innafor grensene til det gamle Kvæfjord tingsted ligger flere fjorder: Godfjorden, Austerfjorden og Kasfjorden⁴⁰ (se kartet foran). Rundt alle finnes stedsnavn som tyder på gammel samisk tilstedeværelse eller bosetning. Imidlertid hadde ingen av fjordene samisk bygsel på 1600-tallet, og dermed ikke de mange kildene som løfter kildetausheta for Gullesfjorden / Guollesvuotnaen. Men fra 1686 har vi en ny



³⁹ Op.cit. s. 56ff

⁴⁰ Kasfjorden hørte verdslig til Kvæfjord tingsted og kirkelig til Trondenes sogn – omtales der.

serie skattelister, der dukker andre steder i Kvæfjord opp med samiske skattebetalere.

Melchior Ramus (se foran) var prest og brukte nokså sikkert embetsbrødre som kilder, i dette tilfellet presten i Trondenes. På 1689-kartet står navnet «østfiord» (Austerfjorden), men uten flere stedsnavn der. Ramus nevner heller ikke Salen øst for «Olne» (Ålneset). Trolig var den samiske bosetninga i denne delen av Kvæfjord var så fersk at Trondenes-presten ikke kjente til den.

Den nye skattlegginga omfatter det listene kaller fjellapper, fjellfinner eller bare lapper. En del skattelister fram til 1622⁴¹ for Senjas fogderi viser at skatten ikke var ny, men det er uklart om den blei innkrevd noen av årene mellom 1622 og 1686. Fra 1686 til 1694 er det mulig å finne hvor mange som kom til Kvæfjord⁴² (et eventuelt bosted der mangler naturlig nok for fjellfinnene). Denne tabellen viser en oversikt:

tabell 4	1686	1687	1688	1689	1690	1691	1692	1693	1694
Senja fogderi	28	27	28	26	18	21	-	23	25
sjøsamers («sjøfinner»)	7	6	3	0	0	0	-	0	1
fj.samer/Kvæfj.	11	11	12	11	7	7	-	8	9

Skattelistene bruker en rekke etniske betegnelser⁴³, men fogden og skriverne hans var ikke heilt konsekvente. Ordbruken i skattelistene 1686-1694 og manntallet viser imidlertid skillet mellom «finn» og «lapp» (tallene er antall personer):

1686-1688 «sjøfinn- og fjellappeskatt»		1689-1694 «finne- og lappeskatt»		Manntallet 1701	
betegnelse	antall	betegnelse	antall	betegnelse	antall par
fjellapp	fra 21 til 25	lapp, fjellfinn	samtlig		0
sjøfinn	fra 3 til 7			finn	11

Listene for 1686 til 1688 nevner «sjøfinner» på Våtvoll samt på Salen og i Austerfjorden. Salen (gnr. 42) ligger innafor Kveøya, Austerfjorden (med 26 Kjengsnes, 27 Aspenes indre, 28 Forholtan, også kalt Finnvika, og 29 Melåa) ligger lenger inn i fjorden⁴⁴ (se kartet foran).

Sjøsamene står ikke i listene fra 1689 til 1694, men er oppført i manntallet fra 1701, som viser at antall par har økt litt siden 1680-tallet. Godfjorden nevnes fortsatt ikke, det gjør derimot Kasfjorden i Trondenes.

Ingen fjellsamer står i 1701-manntallet, bare fastboende sjøsamers. Alle kvæfjordsamene har betegnelsen «finn», bortsett fra Kristen Paulsen på Våtvoll og sønnene hans – de har ingen etnisk betegnelse, men Kristen kalles sjøfinn i 1686-lista.

I Langvassdalen bor Paul Nilssen, kalt finn og født på stedet. Han er tretti år, ifølge manntallet, så gården må ha hatt samisk bosetning omlag 1671, hvis fødestedet er rett. Paul var trolig sjøsame, i så fall bodde han antakelig nede i Langvassbukt.

⁴¹ Fogderegnskapene for Senjas fogderi inneholder lister med overskrifta «Inndtegt Penninge udi Field Lappe schatten», men den oppgir verken tingsted eller sokn. Trolig dreier det seg om fjellsamer på fastlandet, og de fleste kom fra Tingeværre i Torne Lappmark.

⁴² Lista for 1689 oppgir hvem som bor i Kvæfjord og hvem som bor i Astafjord

⁴³ Se en grundig gjennomgang av begrepene i Evjen/Hansen s. 17ff

⁴⁴ Gullesfjorden regnes ofte heilt ut til nordspissen av Kveøya

I Austerfjorden tjener Ole Sivertsen fra Vesterålen. Han er trolig sønn av Sivert Olsen i Øksnes, stamfaren til den største sjøsamiske slekta i Vesterålen. To husmenn på Våtvoll er født i Tysfjord og en i «Ødefjord» (Efjorden?). Samene i Kvæfjord hadde altså forbindelse til andre samiske samfunn fra langt inne på fastlandet til ytterste kysten.

I 1689 oppgir skattelista bosted for to «fjellapper». Begge heter Nils Henriksen, den ene bor under Salen og den andre i Austerfjorden. Tre år tidligere blei imidlertid begge kalt «sjøfinner», og det samme i manntallet fra 1701. Det kan være ei forveksling med en tredje Nils Henriksen, som alle listene kaller «fjellapp»/»fjellfinn», men forklaringa kan like gjerne være at fjellsamer begynte å bli bofaste i området og blei regna som «sjøfinner», det skapte forvirring hos fogden.

På slutten av 1600-tallet hadde altså opptil tolv familier tamrein i Kvæfjord. Arild Inga, som holder tamreindrift på Hinnøya, antar dette var svært små flokker, sikkert under tretti dyr hver, og at det må dreie seg om melkedrift⁴⁵. Disse opplysningene stemmer godt med det Lars Ivar Hansen har funnet inne på fastlandet⁴⁶ og opplysninger fra 1700-tallet (se lenger ned).

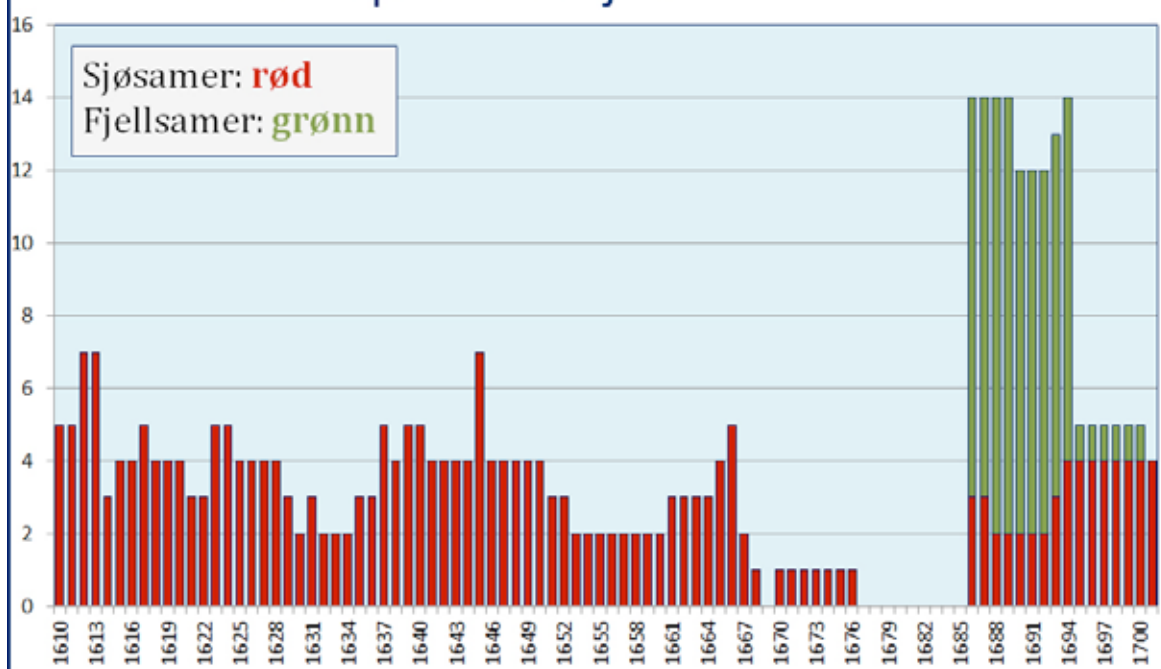
Tallet på fjellsamer vest for Tjeldsundet holdt seg nokså stabilt disse årene, og det er stor kontinuitet blant navnene i listene fra 1686 til 1694. Dette kan tolkes som et tidlig steg i retning av fast tilhold på Hinnøya, med andre ord etableringa av markebygder.

I databasen til grafen nedenfor er innflytta fjellsamer i Kvæfjord foreløpig gitt gnr. 0 for å knytte dem til soknet. Det er vanskelig å kartlegge overgangen til fast bosted før kirkebøkene begynner (Kvæfjord 1751, Trondenes 1744).

⁴⁵ Privat kommunikasjon

⁴⁶ Hansen 2005 s. 165ff

Samiske par i Kvæfjord 1610-1701



Fjellsamene er her markert med egen farge. Det kan se ut som de var ei mer tallrik gruppe enn sjøsamene, det kan ha flere forklaringer:

- underregistreringa av sjøsamers var trolig stor på grunn av manglende skattelister,
- fogdens skrivere kan ha ført alle fjellsamene på Hinnøya under Kvæfjord,
- og sjølsagt, næringsvansker inne på fastlandet kan ha tvunget fjellsamers til å flytte ut-over på slutten av århundret.

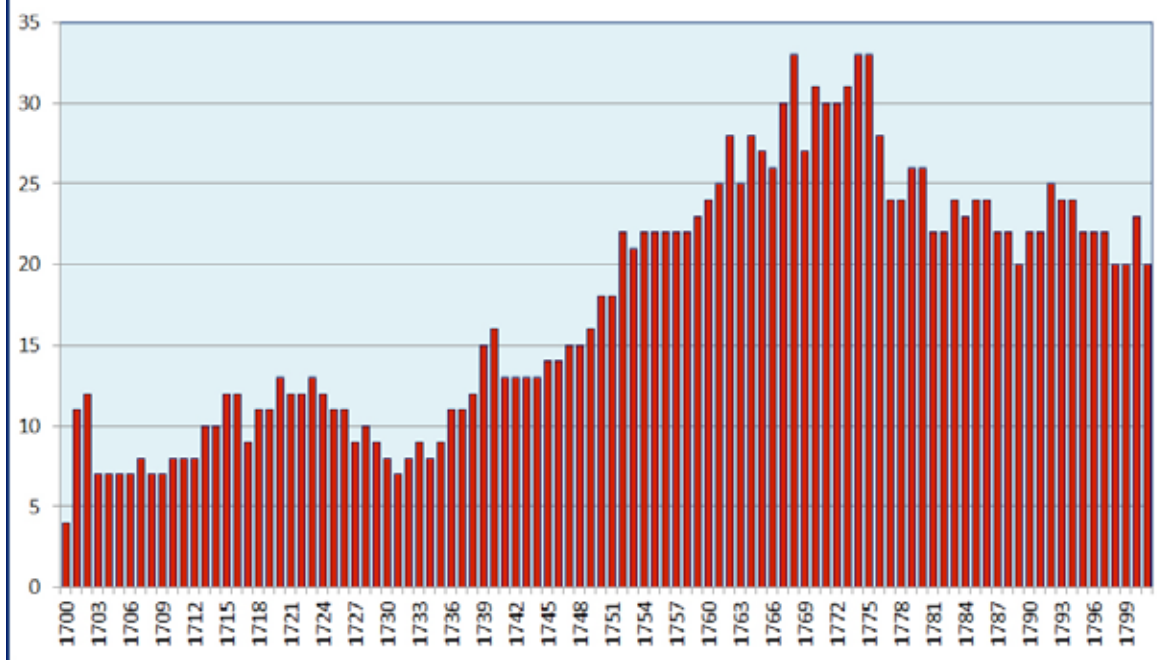
Bølgedalen fra 1677 til 1685 skyldes mest manglende kilder. Fallet i antall sjøsamers etter 1645 kan likevel være reelt. 1600-tallet var et århundre med harde livsvilkår, den verste perioden under «den lille istida». Kildesituasjonen blir bedre utover 1700-tallet, sjøl om kirkebøkene for Kvæfjord begynner så seint som 1751.

Fogderegnskapene er brukt som kildegrunnlag for første halvdel av århundret. De har imidlertid en rekke svakheter, særlig for den samiske gruppa:

- endringer av skattlegginga kan gi falske utslag i statistikken,
 - nye skattelister blei ofte skrevet av fra forrige års lister (kildebildet i utakt med endringene),
 - kildeskriversne hadde som regel manglende eller feilaktig informasjon om samene,
 - opplysninger om samiske bosteder er ofte upresise eller mangler heilt.
- Forekomsten av samiske skattepersoner følger et ganske fast mønster:
- samiske bygsler (leilendinger) finnes fram til 1737 bare i Gullesfjorden / Guollesvuotnaen (fra gnr. 11 Rørvika og inn),
 - husmannslistene nevner samers med plasser på eller nær matrikkelgårder,
 - leidangslistene tar i tillegg med samiske husmenn som har jord «i allmenningen»,
 - «fjellfinnemanntallene» har også med enkelte «Søefinner som icke har Jorder»,
 - listene over fjellsamers nevner ellers ikke oppholdssted.

⁴⁷ Skattelista over fjellfinner i 1689 nevner bare Astafjord og Kvæfjord som oppholdssteder

Fastboende samiske par i Kvæfjord 1700-1801



Grafen over viser fastboende samiske par. Fjellsamene er med i statistikken etter hvert som kildene oppgir bosted. De viktigste trekkene i grafen må kommenteres:

- bølgedalen 1703 til 1713 skyldes manglende kilder, den med bunn i 1730 kan være reell⁴⁸,
- oppgangen etter 1730 henger trolig sammen med rydding av flere samiske markesamiske gårder, først og fremst i Austerfjorden, Salen, Tennvassåsen og Mollvika (vest for Bremnes),
- nedgangen etter 1775 kan ha flere årsaker, men ei delforklaring kan være at i denne tida begynte norske oppsittere å overta jord som samene hadde rydda.

Utviklinga i de samiske områdene (se kartet foran) var i korte trekk:

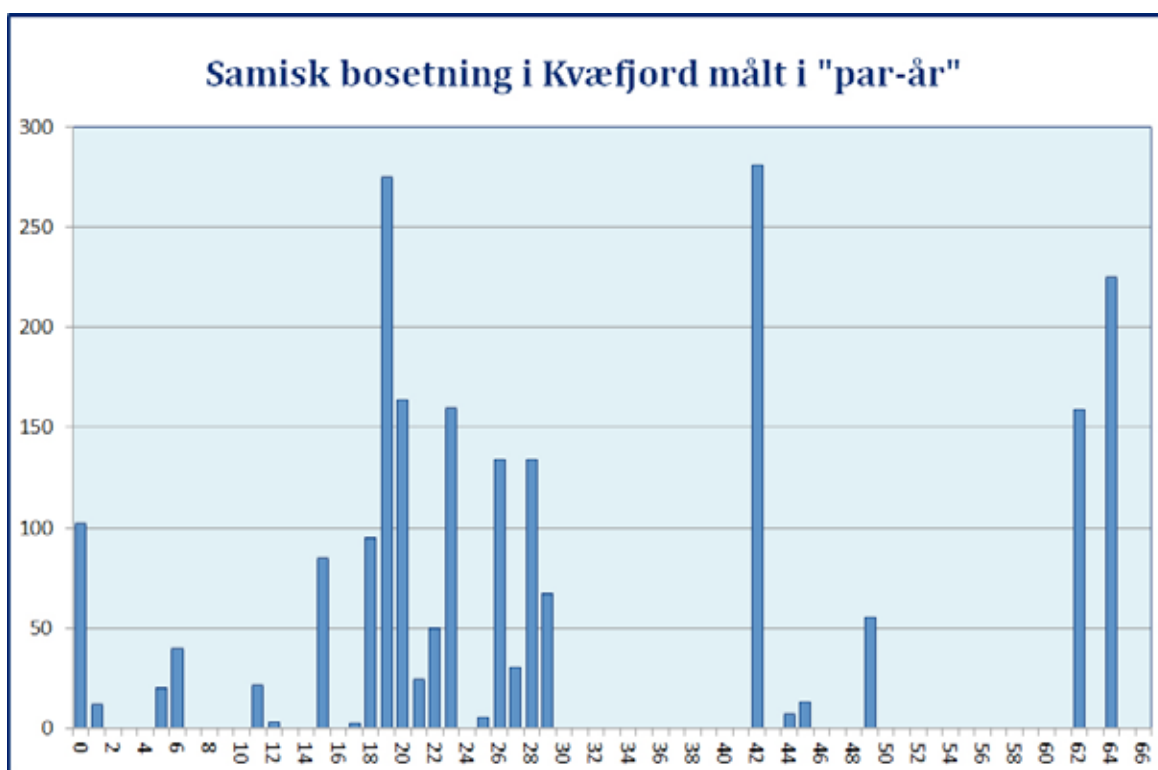
- I Gullesfjorden / Guollesvuotnaen hadde Våtvoll samiske leilendinger heile århundret, Gullholm fra 1714, Rørvika fra 1723 og Bømarka fra 1740. I tillegg hadde fjorden flere samiske husmenn, særlig fra Gullholm og innover til fjordbotnen. Gambogen hadde bare norske oppsittere.
- Rundt Austerfjorden fantes samiske par allerede før 1700. Kjengsnes blei ført inn i matrikkelen i 1737, samtidig nevnes Finnvika inne i fjorden. Etter 1750 hadde Austerfjorden fire samiske bosetninger – Kjengsnes, Aspeneset indre, Finnvika/Forholtan og Melåa. Kjengsnes og Melåa fikk norske oppsittere etter 1770, begge ligger nærmest Refsnes.
- Også Salen hadde samisk bosetning før 1700, den økte etter 1710 til minst tre familier og seinere fem. Her skjedde det ikke norsk innflytting etterpå, derimot begynte norske oppsittere på Kveøya å bruke Salen-området til seter og beitemark.
- Kirkebøkene nevner samiske par i Tennvassåsen fra 1752, men allerede på 1730-tallet sier kildene at fjellsamer har tilhold på Kvæfjordeidet, sikkert samme lokalitet som Tennvassåsen.
- Også Aspeneset ytre og Mollvika, begge mellom Elda og Bremnes, hadde samisk bo-

⁴⁸ Trondenes har en lignende bølgedal i samme periode. Se også Evjen/Hansen s. 73ff

setning etter 1750, ifølge kirkebøkene. Fogderegnskapet nevner samer der i 1726, men noen av de samiske parene som listene stedfester i Kasfjorden, kan ha bodd på Kvæfjordsida av grensa.

- Godfjorden hadde ikke sammenhengende samisk bosetning heile 1700-tallet, men ei slekt holdt til i fjordbotnen i to-tre generasjoner.
- Området Grashola/Storjorda dukker opp i kildene etter 1790, men kan være bosatt noe før.

De nye bosetningene blei for det meste til ved at fjellsamer slo seg ned der. Misjonen oppretta skole på Kjengsnes på 1720-tallet⁴⁹ – hvorfor der og ikke i Gullesfjorden / Guollesvuotnaen, som hadde større samisk bosetning? Svaret kan kanskje være at sjøsamene allerede søkte kirke på linje med nordmennene, mens misjonsledelsen antok at de nyinnflytta fjellsamene trengte sterkere misjonering. Det rimer godt med at også Kasfjorden fikk en sameskole (innflyttinga av fjellsamer behandles i et seinere avsnitt, der omtaltes Kvæfjord og Trondenes⁵⁰ under ett).



Grafen over hvor stor den samiske bosetninga var fra 1600 til 1800 i Kvæfjord sokn («par-år» er summen av antall år hvert par bodde der). Gårdsnumrene står nederst.

- Stolpen på gnr. 0 viser uplasserte par (hovedsakelig fjellsamer).
- Gnr. 1 til 10 er Godfjorden.
- 11 Rørvika til og med 23 Gullholm er gårdene i Gullesfjorden / Guollesvuotnaen. 19 Våtvoll ruver mest.
- Gnr. 26–29 er Austerfjorden (sameskolen sto på 26 Kjengsnes).
- 42 Salen rager høyest, der bodde lenge fire til fem par samtidig (Våtvoll hadde jamt over bare to-tre oppsittere).
- 44 Grashåla og 45 Storjorda er nykommere i statistikken på slutten av perioden.

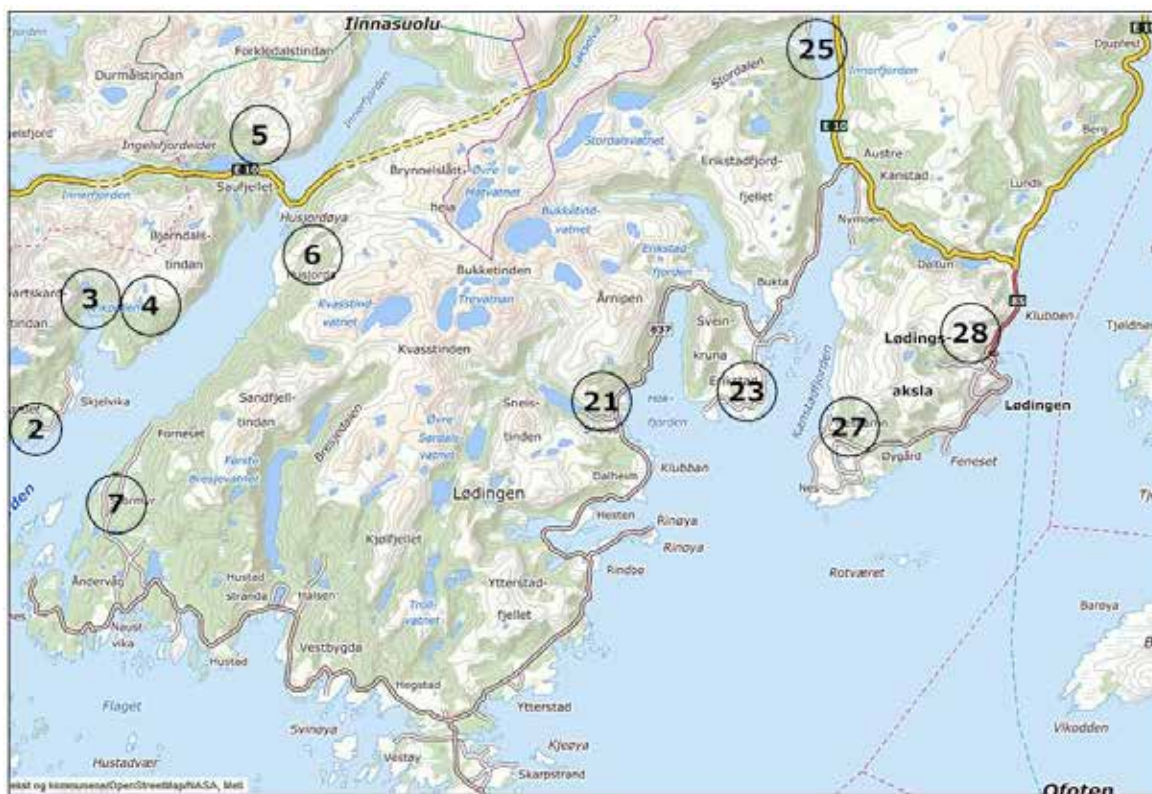
⁴⁹ Skanke, fra «Utdrag av Andet Anhang til Skankes Epitome» s. 30

⁵⁰ Trondenes vil her si Hinnøydelen av Sand og Fauskevåg tinglag

- 49 Tennvassåsen hadde samisk bosetning fra 1730.
- 62 Aspeneset ytre og 64 Mollvika omfatta også 63 Haugen, men den nevnes ikke før 1800.

Grafen bekrefter bildet av Gullesfjorden / Guollesvuotnaen som samisk kjerneområde i Kvæfjord. Stolpene fra gnr. 26 og videre til høyre viser framveksten av markesamiske områder.

6. Lødingen/Tjeldsund



Her beskrives de områdene på Hinnøya som hørte til Lødingen prestegjeld, det vil si kystlinja fra og med Øksfjorden i sørvest og nordover Tjeldsundet til og med Hårvika⁵¹. Det er flere grunner til å anta samisk bosetning der på 1600-tallet:

- området har mange samiske stedsnavn⁵²,
- avstanden til Gullesfjorden / Guollesvuotnaen (se foran) er kort, særlig fra Øksfjorden og Kanstadfjorden,
- det finnes flere lokaliteter av samme type som samiske bosetninger i regionen (se nedenfor),
- prestegjeldet hadde samisk bosetning sør for Vestfjorden og øst for Tjeldsundet.

Det er bevart flest samiske stedsnavn langs Vestfjordsida av Lødingen, fra Øksfjorden (Aksovuodna) til stedet Lødingen (Lodegak). Langs Tjeldsundet har Kåringen, Fiskefjord og Sæter bevarte samiske navn. Innafor kysten er det registrert langt flere navn. Det er imidlertid vanskelig å bruke dem til å tidfeste den samiske bosetninga.

⁵¹ På 1600-tallet omfatta Lødingen prestegjeld også Vågan, Tjeldsund, Tysfjord og heile Ofoten

⁵² Qvigstad 1938

Dalførene – og ferdselsveiene – fra Øksfjorden og Kanstadfjorden til Gullesfjorden / Guollesvuotnaen (begge mellom seks og åtte km) har samiske navn. Dagens riksvei går over Kanstadeidet, på samisk Viestapaide.

De to fjordene i Lødingen har lignende ressurser og rammevilkår som Gullesfjorden / Guollesvuotnaen og Godfjorden. Det er derfor nærliggende å gjette at Øksfjorden og Kanstadfjorden også hadde finneseter en gang i tida. Skattelistene gir imidlertid ingen holdepunkter for det.

Her er ei sammenligning mellom de største fjordene på Hinnøya (utenom Kasfjorden):

	Gullesfjorden / Guollesvuotnaen	Godfjorden	Øksfjorden	Kanstadfjorden
topografi	15 km, nordv.	12 km, nordv.	20 km, sørvendt	15 km, sørvendt
landskyld ^{a)}	2 våg	Vel 8 våg	5 våg	3 våg
fiskeressurser	fiskerik ^{b)}	nær fiskefeltene	nær fiskefeltene	nær fiskefeltene
matr.gårder ^{c)}	4	9	7	2
eiere ^{d)}	Kongen/bispene)	Kongen	Bispen, Bjelke	Bispen
finnsetenavn	(se foran)	Finnseter	Sommerset	ingen

a) Landskylda iflg. skattematrikkelen av 1647

b) Matrikkelforarbeidet 1723 sier gårdene der har «Fiskerie om Vinteren ved Fiorden»

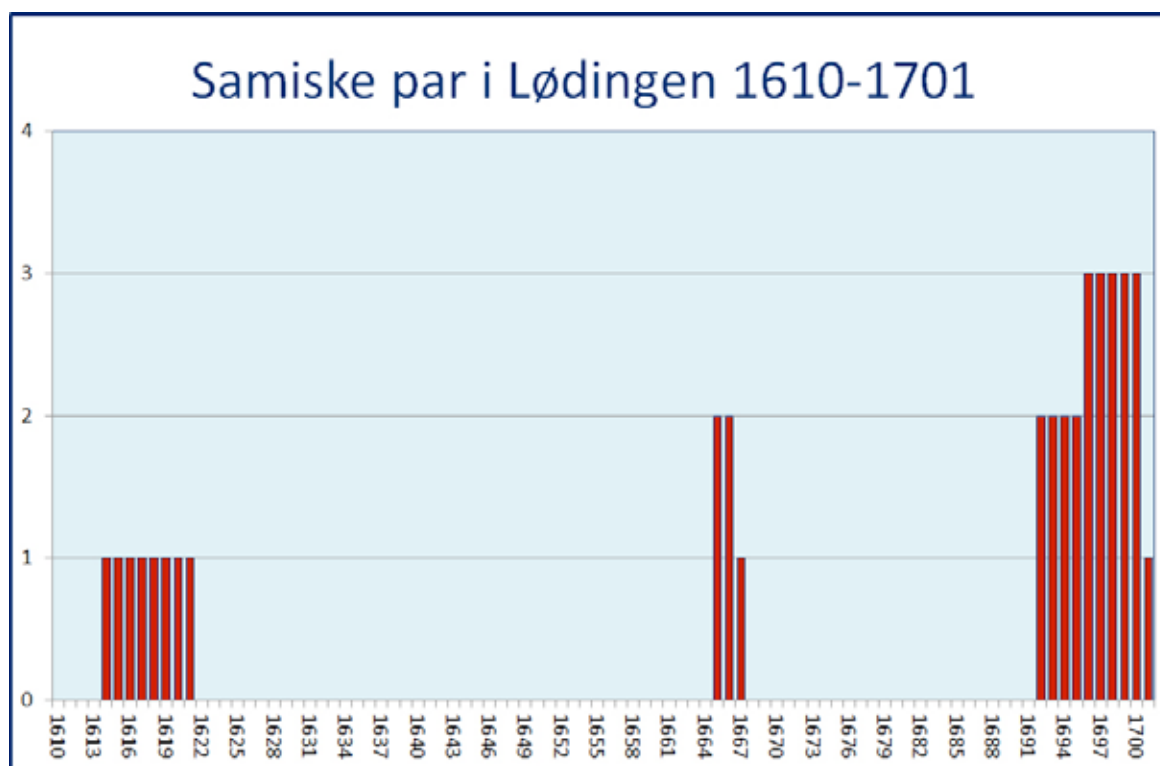
c) Antall matrikkelgårder pr. 1661

d) Eiere ifølge skattematrikkelen av 1647

e) Biskopen i Trondheim eide Gullholm, de øvrige gårdene var krongods (se foran).

Eierskapet til jorda er det som klarest skiller finnesete-fjordene i nord fra nabofjordene i sør. Dersom samene i Øksfjorden og Kanstadfjorden en gang hadde ei lignende ordning som naboeene i Kvæfjord, kan de private jordeierne ha avvikla den lenge før 1600-tallet.

Fraværet av kilde serier som i Kvæfjord gir et spinklere bilde av bosetninga i Lødingen:



Grafen foran viser tre perioder med bosetning. Fra 1614 til 1620 står Morten finn i leidangslistene med Sommerset i Øksfjorden som bosted. Rundt 1666 bodde et samisk par på Erikstad (ved Kanstadfjorden) og et annet i Fiskefjorden / Guollevierda, mens parene sist på 1600-tallet bodde ved Øksfjorden og Kanstadfjorden (her er kilden kirkebøkene, ikke skattematene).

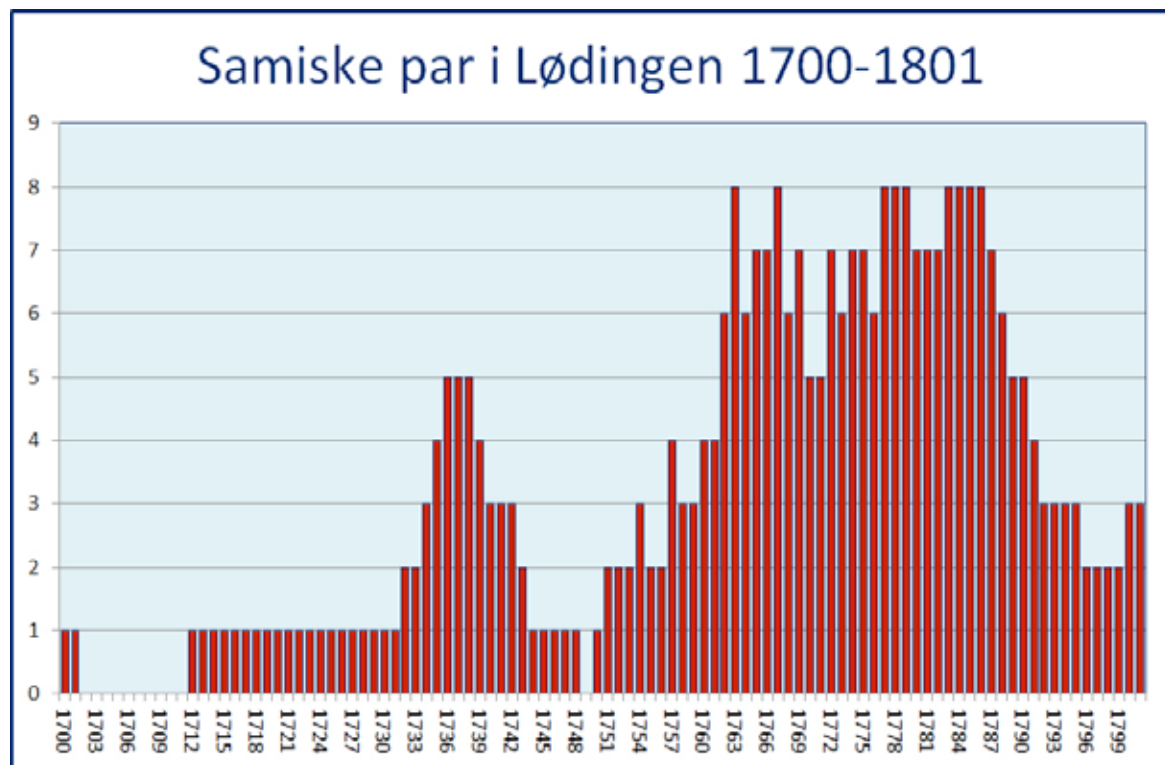
De få innførslene vi har for området på 1600-tallet, forteller altså om samisk bosetning ved de tre Lødingen-fjordene som er drøfta ovenfor⁵³.

Som nevnt foran finnes det en rekke samiske stedsnavn i Lødingen/Tjeldsund. I tillegg forteller en rekke norske stedsnavn om samisk tilstedeværelse. Ei rask opptelling i bygdebøkene for Lødingen ga nesten tretti navn med finn/lapp, -set/-seter eller gamme, eller som inneholder navn på samiske personer.

Mye tyder altså på ei utstrakt kildetaushet når det gjelder samisk bosetning i Lødingen og Tjeldsund på 1600-tallet, i hvert fall når det gjelder skriftlige kilder. Bosetningsgrafene viser de minimumstallene kildene gir belegg for.

Sjøl om tallene er små, tyder de på ei økning av den sjøsamiske bosetninga, altså det motsatte av i Kvæfjord. Dersom økninga er reell, kan årsaken være tilflytting fra fastlandet, det vil si Tysfjorden. Også her kan uår under den lille istida være en av forklaringsfaktorene.

Som nevnt foran begynner den første kirkeboka for Lødingen i 1691. Den går til 1697, deretter følger en trolovsprotokoll fra 1714 til 1747, og så mer fullstendige kirkebøker fra 1734. Det gir bedre grunnlag enn 1600-tallskildene til å kartlegge den samiske bosetninga, men neppe fullstendig for første halvdel av århundret.



⁵³ Se Nielssen 1990 s. 341ff

Grafen over viser bildet kirkebøkene gir når det gjelder samiske par. Enkelpersoner som tjente i Lødingen eller blei oppfostra der, men var født i Tysfjord, er ikke tatt med.

Kirkebøkene bruker både «finn» og «lapp» om samene i soknet, det gjelder også Hinnøydelen av Lødingen. Bosted er oppgitt for begge gruppene.

Den første toppen – tiåret fra 1732 til 1742 – dannes av par i Kanstadfjorden og Øksfjorden. To av dem kom fra Vesterålen og to antakelig fra Tysfjorden. Vesterålssamene flytta tilbake, det uklart hvor de andre blei av.

Mest sannsynlig fortsatte tysfjordsamene å bo på Hinnøya, men vi klarer ikke å følge dem når de ikke lenger får barn, og de er ikke registrert som døde i soknet⁵⁴. Bølgedalen mellom 1742 og 1751 kan med andre ord være et produkt av kildetaushet.

Fra 1750-tallet begynner en oppgang som varte til omlag 1786. Også da er det de to fjordene som dominerer, i tillegg forteller kildene om samisk bosetning i Sneisa, eller kanskje i Høkfjorden innafor sjøelve gården. Der finnes navn som Lappvika, Setran og Gamvika. Også Kåringen ved Tjeldsundet fikk samisk bosetning på denne tida.

Etter 1786 kommer et bratt fall, som kan være reelt – folketellinga i 1801 nevner i hvert fall bare tre samiske par på Hinnøydelen av Lødingen: To på Sommerset (i Øksfjorden) og ett på Erikstad (ved Kanstadfjorden).

Det er mulig at de forholdsvis kraftige svingningene henger sammen med flyttinger begge veier mellom de to delene av prestegjeldet – Tysfjorden og Hinnøya. Mobiliteten var som regel større innad i et sokn enn mellom soknene.



Hva utløste flyttebølgene, hvis de er reelle? Den verste delen av den lille istida var over midt på 1700-tallet, men samtidig hadde Tysfjorden ei stor innflytting av samer fra svensk side⁵⁵. Det kan være en mulig årsak, men det var både «finner» og «lapper» mellom dem som kom over til Hinnøya.

⁵⁴ Underregistrering av dødsfall er drøfta i avsnittet om den ikke-materielle kulturen

⁵⁵ Nielssen 1994 s. 120

Øksfjorden hadde trolig den største bosetninga av sjøsamer. Noen av dem hadde svært solid økonomi. Skiftet etter Gullik Gulliksen på Sommerset i 1754 (navnet hans røper opphav i Tysfjorden) inneholder båt og bruk, derav flere laksegarn, mange husdyr, smedredskaper og en del sølv. Dessuten eide han ei mølle.⁵⁶

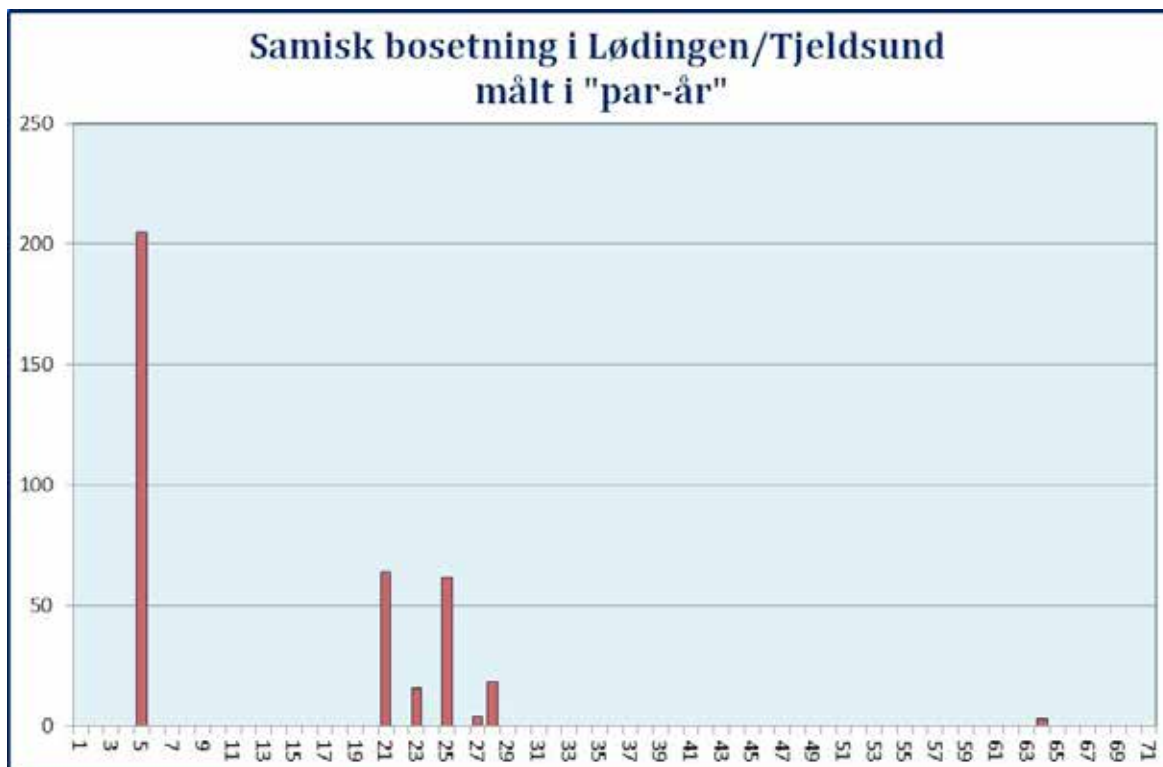
Kanskje er det samme mølla som nevnes i skiftet etter Jon Larssen på Sommerset i 1791⁵⁷. Han eide en seksring og hadde andel i ei seinot, buskapen var rikholdig, det samme var smia. Jon etterlot seg også ei børse, det vil si at han også dreiv jakt.

Det finnes enda en fjord som kunne tenkes å ha hatt et finnesete. Fiskefjorden / Guollevierda (til venstre på kartet) er knapt fem km lang og sørøstvendt med gode forhold for fiske. Den har bare én matrikelgård, i 1647 var landskylda på ei våg. Eier var da biskopen i Trondheim.

I likhet med Lødingen hørte Tjeldsund til Salten fogderi. Regnskapene derfra inneholder svært mange navn fra fastlandet sør for Vestfjorden, men påfallende lite fra området på nordsida, og særlig oppover Tjeldsundet. I Fiskefjorden / Guollevierda nevner skattelisteene imidlertid en same tidlig på 1600-tallet. Han kalles «lapp», men kan også ha vært sjøsamer. I kildene fra Lødingen kan betegnelsen «lapp» like gjerne bety en sjøsamer fra fastlandet (Tysfjorden).

⁵⁶ Skifteprotokoll for Salten 3A-07 s. 220

⁵⁷ Skifteprotokoll for Salten 3A-27 s. 100



I denne bosetningsgrafen er «par-år» lik summen av antall år hvert par bodde der. De samiske parene fra Øksfjorden samla under gnr. 5 Sommerset. De neste stolpene går fra 21 Sneisa til 25 Kanstad vestre, mens gnr. 28 viser samiske husmenn i Kåringen. Gnr. 64 er Fiskefjorden / Guollevierda. Det finnes ingen fjellsamelister for området slik resten av Hinnøya har.

De «tomme» områdene langs Tjeldsundet kan skyldes kildetaushet, men dette var samtidig et område der rikets kontroll over ressursene var sterk. Der gikk nemlig jekteleia.

Kartet til høyre er et utsnitt av «Norlandiakartet», antakelig tegna i 1744⁵⁸ (nord er mot venstre). Jekteleia er tegna gjennom sundet fra Lødingen til «Tronæs» (Trondenes). I nederste venstre hjørne står navnet «Kasfiord». Gullesfjorden / Guollesvuotnaen er utafor kartutsnittet, kalt «Gulofsfiord».

Tjeldsundet var ikke bare ei ferdselsåre for skipsfarten nord/sør, det var også et sund øst/vest-ferdselen til samene måtte krysse. Sundet er smalest og best skjerma fra munningen av Fiskefjorden / Guollevierda og nordover til Vollstad i Trondenes.



På 1800-tallet flytta flere tamreindrifter fra Tysfjorden/Ballangen til Hinnøya, Lofoten og Vesterålen. De kan ha kryssa Ofotfjorden på det smaleste over til Tjeldøya eller fastlandet, og fortsatte videre over Tjeldsundet.

⁵⁸ Bodøgaard 1984

7. Trondenes

I Trondenes bygdebok (fra 1958) skriver Trygve Lysaker blant annet⁵⁹:

«I Finnmark vet vi at de nåværende samer er steinalderfolkets etterkommere, men i Trondenes, som etter hvert ble det norske kolonirikes sentrale bygd, har jegerstammene naturligvis ikke hatt muligheter for å leve sitt liv i fred.»

Så nevner han seks funn «fra den såkalte samiske jernalder», blant annet to ringspenner og en harpun, men antar at de tre siste «sikkert har vært i norsk eie da de kom i jorda». Lysaker fortsetter med ei interessant problemstilling:

«Er dette tilfeldige streifere eller vitner det om en kontinuitet fra steinalderen til sjøsamene? Vi vet det ikke og kan ikke avgjøre det på så spinkelt et grunnlag.»



Videre sier han⁶⁰: «Ei virkelig sjøsamisk bosetning trer først inn i det arkeologiske stoffet på 1700-tallet». Etter en gjennomgang av funn på Elgsnes konkluderer han: «I det 18. århundre støter vi altså på samme fenomen som 1½ årtusen tidligere: To helt forskjellige kulturer lever side om side innenfor et så forholdsvis lite område som Trondenes herred.»⁶¹

Lysaker var neppe oppmerksom på den store sjøsamiske bosetninga i nabosoknet Kvæfjord, der et finnesete må ha eksistert minst fra 1500-tallet (se foran). Han ville trolig formulert svaret på problemstillinga annerledes dersom han kjente forholdene i Gullesfjorden / Guollesvuotnaen.

Kvæfjord og Trondenes «overlappa» i gammel tid. Området ved Kasfjorden i nord (ellipsen på kartet) hørte i verdslig sammenheng til Kvæfjord tingsted (gårdene Indre Elgsnes, Erikstad, Skjerstad og Harbakke), etter kirkelig inndeling

til Trondenes sokn. Kasfjorden ligner topografisk og ressursmessig mye på andre samiske fjorder i regionen (se tabell under Lødingen/Tjeldsund).

⁵⁹ Lysaker 1958 s. 50

⁶⁰ op.cit. s. 51

⁶¹ Det siste er en referanse til Povl Simonsens artikkel om «Fortidsminner i Trondenes» i samme bok

Lensregnskapene fra 1610 til 1612 viser enda ei likhet med Gullsfjorden / Guollesvuotnaen. Mellom Erikstad og Skjerstad står ei stor gruppe skattepersoner – femten stykker – under overskrifta «Kasfjord». Etter navnene å dømme var minst halvparten sikkert nordmenn, men noen kan være samer.

Ingen liste bruker uttrykket «Kasfjords finner», men sekkebetegnelsen «Kasfjord» kan være en arv fra ei tid da området hadde ei samisk befolkning (ingen matrikkelgård heter Kasfjord). I så fall hadde den norske inntrenginga kommet lengre der enn lenger vest.

Skriftlige kilder gir ingen spor etter et finnesete av Gullsfjorden / Guollesvuotna-type i Kasfjorden. Kongen eide jorda rundt begge fjordene, med ett unntak begge steder: Biskopen i Trondheim eide på 1600-tallet Gullholm i Gullsfjorden / Guollesvuotnaen, kannikene i Trondheim eide Harbakke innafor fjordbotnen i Kasfjorden⁶². Mye av utmarka sør for botnen av Kasfjorden hørte forøvrig til fogdegården Ervik, som ligger i nærheta.

Men sjøl om kildene ikke bruker begrepet finnesete det meste av 1600-tallet, nevner de likevel sjøsamer i området mot slutten av århundret. Ei skatteliste fra 1687 over «Søefinder og Field Lapper» i Senja fogderi sier at to «finner», Ole Nilssen og Paul Torbensen, bor i «Stornesbotten». Området er markert på kartet med en sirkel (spørsmålstegnet forteller at lokaliseringa er usikker).

Manntallet i 1701 oppgir en samisk oppsitter «ved Skjerstad» (på vestsida av Kasfjorden) og tre «ved Stornes». Alle kalles «finner», og tellinga sier at de «Nærer sig armelig med Arbeyde hos Andre»⁶³. Dette ser ut til å være sjøsamer. Vi kan derfor trygt regne med gammel sjøsamisk tilstedeværelse på nordøstenden av Hinnøya.

Også en del stedsnavn tyder på gammel samisk bosetning. På Skjerstad finnes Finnmyra og Mikkjelgamman, men det er «smånavn» med usikker alder (og usikkert opphav). Derimot må områdenavnet Kasfjorden og gårdsnavnet Kaltdalen (gnr. 85) ha høg alder.

Navnet Kasfjord (samisk gasfer'da) kan ha vært gaskafer'da – «mellomfjorden», siden fjorden ligger mellom Toppsundet og Kvæfjorden. Kaltdalen ligger innafor fjordbotnen, og navnet kan komme av gáldu (oppkomme) eller galda (kubbe, trestamme)⁶⁴.

Begge er områdenavn – en fjord og et dalføre – som har fått hevd blant norske navn, det tyder på høg alder. Da må også ha vært noen til å holde dem i hevd. Kasfjorden hører i så fall sammen med Gullsfjorden / Guollesvuotnaen og kanskje Godfjorden til ei gruppe lokaliteter på Hinnøya med navn som styrker antakinga om gammel samisk bosetning.

På 1700-tallet bosatte en del reindriftsamer seg der, men på 1720-tallet nevner kildene fortsatt bare en enkelt familie i Kasfjorden. Det siste rimer dårlig med at Finnemisjonen samtidig plasserte en sameskole der. To forklaringer kan tenkes:

- det fantes i området ei sjøsamisk befolkning som kildene ikke nevner,
- Finnemisjonen plasserte skolen der av hensyn til fjellsamene som begynte å komme (se også under Kvæfjord om skolen på Kjengsnes).

⁶² Kilde: Skattematrikkelen 1647 for Troms.

⁶³ Ei anna gruppe «finner» i samme manntallet bor i Tømmervika på sørspissen av Senja, og de «Nærer sig med Baade og Aarer at gjøre». De var altså båtbyggere, ei vanlig sjøsamisk virksomhet.

⁶⁴ Opplysninger fra Finn Myrvang i privat melding

Det første giftemålet mellom samer og nordmenn skjedde i Kasfjorden midt på 1700-tallet⁶⁵. Også i Vesterålen forekom enkelte slike giftemål før 1800, som regel mellom norske enkmenn og samiske tjenestejenter, men førstegangsgiftemål blei ikke vanlige før etter 1820.

Manntallet fra 1701 nevner også en «finn» som er bosatt i Kilbotn (nederst til høyre på kartet over). Det er en liten fjord, knapt tre km lang. Gården står i skattematrikkelen av 1647 som krongods. Ingen stedsnavn tyder på sjøsamisk bosetning, men ytterst i fjorden finnes tre navn som begynner på lapp. Kanskje blei ordet lapp brukt i stedet for finn ved Tjeldsundet, der kontakten med fjellsamer var sterkest.

To lokaliteter til er sirkla inn på kartet foran. Tennvassåsen er tidligere omtalt under Kvæfjord. I Harstadbotn (gnr. 56 og 57) bodde en del samer i hvert fall fra 1730-tallet. De er utførlig omtalt i Johansen/Pedersen side 108 til 113.

I likhet med Kvæfjord begynner kirkebøkene for Trondenes et godt stykke ut på 1700-tallet (1744), og fogderegnskapene er brukt som kildegrunnlag for første halvdel av århundret. De kildekritiske kommentarene er som for Kvæfjord (se foran).

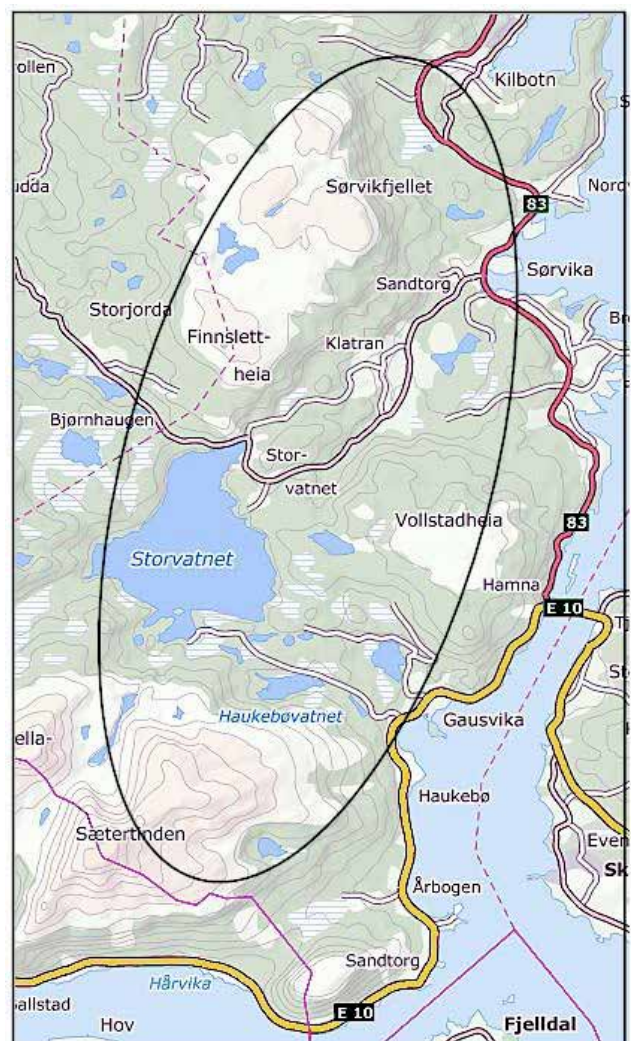
Forekomsten av samiske skattepersoner i kildene tidligst i århundret er mindre enn for Kvæfjord. Trondenes hadde før 1800 ingen samiske leilendinger (bygselfolk), og listene over husmenn og leidangsbetalere gir få navn. Derimot inneholder manntallene over «fjellfinner» mange navn – de blir nærmere behandla lenger ned.

På slutten av 1700-tallet gikk Trondenes forbi Kvæfjord i antall samer. Den samiske bosetninga i Trondenes var da fordelt på to hovedområder – markebygdene på østsida av Hinnøya ved siden av området rundt Kasfjorden. I tillegg kommer noen mindre bosetninger mellom de to hovedområdene.

Markebygdene ved Tjeldsundet

Dette er innlandsområdene fra 30 Gausvik til 51 Medkila med Sørvikmarka (under gnr. 42) som tyngdepunktet. Området er markert med en ellipse på kartet. Her bosatte fjellsamer seg mer og mer fast fra slutten av 1600-tallet og utover det neste århundret. De første tiårene er kildene nokså upresise når det gjelder bosted, grensene mellom de ulike gårdene var trolig uklare i utmarka (ellipsen er heller ikke nøyaktig).

Myndighetene lå heile tida på etterskudd med registreringa av innflytta fjellsamer, og underregistreringa kan være stor. Fogden skriver for eksempel i fjellsamemanntallet for 1717:

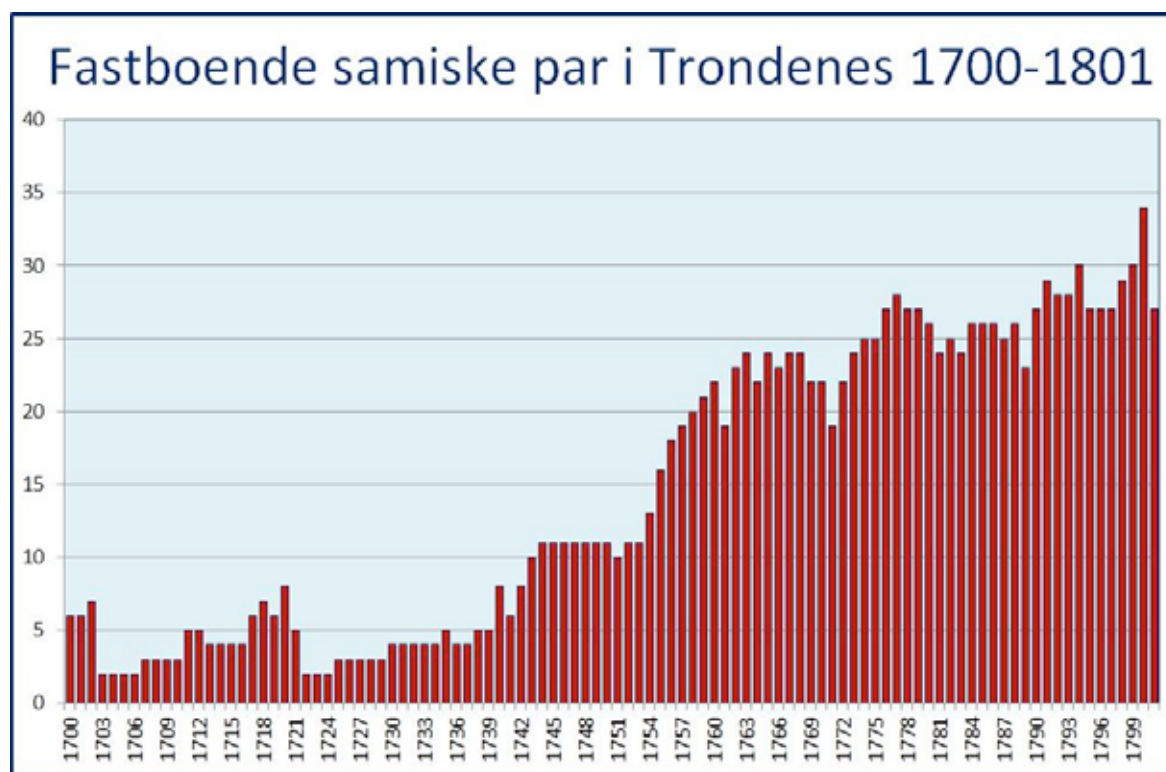


«Disse fieldfinner haver indfundet sig indeværende Aar, og haver betalt ovenindførte Skatter, hvorom jeg underdanigst vil formode at staae til Troende, saa som jeg ingen anden Beviis om dem kand forskaffe til at belegge mit Regnskab, efterdi de ej søger Ting, ei heller opholder sig ved Sæesiden uden dend korte Stund første Sommers Tid.»

Det er vanskelig å tidfeste når de ulike områdene fikk fastboende samer, men kildene gir i hvert noen holdepunkter:

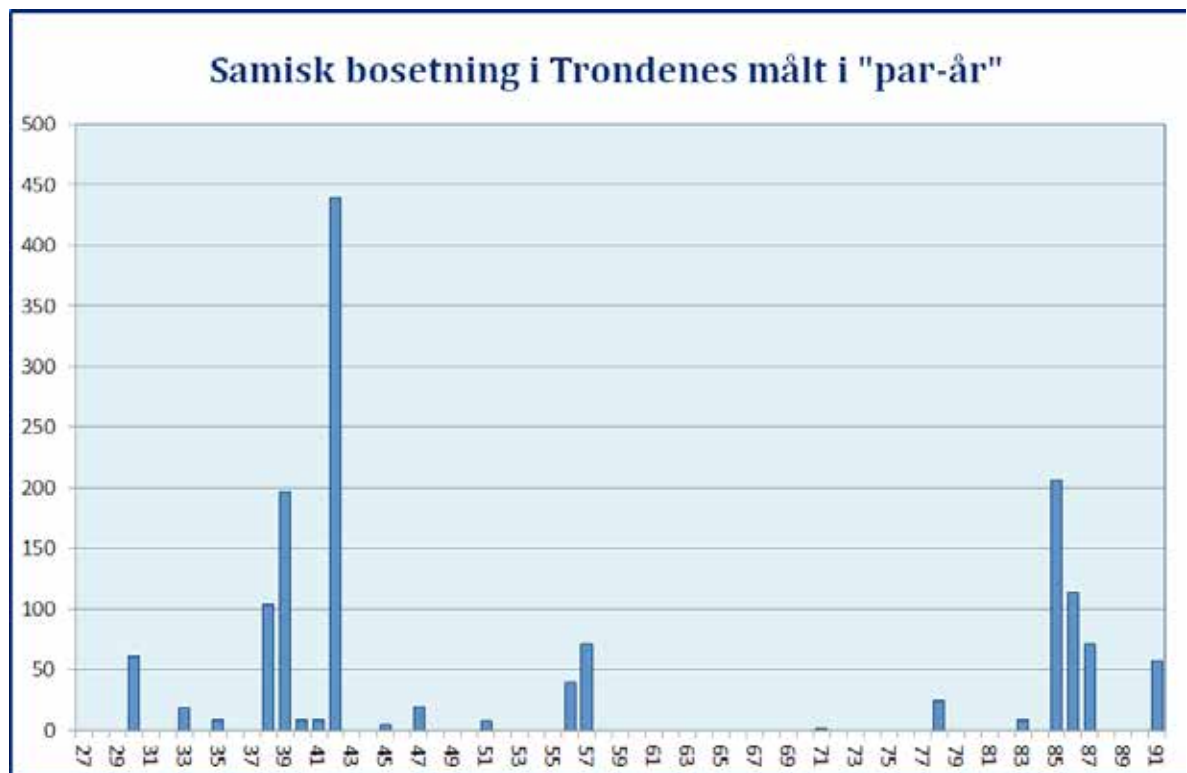
- Brokvikmarka 1707,
- Medkila 1711,
- Sørvikmarka 1720,
- Halsebømarka 1725,
- Gausvikmarka 1740,
- Leikvikområdet 1746,
- Storvatnet 1762,
- Rogla 1776.

Listene over fjellsamer har tidligere dateringer for noen av områdene (se lenger ned), men overgangen fra mobil til bofast opphold kan neppe dateres presist. Dessuten viser kirkebøkene at markesamene ofte flytta mellom de samiske bygdene.



Grafen over viser bildet kildene gir for fastboende par. Det lave nivået før kirkebøkene begynner i 1744, skyldes antakelig underregistrering, blant annet er bølgedalen først i århundret neppe reell. Bølgedalen på 1730-tallet ligner derimot på kurven for Kvæfjord.

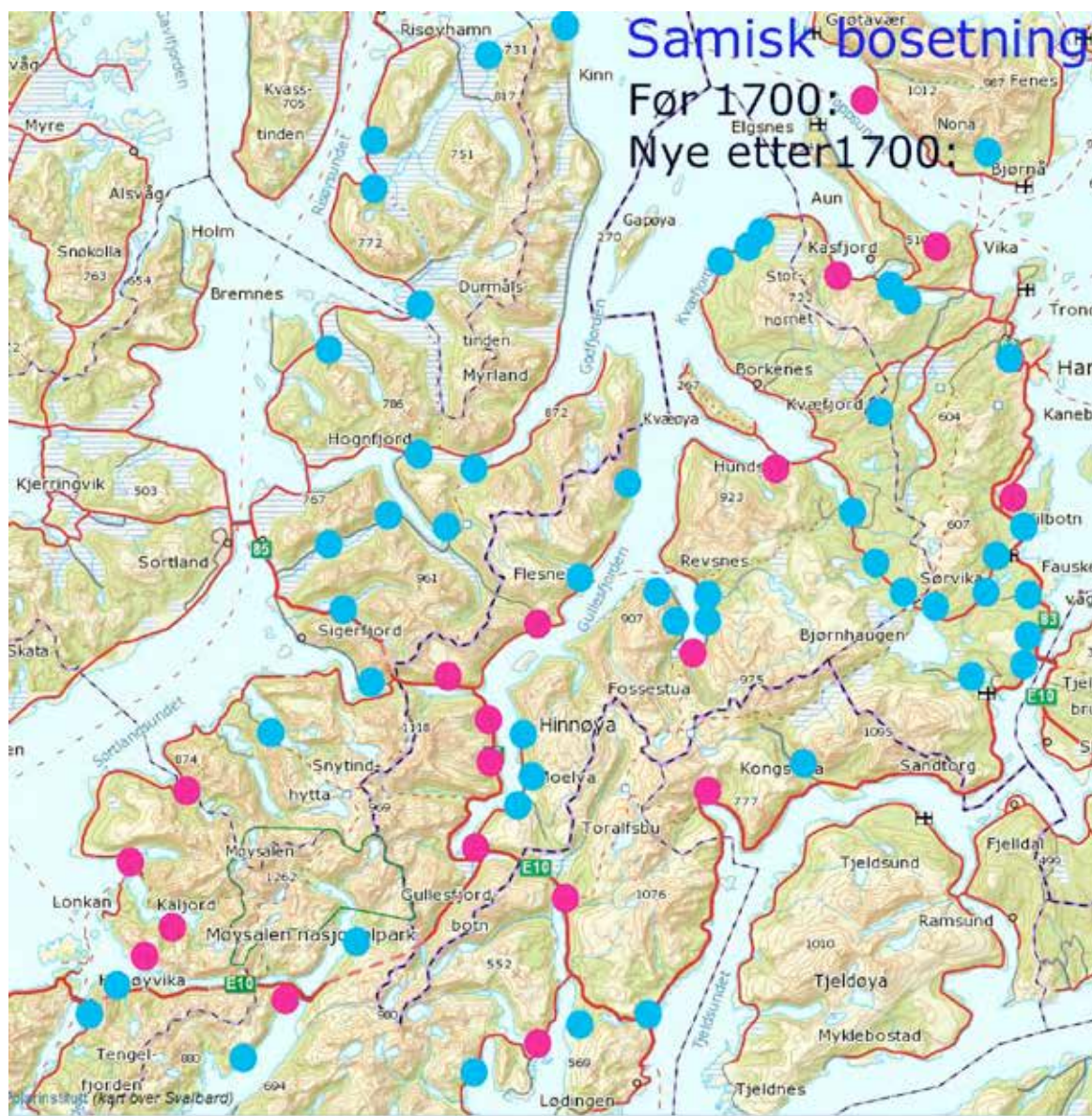
Økningen fra 1750 fortsetter ut århundret, og Trondenes har ikke samme fallet som Kvæfjord fra 1775. Forklaringa er trolig at norske par begynte seinere å bygsle samiske rydninger i Trondenes, samt at soknet hadde større innflytting østfra enn vestdelen av Hinnøya.



Grafen over viser hvilke gårder eller områder som hadde størst samisk bosetning på 1600- og 1700-tallet («par-år» er summen av antall år hvert par bodde der):

- Gnr. 30 til 47 er markebygdene (markert med ellipse på kartet).
- Gnr. 56 og 57 er området ved Harstadbotn.
- Gnr. 78 til 91 er Kasfjordområdet.

8. Oppsummering av den samiske bosetninga på Hinnøya



Kartet viser den samiske bosetninga på Hinnøya mellom 1610 og 1800, så langt skriftlige kilder nevner den. Her er også opplysninger fra Vesteråls-delen tatt med⁶⁶.

Plasseringa av markeringene for samiske bosteder er ikke mer presise enn kildene de bygger på, men heilheitsbildet er nokså klart: Det har bodd samer i de aller fleste fjordene på Hinnøya, i tillegg også i noen markebygder.

Viktige trekk på 1600-tallet (røde markeringer):

- nesten alle bosetningene ligger i fjorder, eller i hvert fall nær sjø,
- Gulesfjorden / Guollesvuotnaen har den største dokumenterte bosetninga,
- ingen kjente samiske bosetninger på den nordvestlige delen av Hinnøya.

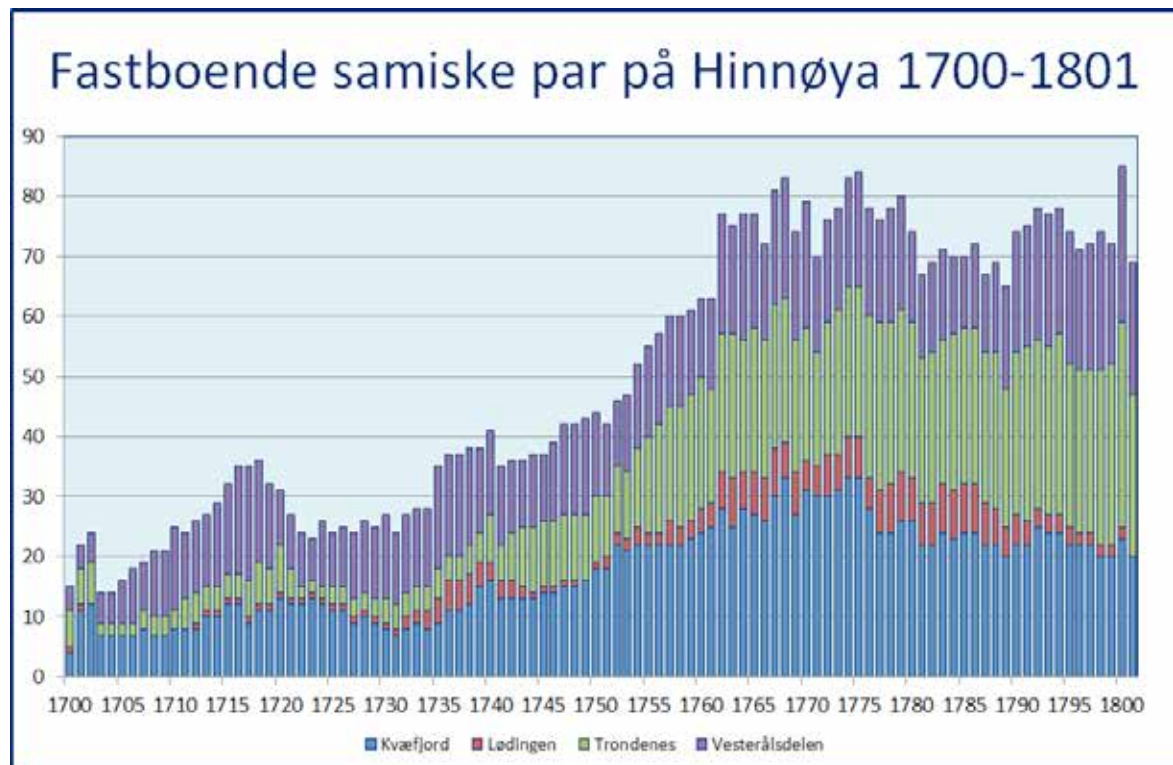
Kartet viser et mønster som bekrefter antakinga om at dette er ei sjøsamisk bosetning. Fraværet av samer på den nordvestlige delen kan skyldes kildetaushet. Langøya og Andøya

⁶⁶ Markeringene for Vesterålen omfatter også en del ikke-matrikulerte samiske boplasser fra 1700-tallet

hadde samer på denne tida, det samme gjaldt trolig naboområdene på Hinnøya.

Hovedtrekkene for nye bosetninger på 1700-tallet (blå markeringer):

- Gullsfjorden / Guollesvuotnaen er fortsatt et av kjerneområdene,
- markebygdene i trekanten Gausvika-Kilbotn-Storjorda er et nytt kjerneområde,
- underregistreringa er antakelig størst på den sørlige delen av Hinnøya.



I denne grafen er også Vesterålsdelen av Hinnøya med. Tilflyttinga av fjellsamer omtales nærmere lenger ned, de slår ut i grafen etter hvert som de danner markesamiske bosetninger⁶⁷.

Det lave nivået før ca. 1750 kan delvis skyldes dårlige kilder, men kan også være siste del av en bølgedal som begynte på 1600-tallet. Den lille istida ramma den norske befolkninga hardt i det århundret da avkastninga på både sjø og land svikta. Det kan også ha gått ut over samene i regionen.

Klimaforskninga⁶⁸ forteller om lav årstemperatur, hyppige stormer og mye nedbør, det ramma næringer både på land og hav, både på innland og kyst, både for samer og nordmenn.

Sjøsamene i Kvæfjord og Trondenes rodde fiske om vinteren (og kanskje andre deler av året) fra fiskevær på Andøya. Nedgangen i fisket utover århundret førte til at det samiske rorværet Finnvika på østsida av øya forsvant, og Andenes vær kollapsa etter 1650⁶⁹.

Samiske og norske fiskerbønder utnytta ikke heilt de samme ressursene og levde til dels under ulike rammevilkår, og tar vi med fjellsamene som ei tredje gruppe, blir bildet enda mer variert. Klimaforholdene førte trolig til ulike problemer og ulike valg i de tre gruppene. Alle prøvde å omstille seg, enten ved flytting eller ved å endre ressurstilpasninga.

⁶⁷ En tilsvarende graf for 1600-tallet vil stort sett være lik den som er vist foran for Kvæfjord

⁶⁸ Lamb 1982 s. 240ff

⁶⁹ Se del 3 og 5 av bygdebok for Andøy

Den lille istida begynte så smått å letne utover 1700-tallet, og samtidig blir kildene bedre. Økningen av antall samiske par fram til omlag 1760 kan være en følge av det, men grafen starter trolig fra et kunstig lavt nivå.

Også den norske befolkninga i regionen økte i samme tidsrom, blant annet på grunn av tilflytting⁷⁰. Det samme ser ut til å gjelde for den samiske befolkninga (se nedenfor). Etter 1760 flater kurven ut på rundt åtti familier, det vil si nærmere fem hundre personer.

9. Flyttinger

Kildene forteller om to typer flytting: Innad i regionen og til/fra regionen. Kildene på 1600- og 1700-tallet kan stort sett bare si hvor enkeltpersoner kommer fra, omtrent aldri stedet de flytter til, med mindre det finnes tilgjengelige kilder i mulige tilflyttingssokn.

Innflytting nevnes i 1701-manntallet for Kvæfjord: Mikkell Larssen og Nils Nilssen på Våtvoll kom fra Tysfjord, Ole Sivertsen på Kjengsnes var født i Vesterålen. Etter hvert som alle sokn får kirkebøker, blir det lettere å følge par som flytter ved å se hvor barna blir døpt.

Denne tabellen viser flyttemønsteret innad i regionen for i alt 79 samiske par (av totalt 225) på 1700-tallet, avgrensa til par som var innom Kvæfjord, Lødingen eller Trondenes, og der vi kjenner både fra-sted (venstre kolonne) og til-sted (øverste rad):

fra\til	Kvæfjord	Lødingen	Trondenes	Vesterålen
Kvæfjord	28	1	3	2
Lødingen	1	5	0	3
Trondenes	4	0	22	1
Vesterålen	4	4	1	-

Noen viktige trekk:

- flytting innafor soknet var naturlig nok vanligste mobilitet,
- minst en tredel av parene (79 av 225) bytta bosted minst én gang,
- Kvæfjord har flytting til/fra alle nabosoknene (sentral plassering),
- Lødingen hadde flytting til/fra Tysfjord (samme prestegjeld) som tabellen ikke fanger opp,
- Trondenes har minst innflytting fra andre sokn i regionen (men mest innflytting østfra).

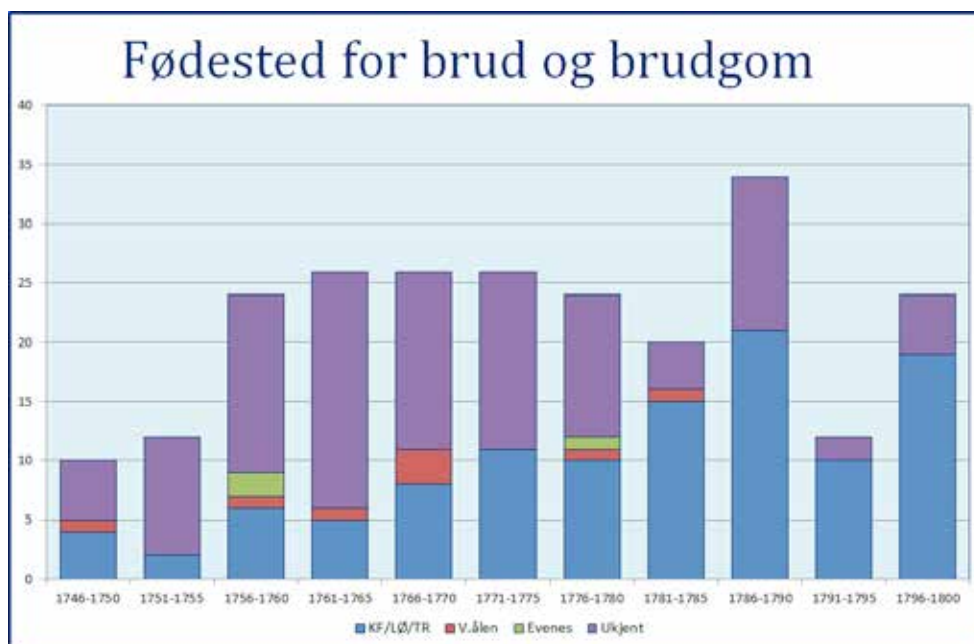
Det finnes ingen løpende lister over inn- og utflytting på den tida⁷¹. Etter 1750 har alle soknene i regionen jamt over gode kirkebøker, da er det mulig å finne ut om personer som gifter seg, er født i regionen eller ikke.

Grafen viser data fra vigslene til 119 samiske par i Kvæfjord, Lødingen, Trondenes. Den øverste delen av søylene viser antall vigde personer med ukjent fødested. I alle år gifter mange innflyttere seg der, men grafen tyder på en bølge med «ukjent fødested» fra 1750-tallet til slutten av 1770-tallet.

⁷⁰ Bottolfsen 1995 s. 26f

⁷¹ Prestene førte slike lister i kirkebøkene utover 1800-tallet

Denne bølgen faller i tid sammen med en langvarig nedgangsperiode i reindriftsnæringa på svensk side. Den førte til innflytting i Tysfjord⁷², men nedgangstida var neppe avgrensa til Lule Lappmark. Den kan ha ført til lignende flyttinger også lenger nord.



Fogderegnskapene bekrefter at så skjedde, men listene er ikke uten videre lett å tolke. Kildeseriene viser skattlegging av fjellsamer (lapper, fjellapper) som hadde kommet til Senjas fogderi. Her er de eldste:

Periode*)	Tittel
1612-1622	«Inndtegt Penninge udi Field Lappe skatten»
1686-1694	«Søefinn- og Fjellappeskatt», «Finne- og Lappeskatt» ⁷³
1717-1756	«Regnskab over Fjeldfinner Skatten i Seniens Fogderie», «Forklaring over Fjeldfinner i Seniens Fogderie» o.l. ⁷⁴

*) Grunnene til de to «gapene» 1623-1685 og 1695-1716 er ikke kjent. Det kan være tapte kildeserier eller endra skattlegging. Skattelister etter 1756 er ikke undersøkt.

De eldste listene med innflytta «fjellapper» går fra 1612 til 1622. De inneholder fra fem til nesten tjue navn, ingen av dem er kjent fra andre kilder i Vesterålen eller de tre Hinnøy-soknene. Listene gjelder for Senja fogderi, og alt tyder på at de regner opp samer som holdt til i Astafjord⁷⁵. Vi veit ikke om noen av dem kryssa Tjeldsundet.

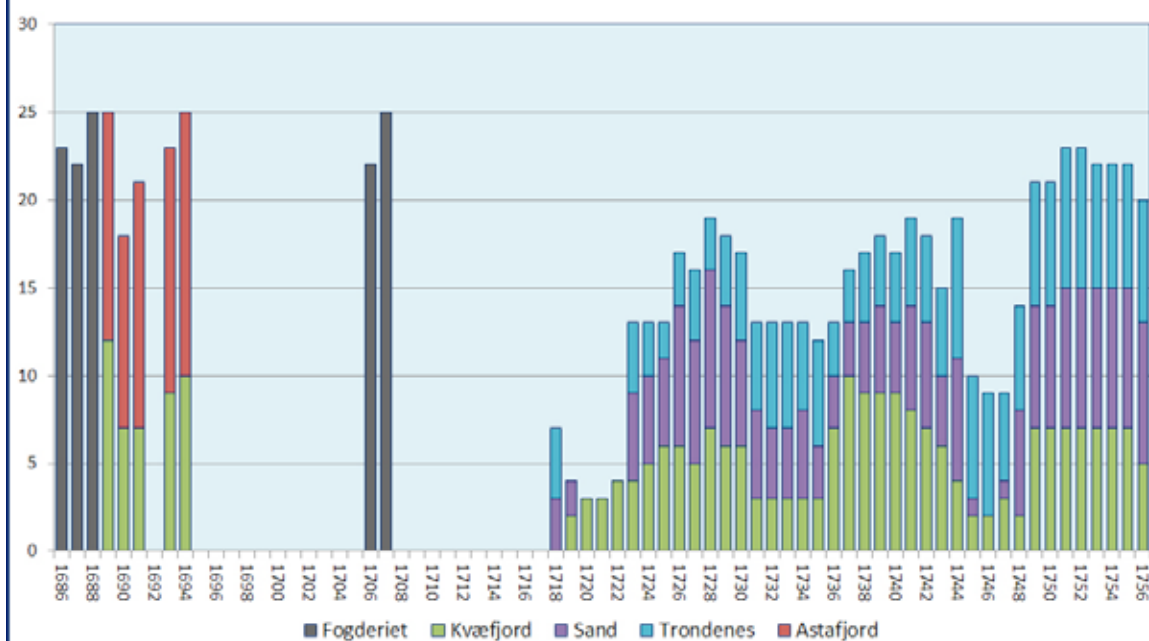
Disse listene viser altså fjellsamiske flyttinger til fogderiet først på 1600-tallet. Listene fra 1686 til 1694 er omtalt tidligere, de dokumenterer tilstedeværelse på Hinnøya og er tatt med i grafen under. To lister fra 1706 og 1707 skiller ikke mellom Hinnøya og Astafjord, men nivået er det samme som før 1700 og noe høyere enn etter 1718.

⁷³ Enkelte år inndelt etter tingsted

⁷⁴ Inndelt etter tingsted

⁷⁵ Hansen 2003 s. 126ff

Antall fjellsamer skattlagt 1686-1756



Fra 1718 får vi lister som er delt etter tinglag. Etter kommentaren til fogden å dømme (se lenger opp) kan føringa av slike lister ha ligget nede i flere år, og det tok tid å få et bilde av gruppa.

For årene 1713 til 1716 mangler lister, og regnskapet i 1717 regner opp alle som har betalt skatt siden 1714. Fra 1723 synes listene å bli mer fullstendige for Hinnøya⁷⁶.

Det er imidlertid ikke heilt klart hvem listene omfatter. Fjellfinneskatten for Kvæfjord tingsted i 1727 har denne innledninga:

«Paa Sommer Tinget som holdtes her d. 1 Julij blef inden Retten, Allmuen saavel som tilstædeværende Finner tilspurt, hvem her dette Aar opholder sig af Fieldfinner eller Søefinner som iche har Jorder, hvilche til Skatt eller den sædvanlige Maade kand blive anført.»

Listene kan altså inneholde «Søefinner som iche har Jorder», det vil si som ikke har bygsel eller er husmenn. I 1735 er formuleringa slik:

«Flere Finner visste ingen af at sige her i Tingsteedet dette Aar at opholde sig, undtagen de som i Husmands Mandtallet blev tilført for Husmands Skatt som boer paa Almendinger og der udi blev forklaret.»

Listene kan altså inneholde «Søefinner som iche har Jorder», det vil si som ikke har bygsel eller er husmenn. I 1735 er formuleringa slik:

«Flere Finner visste ingen af at sige her i Tingsteedet dette Aar at opholde sig, undtagen de som i Husmands Mandtallet blev tilført for Husmands Skatt som boer paa Almendinger og der udi blev forklaret.»

⁷⁶ Bare Hinnøydelen av Sand og Fauskevåg tinglag er tatt med i statistikken, de utgjør tilsammen Trondenes

Det kan tolkes som at fjellsamer ikke blir tatt med i listen dersom de tar fast tilhold i «allmenningen», altså på umatrikulert jord. Enkelte navn forsvinner fra listene for noen år før de dukker opp igjen. Det kan dreie seg om «bofaste perioder», en overgang til markesamisk bosetning. Da dukker de opp i husmannslistene (Kvæfjord 1732): «*Joen Christensen find har Huus paa Almending og bliver derfor anseet til Skatt.*»

Bølgetoppene med omlag femten års mellomrom kan altså ikke uten videre tolkes som et bilde av innflyttinga. Navnelistene gjør det mulig å skille mellom fjellsamer som har oppholdt seg på Hinnøya tidligere og de som er reelle nykommere. I det siste tilfellet kan det stå: «*Anders Persen lap forklarer om at være nylig gift og nedkommen dette Aar.*»⁷⁷

Ei undersøking på personnivå viser at det med to unntak er null til tre nye navn hvert år gjennom hele perioden, resten er folk som står i tidligere lister, men mangler i mellomliggende år, da de kan ha vært bofaste og derfor ikke blitt tatt med i listene.

De to unntakene er 1723 (åtte nye navn)⁷⁸ og 1749 (fem nye navn). De kan være reelle innflyttingsbølger, men like gjerne en følge av et oppsamla etterslep i registreringa av fjellsamer. Konklusjon dermed blir at tilflyttinga av fjellsamer mellom 1718 og 1756 kan ha hatt mer preg av et jamt innsig enn av adskilte bølger.

Listene inneholder 52 navn i perioden 1718 til 1756. I gjennomsnitt oppholdt hver fjellsame seg 14 år på Hinnøya, dersom listene er til å stole på. Hvis man bruker familiene som enheter, blir antall år høyere:

Svend Sjursen nevnes i lista fra 1718. Etter at han døde i 1738, overtok enka drifta, og hun nevnes fortsatt i 1756. Mikkel Torsen kom til Hinnøya i 1723 og døde ni år etter. Også hans enke nevnes ut 1756. De to familiene holdt til i Ervikmarka/Kasfjorden.

I løpet av perioden listene dekker, blir fjellsamene mer og mer bofaste. I grove trekk registrerer fogden til å begynne med bare tingstedet de holder til i, så blir «markeadresser» vanlige, og til slutt oppgir listene i mange tilfeller hvilke gårder de bor på. De fleste av disse gårdene hadde aldri stått i noen matrikkel, men mange gjør det i dag.

I Kvæfjord gjelder det gårdene rundt Austerfjorden, i Tennvassåsen og innafor Straumen, samt Mollvika mellom Elda og Bremnes. I Trondenes er ikke markegårdene ved Tjeldsundet blitt egne matrikelgårder, det har derimot markegårdene mellom Kasfjorden og Ervika.

Listene gir noen ganger bakgrunnen for at fjellsamene slo seg ned for godt på Hinnøya. Tap av dyr og påfølgende fattigdom var trolig vanligste grunnen, i enkelte tilfeller ser det ut til at brødre samtidig valgte å bytte ut mobil reindrift med bofas⁷⁹.

Flokkene var små, nede i ti-tolv dyr⁸⁰, neppe over tretti. I noen dokumenterte tilfeller blei de med inn i gårdsdrifta som melkedyr⁸¹, men det kan like gjerne ha vært hovedmønsteret.

⁷⁷ «Fjellfinneliste» for Sands tingsted 1726

⁷⁸ Lysaker 1956a, s. 160

⁷⁹ Lysaker 1956a, s. 174

⁸⁰ Amund Nilssen, Peder Nilssen og Paul Kristensen i «Fjellfinnelista» for Fauskevåg tingsted 1723

⁸¹ Se folketellinga 1801 for Strømseidet i Kvæfjord

Fjellsamelistene overlapper i tid med kirkebøkene, og det er mulig å følge slektene videre etter at de blei bofaste. I minst ett tilfelle finner vi omstillinger for hver generasjon. Lars Jonsen og Karen Larsdtr kom til Hinnøya med rein i 1737 og dro til Godfjorden⁸². Der blei de bofaste, etter 1744 står de ikke lenger i fjellsamelistene.

Deres sønn Jon gifta seg med Marit Sivertsdtr fra vestsida av Hinnøya. De blei sjøsamers og fiskerbønder.⁸³ Marit flytta som enke til Øksnes, der blei sønnen til paret, Lars Jonsen, en sagnomsust jektestyrmann med mange og til dels dramatiske Bergensturer⁸⁴.

Ikke alle fjellsamene blei bofaste på Hinnøya. Amund (også skrevet Åmund) Grimsen bodde først på Grytøya og deretter i Ervikmarka/Kasfjorden, men etter 1744 nevnes han ikke i skattelistene. Trolig var han blitt enkemann, og i 1749 gifta han seg på nytt ute i Øksnes. Der levde han som fattig husmann og tjener til han døde i 1767⁸⁵.

Skattelistene fra 1718 til 1756 dekker sjølsagt ikke heile overgangen fra mobil reindrift til markebosetning, den fortsatte ut århundret og inn i det neste. Mønsteret er imidlertid tydelig allerede på første del av 1700-tallet og begynte etter alt å dømme før 1700.

På 1800-tallet skjedde ei tilflytting av en annen type reindrifter, med store flokker og ei drift basert mer på slakting enn melking. Ei skatteliste for Senja fogderi fra 1754 viser flokker som antakelig trengte større beiteområder enn det som fantes vest for Tjeldsundet. Lista kalles «*Mandtal over de svenske Lapper som ligger paa Senniens Fogderies Fielder med deris Rein*», og den ser ut til å omfatte reindrifter i Astafjord-området.

Lista nevner tjue flokker på tilsammen omlag to tusen dyr. Flokken til Nils Nilssen Prost utgjør nesten fjerdeparten, så er det tre flokker mellom hundre og to hundre dyr, samt fem flokker på hundre dyr. Resten har lavere antall rein.

Et annet trekk skiller denne lista fra fjellsamelistene som er omtalt foran, Over halvparten av reineierne i lista har samiske slektsnavn – Prost, Martti, Lalla, Sunna, Rinni og Sarri. De viser at dette er folk fra Jukkasjärvi-området⁸⁶, de hører med andre ord til ei litt anna gruppe samer enn de som slo seg ned i markebygdene. De blir også kalt «østlapper».

Den nye tamreinnæringa på 1800-tallet omtales av andre i denne rapporten. Lange trekkruiter, nye driftsmetoder og ekstensivt arealbruk har skapt sine egne kulturminner og kulturtrekk på begge sider av Tjeldsundet.

⁸² «Fjellfinneliste» for Kvæfjord tingsted 1737

⁸³ Se «Sortland bygdebok. Gård og slekt» del 4, s. 625f

⁸⁴ Se «Gård og slekt i Øksnes» bind 3, s. 94-95

⁸⁵ «Gård og slekt i Øksnes» bind 3, s. 94

⁸⁶ Marainen del 1, s. 4

10. Den materielle kulturen

Skiftematerialet forteller mye om hvilke næringer de samiske familiene dreiv. I denne undersøkinga er brukt 56 skifter som er holdt mellom 1756 og 1795 etter avdøde samer – 31 fra Kvæfjord, 18 fra Trondenes og 7 fra Lødingen, mange av dem markesamer, men ingen fjellsamer.

20 skifter gikk med overskudd og 36 var fallitt, ikke ulikt de samme andelen blant norske skifter. Alle skifteoppgjørene blei holdt etter gifte personer, tilfeldigvis like mange menn som kvinner⁸⁷.

Skiftedokumentene har presise opplysninger om bosted, de kan derfor brukes til å sammenligne næringstilpasninga i ulike geografiske områder. Nedenfor undersøkes om den samiske næringstilpasninga er forskjellig i Kvæfjord og Trondenes sokn.

Først tall som gir en peikepinn om økonomien:

	Kvæfjord	Trondenes
Andel fallitt	68%	56%
Sølvgjensander	26%	17%
Bøker	6%	11%

Tallene er nokså like for de to soknene, det kan tyde på ganske lik økonomi totalt sett, sjøl om datagrunnlaget er spinkelt.

Som indikatorer på ei sjøsamisk tilpasning brukes forekomsten av båter/bruk sammen med husdyr/redskaper og naust/fjøs:

	Kvæfjord	Trondenes
båter/bruk	61% (båter opptil åttrings størrelse)	22% (en åttring, ellers færingar)
husdyr/redskaper	84% (sau, geit, kyr, noen med hest)	78% (sau, geit, kyr, hest)
naust/fjøs	mange naust/sjøs kjåer, høylaer	stabbur, ingen naust

Sjøl med forbehold for underregistrering i skiftene er det tydelig at fisket har en større plass i næringstilpasninga til kvæfjordsamene enn hos naboene i øst. Lensmennene på de to tingstedene kan imidlertid ha hatt ulik praksis når det gjelder registreringa av hus.

Nesten halvparten av skiftene fra Kvæfjord nevner hus mot bare to for Trondenes. (Når det gjelder klær, er forholdet nøyaktig det samme, uten at det trenger å være en sammenheng.) De fleste husene var gammer, men noen samer hadde tømmerhus. I to tilfeller nevnes ovn – en «bilegger kakkelovn»⁸⁸ og en «jern kakkelovn»⁸⁹.

De mange seksringene og åttringene i Kvæfjord viser at samene der antakelig rodde fiske både for Senja, på yttersida av Vesterålen og i Lofoten. Seks av skiftene inneholder båter med et mannskap på tilsammen mellom 25 og 40 mann. De brukte garn, line og juksa, og de tilvirka både tørrfisk og tran, ifølge skiftene.

⁸⁷ Ingen skifter er ekskludert, samlinga består av samtlige samiske skifter i perioden. Vi veit imidlertid ikke hvor representative disse skiftene er for samtlige par i området.

⁸⁸ Skifte etter Lars Kristensen, Finnvik i Kvæfjord, protokoll 146 s. 201

⁸⁹ Skifte etter Nils Pedersen, Kjengsnes i Kvæfjord, protokoll 141 s. 208b

Både i Kvæfjord og Trondenes var det par som eide gris. Rein nevnes bare i Kvæfjord (to simler)⁹⁰, men i begge soknene er det flere skifter som inneholder reinskinn.

Skifter etter sjøsamer i Vesterålen inneholder ofte smedredskaper og våpen. Det samme er tilfelle lenger øst.

	Kvæfjord	Trondenes
Smie/redskaper	35%	28%
Børse	16%	28%

Det er vanskelig å trekke klare slutninger ut fra forskjellene i andel, men det er ikke umulig at markedet for smedarbeider var noe større i Kvæfjord og at rovdyrplaga var størst i øst. Det er sannsynlig at samene i de to soknene fikk betaling av nordmenn for å felle bjørn, slik vi kjenner fra Vesterålen⁹¹.

Kvinnefeltet er også synlig i skiftene, men trolig i langt mindre grad enn mannfolkfeltet:

	Kvæfjord	Trondenes
Produkter	23%	11%
Redskaper	19%	6%

Det kan se ut som «husflid» var mer vanlig i Kvæfjord enn i Trondenes. Produktene dreier som om skinn, feller og grener, redskapene var vever, hjulrokker, til og med strykejern⁹².

Av samiske klær nevnes sekkekoft, finnekoft og skinnstakk, men trolig laga kvinnene klær også for salg – feller av reinskinn og grener nevnes i norske skifter i Vesterålen. Tilsvarende undersøking er ikke gjort for Kvæfjord og Trondenes, men bildet kan være det samme der. Trolig hadde også de samiske smedene norske kunder for sine produkter. Fiskerne trengte både jarsteiner, jernbeslag og ljåer.

Skiftematerialet forteller hvor mye samene var integrert i den norske økonomien når det gjelder handel og varebytte. Vel åtti prosent av skiftene inneholder gjeld til borgere, enten i regionen eller i Bergen. Det er ingen forskjell på Kvæfjord og Trondenes, og heller ikke noen endring gjennom tidsrommet fra 1756 til 1795.

I sum gir dette skiftematerialet grunnlag for noen forsiktige slutninger:

- den sjøsamiske fiskerbondøkonomien i Kvæfjord ligna mest på den norske,
- skiftene viser en del typisk samiske trekk, for eksempel mange smeder og mye våpen,
- det må ha eksistert utbredt handel med varer og tjenester mellom samer og nordmenn lokalt,
- samene var integrert i norsk handel og varebytte i samme grad over heile regionen,
- i heile området hadde samene en økonomisk standard ikke vesensforskjellig fra den norske.

⁹⁰ Skifte etter Anna Larsdtr, Bømarka, protokoll 143 for Senja fogderi, s. 60.

⁹¹ Gårds- og slektshistorie for Sortland del 5, s. 40 og 415

⁹² Skifte etter Karen Nilsdtr, Gulletfjordbotn i Kvæfjord, protokoll 144 s. 118. Hun hadde også vev og rokk.

11. Den ikke-materielle kulturen

Kildene til denne undersøkninga gir få holdepunkter for å beskrive språk, religion og tradisjoner, og alle er skrevet av embetsmenn med lite kjennskap til samisk kultur. Dette avsnittet bygger derfor mest på andres arbeider.

Det er kjent at sjøsamene i regionen brukte en egen samisk dialekt. I Tysfjord blei den kalt *finnagiella* (finnespråk) av fjellsamene, som ikke hadde vansker med å forstå dem⁹³. Trolig var de språklige forholdene de samme på tvers av Tjeldsundet.

Skattelister og kirkebøker gir indirekte vitnemål om bruk av samisk språk. I noen tilfeller bytta skriveren om fornavnet og farsnavnet til samer, men aldri til nordmenn. Årsaken er nokså sikkert at på samisk nevnes farsnavnet først, men skriveren var ikke klar over det.

Sjøsamene hadde godt kjennskap til norsk, og noen kunne lese. Bøker nevnes i tre skifter (se forrige avsnitt), det er alltid religiøse skrifter, og vi må anta at de blei flittig brukt. Jon Pedersen i Brokvikmarka etterlot seg i 1768 både ei bønnebok og ei salmebok⁹⁴, og begge bøkene var «gamle», ifølge skiftet – det betyr trolig at de var slitte.

Lesing lærte samene på skolen, det vil si en av de to misjonsskolene på Hinnøya. Den ene sto på Kjengsnes ved Austerfjorden i Kvæfjord sokn, den andre i Kasfjorden i Trondenes sokn⁹⁵. De blei oppretta på 1720-tallet som et ledd i «finnemisjonen» og var trolig i drift langt utover århundret.

Kirkebøkene for Kvæfjord og Trondenes begynner flere tiår etter oppstarten av misjonsarbeidet, men de langt eldre kirkebøkene fra Lødingen og Vesterålen viser at samene gifta seg i kirka og døpte sine unger der allerede før 1700. Derimot er det i heile regionen en mangel på gravlegginger, og klart mest ved samiske dødsfall.

Samiske skifter oppgir en del dødsfall som ikke nevnes i kirkebøkene. Det gjelder nærmere tretti prosent av skiftene, og andelen stemmer godt med tilsvarende funn i Vesterålen. Menn og kvinner er likt representert på lista over manglende samiske gravlegginger. Norske gravlegginger mangler vanligvis bare for menn som omkom på havet.

Ei mulig forklaring på det samiske særtrekket kan søkes i Lars Ivar Hansens teori om at samene utvikla en strategi med å leve i to religiøse sfærer⁹⁶, en samisk og en norsk. Mer konkret i dette tilfellet: Samene oppfylte kirkas krav om dåp og vigsel, men når det gjaldt døden, valgte de å holde på sine gamle tradisjoner.

Ei anna mulig forklaring er at samene jamt over bodde lengst fra kirkestedet, og gravlegging måtte skje uten at prest var til stede. «Mankoen» blir forøvrig gradvis borte etter 1800 i Vesterålen. Forholdet er ikke undersøkt for resten av regionen.

⁹³ Nielssen 1994 s. 119 og Hansen 2000 s. 280

⁹⁴ Skifte i protokoll 142 for Senja fogderi, s. 293b

⁹⁵ Skanke, fra «Utdrag av Andet Anhang til Skankes Epitome» s. 30

⁹⁶ Hansen 2000 s. 309f

12. En region – mange næringer



Aksen Stuoranjárga-linnasuolu-Viesterálas omfatter et sammenhengende og svært variert ressursområde. I luftlinje er avstanden fra riksgrensa til havkanten i Bø omlag 150 kilometer. Bortsett fra de første par milene er det fjorder og hav på begge sidene av et flere mil breit «nes»: Astafjorden, Vågsfjorden og Andfjorden i nord, Herjangen, Ofotfjorden og Vestfjorden i sør, og i tillegg Tjeldsundet, Kvæfjorden og Sortlandssundet underveis.

Dette avsnittet er et forsøk på å beskrive de samiske hovednæringene i denne regionen. Tabellen prøver å liste opp de viktigste, men den er neppe fullstendig. Et viktig poeng er imidlertid at flere næringer alltid ble kombinert⁹⁷ og at kvinner og menn dreiv dem sammen.

næringer	beskrivelse	tidsrom
salgsfiske ^{a)}	sesongfiske på yttersida	fra mellomalderen? ^{b)}
matfiske	fjordfiske, ferskvannsfiske	i den kjente historia
innmarkdrift	fehold (kyr, sauer, geiter, hest)	i den kjente historia
utmarkhøsting	fangst/jakt på småvilt/storvilt	i den kjente historia
handtverk	smier, båtbygging, husflid	til 1800-tallet
varebytte/handel	varer/tjenester til nordmenn ^{c)}	i den kjente historia
melkerein	flokker på få dyr	til 1800-tallet?
slakterein	ekstensiv drift, mange dyr	etter 1800

a) Kjennetegna ved salg av tørrfisk til Bergen eller Trondheim

b) I hvert fall fra 1600-tallet i Vesterålen

c) Bjørnejakt regnes med her.

De fleste næringene er omtalt tidligere, blant annet i avsnittet om sjøsamene i Vesterålen (se foran). Reindrifta trenger imidlertid mer utdyping.

Tamreinnæringa er splitta i drift med melkerein og med slakterein. De to driftsformene har ulik historie i regionen, med melkerein som den klart eldste. Det er imidlertid svært vanskelig å finne kildebelegg før 1700-tallet – da gir skifter og topografiske beskrivelser de første sikre holdepunktene.

⁹⁷ Hansen/Olsen 2004 s. 175f, Oddmund Andersen i Evjen/Hansen s. 128

Det eldste skiftet som nevner rein, blei holdt på Klaksjorda i Bø, Vesterålen⁹⁸ i 1749. Rasmus Jonsen etterlot seg «2 Rensdyr, Simel kaldet». Det må være melkerein og ikke kjørerein. Han hadde i tillegg kyr, sauer og geiter.

Rasmus var ikke født i Bø. Faren, Jon Rasmussen, bodde i Eidsfjorden, men kom antakelig fra Øksfjorden i Lødingen, der Rasmus kan være født, kanskje like før 1700.

I 1754 blei det holdt skifte etter enka Berit Amundsdr, Skavdalen i Andøy⁹⁹. Hun hadde tre reinsdyr, og siden det også nevnes to hester i skiftet, altså trekdyr, kan reinene ha vært simler. Berit var født i Andøy, men mannen hennes, Svend Kristensen, kom fra Gullesfjorden / Guollesvuotnaen, og dit dro tre av barna til paret da foreldrene døde.

Presten Albert Jersin skreiv i 1766 «Kort Underretning om Lofoden, Westeraalen og Anden i Nordlandene»¹⁰⁰ etter ei reise i området. Han forteller dette fra Andøya:

«Paa denne Øe Anden boer endeel Finner der haver nogle Reensdyr, siden der baade er nogen Skog og en slags Mose paa Klipperne, som disse Dyr kan leve af, og endelig maa have. Disse Dyr ere alle vilde. Det er at merke, at disse og andre Finner der haver Dyr maa oppasse naar de kalver, saa merker enhver sine smaa Kalver med sit merke, og saaledes kiender hver sine Dyr. Naar de om Høsten vil have nogle Dyr, maa de skydes.»

Disse tre eksemplene fra Vesterålen viser at det kan ha vært ganske vanlig med melkerein i buskapen til sjøsamer. Fra Hinnøya finnes bare ett belegg, skiftet etter Anna Larsdr, Bømarka, i 1779¹⁰¹. Hun eide to simler da hun døde.

I eksemplene foran er det mulig at foreldrene til Rasmus Jonsen brakte rein med fra Lødingen, mens Berit Amundsdr eide rein som mannen tok med fra Gullesfjorden / Guollesvuotnaen. Beretninga til Jersin tyder imidlertid på at samene på Andøya avla fram sin egen rein. Det samme var tilfelle på Langøya, ifølge Jersin:

«Paa denne store og ofte ommeldte Øe Langøen opholde sig nogle Finner hvor der er Skov, thi at brænde Torv er for dem en vederstyggelighed. Disse Finner kan og have en ringe Deel Reendsdyr.»

Melkerein fantes tydeligvis i økonomien til både sjøsamer, markesamer og fjellsamer. Da blir spørsmålet: Hvorfor nevnes så få melkerein i skifter fra regionen på 1700-tallet? Svaret kan ikke finnes med denne undersøkinga, men det kan være så enkelt at vurderingsmennene bare gikk i fjøset og talte dyrene der under skifterregistreringa. Og reinene sto neppe i fjøset.

Ei anna mulig forklaring på fraværet av rein i skiftene kan være at rein i de fleste tilfellene blei regna som «vilt» og ikke som husdyr. Vurderingsmennene var norske og hadde ei anna oppfatning av hva som var buskap og hva som ikke var det.

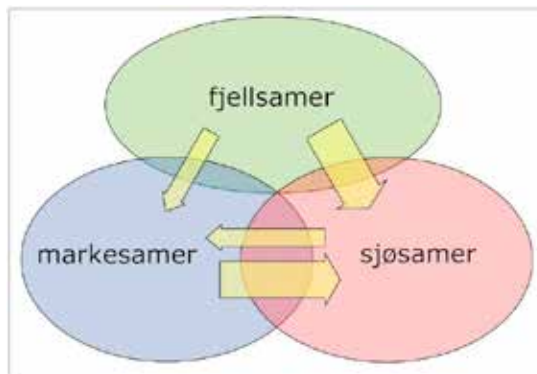
⁹⁸ Skifteprotokoll 3A-02 for Vesterålen s. 112b

⁹⁹ Skifteprotokoll 3A-02 for Vesterålen s. 299a

¹⁰⁰ Håndskriftsamlingen på Nasjonalbiblioteket: Ms. fol. 417

¹⁰¹ Protokoll 143 for Senja fogderi, s. 60.

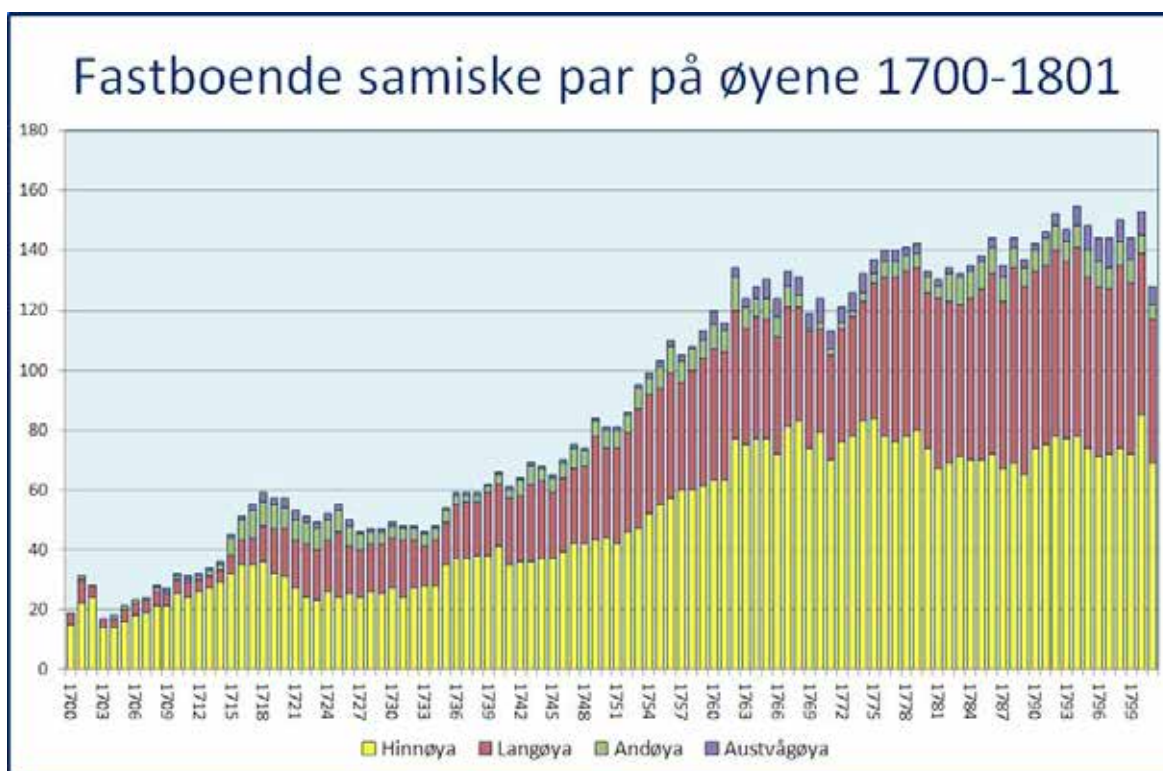
Kildene viser raske omstillinger fra reindrift til markenæringer og sjøsameliv, og overganger mellom dem, slik tegninga antyder. Enten samene kom fra innlandet eller de bodde ute på kysten, kunne de drive de fleste av næringene i regionen.



Denne felleskompetanse blei styrka gjennom giftemålene mellom sjøsamer, markesamer og innflytta fjellsamer før 1800-tallet. Til sammenligning har det vært få giftemål mellom sjøsamiske slekter og de familiene som kom til regionen etter 1800 med storskaladrifter av slakterein og en svært spesialisert kompetanse¹⁰².

13. Oppsummering

Denne undersøkinga viser at øyriket vest for Tjeldsundet hadde ei betydelig samisk befolkning på 1600- og 1700-tallet. Til tross for stor underregistrering i kildene er det mulig å kartlegge den i tid og rom innfor «undersøkingsvinduet», her representert ved 1700-tallet:



Her er de fire store øyene vest for Tjeldsundet sett under ett¹⁰³, det gir et samla bilde av den samiske bosetninga i regionen på 1700-tallet:

- Hinnøya dominerer med minst halvparten av parene,
- Langøya har også ei betydelig samisk bosetning,
- Andøya og Austvågøya har de minste andelene.

¹⁰² Borgos i Andersen 2005, s. 125ff

¹⁰³ På Austvågøya bare den delen som hører til Vesterålen (gnr. 17-38 i Hadsel)

Antall familier når opp mot 150 sist i århundret. Det vil si ei samisk befolkning på nærmere tusen personer, men dette er som sagt minimumstall. Særlig er tallene for lave først i århundret, da sier Skanke¹⁰⁴ at Senja fogderi hadde 126 og Vesterålen fogderi 42 samiske familier, tilsammen 168. Dersom halvparten av Senja-parene bodde i Astafjord eller lenger nord, blir antallet vest for Tjeldsund omlag hundre familier rundt 1730.

Kildene for Gullfjorden / Guollesvuotnaen viser at sjøsamene der bodde på finneseter som minst må skrive seg fra 1500-tallet. Det samme kan ha vært tilfelle i Godfjorden. Kulturminner med opplagt samisk bakgrunn, særlig fangstanlegg for villrein, tyder på at samer har drevet næringsvirksomhet innafor regionen i svært langt tid. Lite tyder på brudd i denne tilstedeværelsen.

Undersøkelsen viser også et dynamisk samisk samfunn på øyene:

- folketallet vokste i løpet av 1700-tallet,
- området fikk jamn tilflytting fra fastlandet,
- det skjedde næringsmessige omstillinger.

Når nød trua og omstilling måtte til, hadde de som regel kjente løsninger å ty til. Det siste årtusenet veit vi om minst to hendinger¹⁰⁵ som pressa fram omstilling – at villreinen forsvant og at «den lille istida» skapte hardere levekår.

Vesterålen har en rekke fangstanlegg for villrein, store strukturer som krysser en dal, ei fjordside eller et høydedrag. Eksistensen av disse anleggene viser at villreinen beita heilt ut mot storhavet, og at den må ha vært en svært viktig matressurs. Vi veit verken når eller hvorfor villreinen forsvant fra de store øyene vest for Tjeldsundet, men det kan ha skjedd før den samme utviklinga inntraff på fastlandet.

Nedgangen i villreinbestanden førte antakelig til ulike løsninger på innlandet og på øyene. Fastlandssamene utvikla tamreindrifta i retning av større flokker, for øysamene blei større vekt på fiske den viktigste erstatninga for villreinen. Men mye tyder på at bruk av melkerein heile tida kan ha vært et fellestrekk for begge gruppene.

Den lille istida ramma hardt gjennom heile 1600-tallet og langt inn i det neste århundret. Kildene viser flyttinger utover mot kysten både sør og nord for Ofotfjorden¹⁰⁶ på grunn av uår på svensk side av grensa. De to sundene har neppe vært noen hindring, de er smale, ligger skjerma for storhavet og er lette å krysse. Både på Hinnøya og i Vesterålen blei en rekke gårder lagt øde som følge av klimaforverringa, mange av dem blei overtatt av samer.

Studier på personnivå viser at det går slektslinjer fra fastlandet og heilt utover til havgapet, og også på tvers av denne aksene. Vi må anta at de mange slektsforbindelsene ga samene muligheter til utveksling av informasjon om forholdene andre steder. Trolig var mange av flyttemålene alt annet enn tilfeldige.

Utover 1800-tallet førte slektsmessig og kulturell assimilering til at den samiske gruppa i regionen langt på vei smelta sammen med den norske befolkninga. I dagens Vesterålen stammer omlag en fjerdepart av befolkninga fra etniske samer i regionen. Det har ikke vært mulig innafor rammene av oppdraget å beregne andelen for det samla øyriket vest for Tjeldsundet.

I sum viser denne undersøkinga at den samiske historia vest for Tjeldsundet ligner mye på det vi kjenner fra fastlandet både nord og sør for Ofotfjorden, men at det er noen regionale særtrekk.

¹⁰⁴ Skanke, fra «Utdrag av Andet Anhang til Skankes Epitome» s. 29

¹⁰⁵ Svartedauen drøftes ikke her, heller ikke statlig integrasjon (se kap. 5 i Hansen/Olsen)

¹⁰⁶ Nielssen 1994 s. 120

14. Viestarrahte

Riksveien fra Bjerkvik (Ráhka) over Stuoranjárga og linnasuolu til Viesterálas går i store trekk gjennom det samme landskapet som samiske flyttinger fulgte vestover. Dersom veien skal ha et samisk navn, bør det bygge på at dette var veien mot vest – Viestarrahte¹⁰⁷.

Sortland, 03.11.2015

Johan I. Borgos

Forklaring av noen begreper i teksten

matrikkel:	liste over gårdene i et område (i dag kommune, tidligere fjerding/tingsted)
matrikkelgård:	gård som er innført med eget nummer og navn i matrikkelen
landskyld:	verdien av en gård basert på tilhørende ressurser
våg (tørrfisk):	vanlig verdimål/leie for en gård:1 våg (3 pund á 24 mark) = 18,5 kg tørrfisk
krongods:	gård som blei eid av Kongen
sjøleier:	oppsitter som satt med skjøtet på gården han/hun dreiv
leilending:	par som leide (bygsla) en gård på livstid
bygsel:	leie av en gård, blei bekrefta med en bygselseddel fra gårdeieren
landbohold:	bygselavgift som blei betalt hvert tredje år, også kalt tredjeårstake
husmann:	par som bodde på eller dreiv et umatrikulert jordstykke (en husmannsplass)
leidang:	skatt basert på skatteevne (personskatt)
landskatt:	samling skatter basert på bygsel (leilendinger) eller status (husmenn o.a.)
koppskatt:	skatt etter husholdstørrelse (alle som var 12 år eller mer)
gressleie:	leie av bygselledig gård som slåttemark
rorvær:	fiskevær som var bosatt i sesongen, lå ofte på umatrikulert grunn

¹⁰⁷ Foreslått av Kåre Tjihkkom

Litteratur

- Andersen, Oddmund (red): Fra villreindrift til reindrift. 2005. ISBN 82-7943-020-2
- Bjørkenes, Bergljot H./Jensen, Margareth: Folk og slekt i gamle Trondenes bind 1 og 2. 1997. ISBN 82-994494-0-5
- Bodøgaard, Terje: Norlandiakartet (Tromsø Museum 1984)
- Borgos, Johan I.: Jordens ufructbarhed og Hafsens Fischerie. 1988. Diedut nr. 3-1988
- Borgos, Johan I.: De er her ennå. 1999. ISBN 82-7737-014-8
- Borgos, Johan I.: Gårds- og slektshistorie for Øksnes (b. 1-4), Andøy (b. 1-5) og Sortland (b. 1-5). 1989-2012.
- Borgos, Johan I.: De samiske smedene i Vesterålen. Bårjås 2008. ISBN 978-82-7943-034-6
- Borgos, Johan I.: Husmenn i Vesterålen på første halvdel av 1600-tallet. 2013. Heimen 4-2013. ISSN 0017-9841
- Bottolfson, Øystein: Lofoten og Vesterålens historie 1700-1837. 1995. ISBN 82-993557-0-2
- Evjen, Bjørg/Hansen, Lars Ivar (red.): Nordlands kulturelle mangfold. 2008. ISBN 978-82-530-3113-2
- Fjellström, Phoebe: Samernas samhälle i tradition och nutid. 1985. ISBN 91-1-863632-2
- Fjordholm, Vivian: Gårds- og slektshistorie for Lødingen I og II. ISBN 82-991644-2-7
- Guttormsen, Helge: Sortland bygdebok, bind 1. 1990. ISBN 82-991889-1-1
- Guttormsen, Helge: Andøy bygdebok, bind 1. 1994. ISBN 82-993224-1-3
- Hansen, Lars Ivar/Olsen, Bjørnar: Samenes historie fram til 1750. 2004. ISBN 82-02-19672-8
- Hansen, Lars Ivar: Spesialisert reindrift eller kombinasjonsnæring? 2005. ISBN 82-7943-020-2
- Hansen, Lars Ivar: Astafjord bygdebok. Historie 1. 2000. ISBN 82-995411-1-5
- Hansen, Lars Ivar: Astafjord bygdebok. Historie 2. 2003. ISBN 82-995411-2-3
- Johansen, Tore Einar/Pedersen, Kjell Erland: Et samisk samfunn på Hinnøya. 2004. ISBN 82-91451-09-5
- Lamb, H.H.: Climate, History and the modern World. 1982. ISBN 0-415-12735-1
- Lysaker, Trygve: Trondenes bygdebok. Gårdshistorie for Sandtorg herred. 1956a.
- Lysaker, Trygve: Trondenes bygdebok. Gårdshistorie for Trondenes herred. 1956b.
- Lysaker, Trygve: Trondenes bygdebok. Trondenes sogns historie. 1958. ISBN 82-7175-017-8
- Marainen, Johannes: Jukkasjärvi samesläkter, del 1 og 2. ISBN 978-91-631-9862-5
- Naustvik, Konrad: Gårds- og slektshistorie for Tjeldsund, bind IIA og IIB. 1994. ISBN 82-992102-3-2
- Nielssen, Alf Ragnar: Lødingen, Tjeldsund og Tysfjords historie IV. 1990. ISBN 82-992102-0-8
- Nielssen, Alf Ragnar: Lødingen, Tjeldsund og Tysfjords historie V. 1994. ISBN 82-992102-4-0
- Norman, Jac.: Kvæfjordboka bind II. Utgitt av Kvæfjord kommune.
- Qvigstad, J.: De lappiske stedsnavn i Finnmark og Nordland fylker. Oslo 1938.
- Qvigstad, J.: De lappiske stedsnavn i Troms fylke. Oslo 1938.
- Skanke, Hans: Epitomes Historiæ Missionis Lapponicæ.

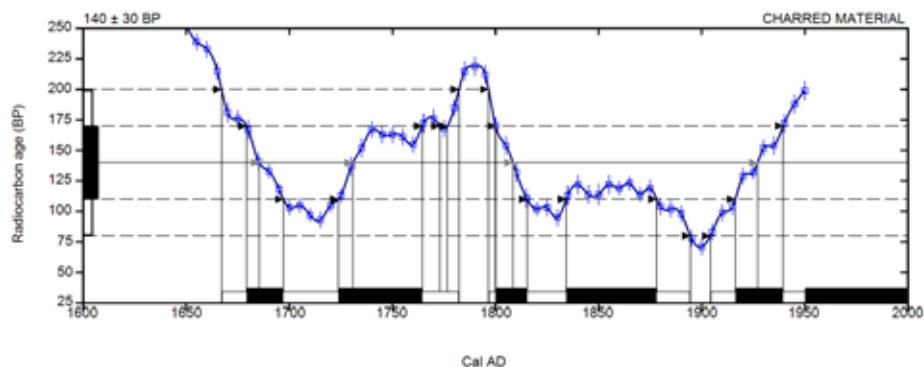
Takk til museumsbestyrer Marit Myrvoll, Vardobaiki, og professor emeritus Reidar Bertelsen for konstruktive innspill og kommentarer!

Vedlegg 2: Radiokarbondatering Beta analytic – London

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12 = -25.9 o/oo : lab. mult = 1)

Laboratory number	Beta-428869 : 214417
Conventional radiocarbon age	140 ± 30 BP
Calibrated Result (95% Probability)	Cal AD 1665 to 1780 (Cal BP 285 to 170) Cal AD 1795 to 1895 (Cal BP 155 to 55) Cal AD 1905 to Post 1950 (Cal BP 45 to Post 0)
Intercept of radiocarbon age with calibration curve	Cal AD 1685 (Cal BP 265) Cal AD 1730 (Cal BP 220) Cal AD 1810 (Cal BP 140) Cal AD 1925 (Cal BP 25) Post AD 1950 (Post BP 0)
Calibrated Result (68% Probability)	Cal AD 1680 to 1695 (Cal BP 270 to 255) Cal AD 1725 to 1765 (Cal BP 225 to 185) Cal AD 1800 to 1815 (Cal BP 150 to 135) Cal AD 1835 to 1880 (Cal BP 115 to 70) Cal AD 1915 to 1940 (Cal BP 35 to 10) Post AD 1950 (Post BP 0)



Database used
INTCAL13

References

Mathematics used for calibration scenario

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates, Talma, A. S., Vogel, J. C., 1993, Radiocarbon 35(2):317-322

References to INTCAL13 database

Reimer PJ et al. IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP. Radiocarbon 55(4):1869–1887, 2013.

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

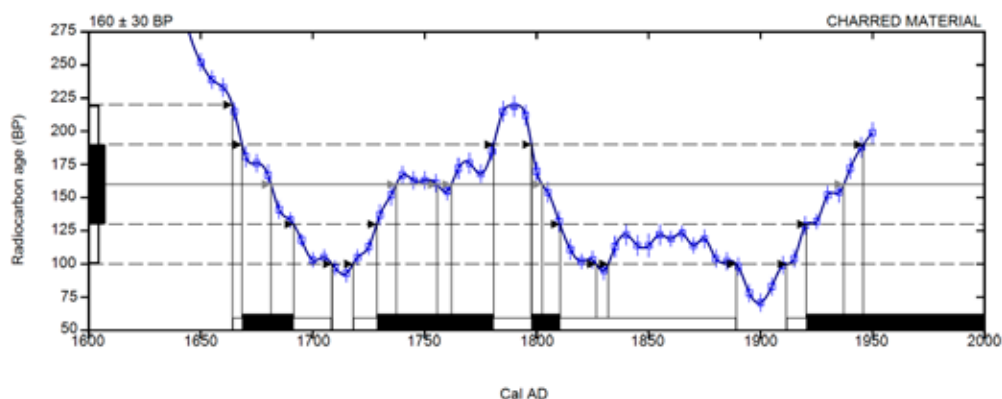
4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • Email: beta@radiocarbon.com

Figur.75 Datering av gammetufta på Svendnesset Id.214417, Kvæfjord kommune.

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12 = -26.8 ‰ : lab. mult = 1)

Laboratory number	Beta-428870 : 214476
Conventional radiocarbon age	160 ± 30 BP
Calibrated Result (95% Probability)	Cal AD 1665 to 1710 (Cal BP 285 to 240) Cal AD 1720 to 1890 (Cal BP 230 to 60) Cal AD 1910 to Post 1950 (Cal BP 40 to Post 0)
Intercept of radiocarbon age with calibration curve	Cal AD 1680 (Cal BP 270) Cal AD 1735 (Cal BP 215) Cal AD 1755 (Cal BP 195) Cal AD 1760 (Cal BP 190) Cal AD 1800 (Cal BP 150) Cal AD 1935 (Cal BP 15) Post AD 1950 (Post BP 0)
Calibrated Result (68% Probability)	Cal AD 1670 to 1690 (Cal BP 280 to 260) Cal AD 1730 to 1780 (Cal BP 220 to 170) Cal AD 1800 to 1810 (Cal BP 150 to 140) Cal AD 1920 to Post 1950 (Cal BP 30 to Post 0)



Database used
INTCAL13

References

Mathematics used for calibration scenario

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates, Talma, A. S., Vogel, J. C., 1993, Radiocarbon 35(2):317-322

References to INTCAL13 database

Reimer PJ et al. IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP. Radiocarbon 55(4):1869–1887., 2013.

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

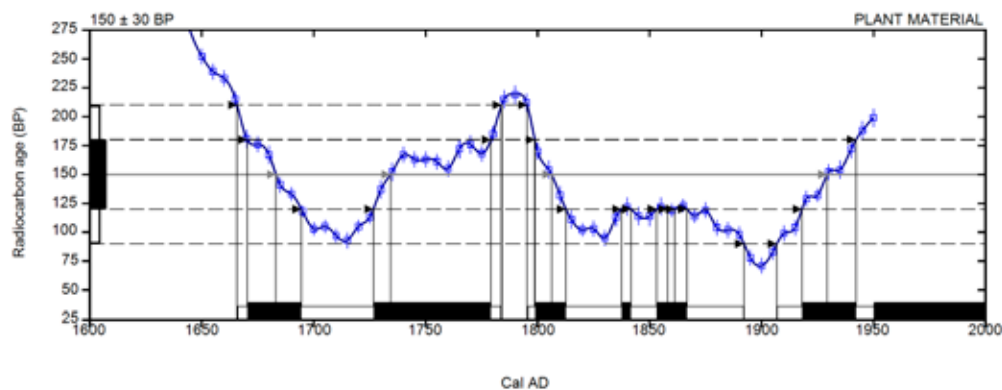
4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • Email: beta@radiocarbon.com

Figur 76. Datering av gálluen ved Våtvoll Id.214476, kvæfjord kommune.

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12 = -29.7 ‰; lab. mult = 1)

Laboratory number	Beta-428872 : 162126
Conventional radiocarbon age	150 ± 30 BP
Calibrated Result (95% Probability)	Cal AD 1665 to 1785 (Cal BP 285 to 165) Cal AD 1795 to 1890 (Cal BP 155 to 60) Cal AD 1905 to Post 1950 (Cal BP 45 to Post 0)
Intercept of radiocarbon age with calibration curve	Cal AD 1685 (Cal BP 265) Cal AD 1735 (Cal BP 215) Cal AD 1805 (Cal BP 145) Cal AD 1930 (Cal BP 20) Post AD 1950 (Post BP 0)
Calibrated Result (68% Probability)	Cal AD 1670 to 1695 (Cal BP 280 to 255) Cal AD 1725 to 1780 (Cal BP 225 to 170) Cal AD 1800 to 1815 (Cal BP 150 to 135) Cal AD 1835 to 1840 (Cal BP 115 to 110) Cal AD 1855 to 1865 (Cal BP 95 to 85) Cal AD 1920 to 1940 (Cal BP 30 to 10) Post AD 1950 (Post BP 0)



Database used
INTCAL13

References

Mathematics used for calibration scenario

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates, Talma, A. S., Vogel, J. C., 1993, Radiocarbon 35(2):317-322

References to INTCAL13 database

Reimer PJ et al. IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP. Radiocarbon 55(4):1869–1887., 2013.

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

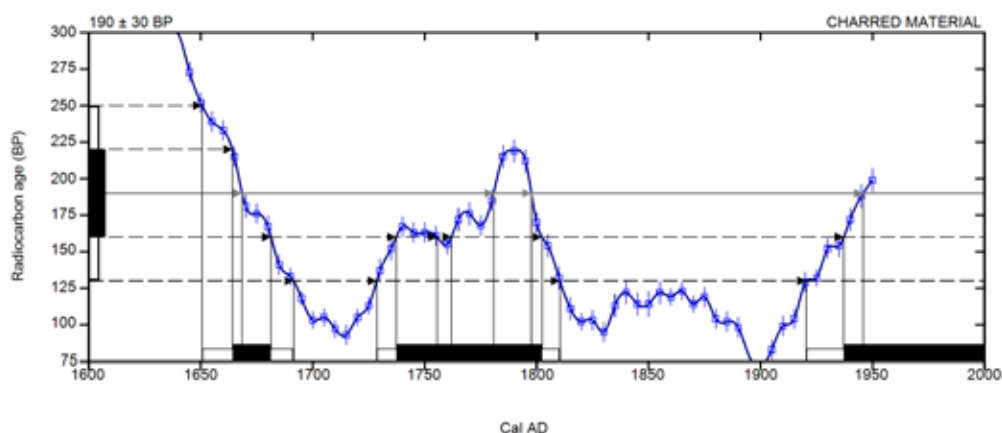
4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • Email: beta@radiocarbon.com

Figur 77. Datering av gammetufta på Eidesheimen Id.162126, Lødingen kommune.

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12 = -27.5 o/oo : lab. mult = 1)

Laboratory number	Beta-428874 : 214411
Conventional radiocarbon age	190 ± 30 BP
Calibrated Result (95% Probability)	Cal AD 1650 to 1690 (Cal BP 300 to 260) Cal AD 1730 to 1810 (Cal BP 220 to 140) Cal AD 1920 to Post 1950 (Cal BP 30 to Post 0)
Intercept of radiocarbon age with calibration curve	Cal AD 1670 (Cal BP 280) Cal AD 1780 (Cal BP 170) Cal AD 1800 (Cal BP 150) Cal AD 1945 (Cal BP 5) Post AD 1950 (Post BP 0)
Calibrated Result (68% Probability)	Cal AD 1665 to 1680 (Cal BP 285 to 270) Cal AD 1735 to 1800 (Cal BP 215 to 150) Cal AD 1935 to Post 1950 (Cal BP 15 to Post 0)



Database used

INTCAL13

References

Mathematics used for calibration scenario

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates, Talma, A. S., Vogel, J. C., 1993, Radiocarbon 35(2):317-322

References to INTCAL13 database

Reimer PJ et al. IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP. Radiocarbon 55(4):1869–1887, 2013.

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • Email: beta@radiocarbon.com

Figur 78. Datering av stortufta på Fredheim Id.214411, Lødingen kommune.

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12 = -27.8 ‰ : lab. mult = 1)

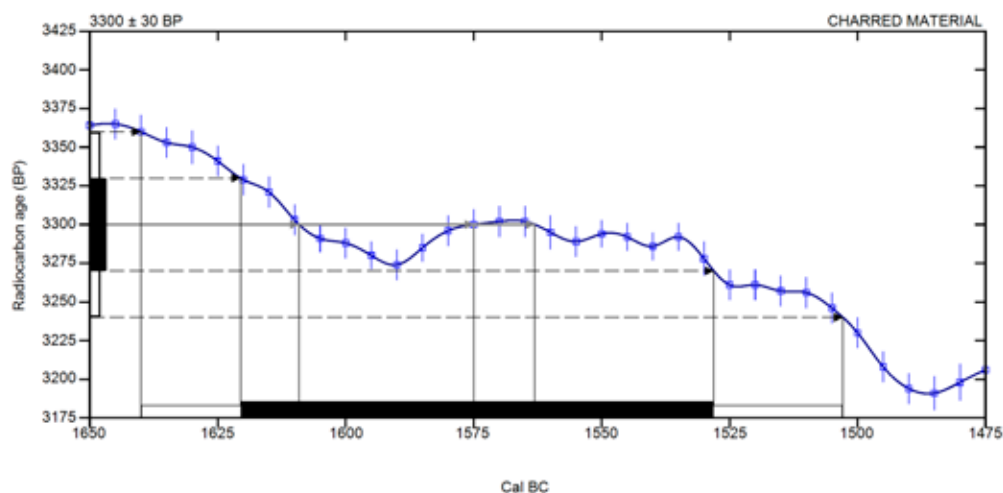
Laboratory number Beta-428875 : 214482

Conventional radiocarbon age 3300 ± 30 BP

Calibrated Result (95% Probability) Cal BC 1640 to 1505 (Cal BP 3590 to 3455)

Intercept of radiocarbon age with calibration
curve Cal BC 1610 (Cal BP 3560)
 Cal BC 1575 (Cal BP 3525)
 Cal BC 1565 (Cal BP 3515)

Calibrated Result (68% Probability) Cal BC 1620 to 1530 (Cal BP 3570 to 3480)



Database used
INTCAL13

References

Mathematics used for calibration scenario

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates, Talma, A. S., Vogel, J. C., 1993, Radiocarbon 35(2):317-322

References to INTCAL13 database

Reimer PJ et al. IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP. Radiocarbon 55(4):1869–1887., 2013.

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • Email: beta@radiocarbon.com

Figur 79. Datering av gálluen på Djupfest Id.214482, Lødingen kommune.

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12 = -25.4 ‰ : lab. mult = 1)

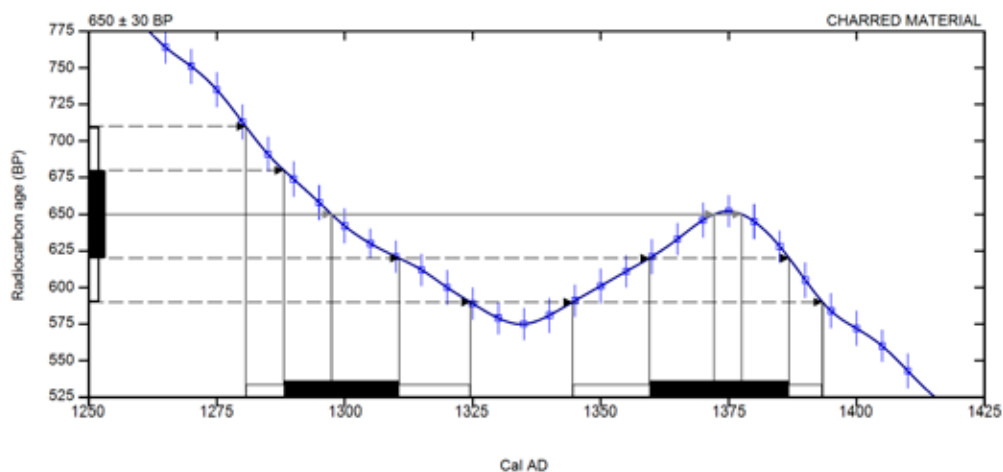
Laboratory number Beta-428876 : 214559

Conventional radiocarbon age 650 ± 30 BP

Calibrated Result (95% Probability) Cal AD 1280 to 1325 (Cal BP 670 to 625)
Cal AD 1345 to 1395 (Cal BP 605 to 555)

Intercept of radiocarbon age with calibration
curve Cal AD 1295 (Cal BP 655)
Cal AD 1370 (Cal BP 580)
Cal AD 1380 (Cal BP 570)

Calibrated Result (68% Probability) Cal AD 1290 to 1310 (Cal BP 660 to 640)
Cal AD 1360 to 1385 (Cal BP 590 to 565)



Database used
INTCAL13

References

Mathematics used for calibration scenario

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates, Talma, A. S., Vogel, J. C., 1993, Radiocarbon 35(2):317-322

References to INTCAL13 database

Reimer PJ et al. IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP. Radiocarbon 55(4):1869–1887., 2013.

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

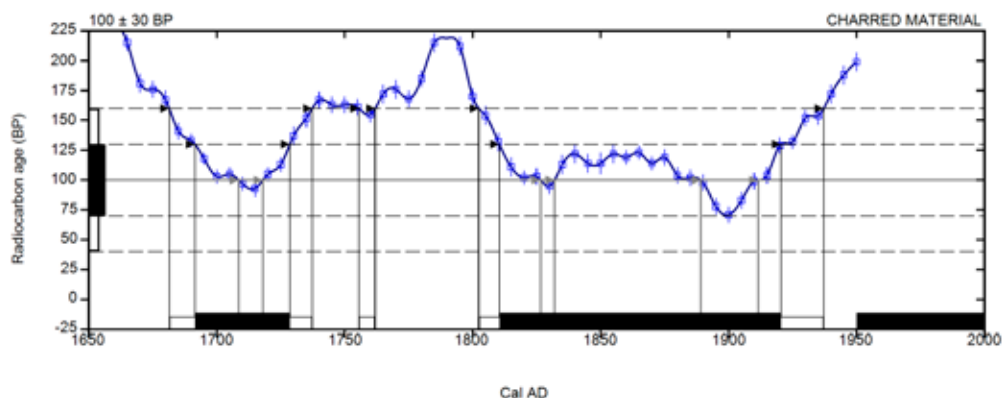
4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • Email: beta@radiocarbon.com

Figur 80. Datering av gálluen på Oterberget Id.214559, Lødingen kommune.

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12 = -26.3 o/oo : lab. mult = 1)

Laboratory number	Beta-428877 : 214571
Conventional radiocarbon age	100 ± 30 BP
Calibrated Result (95% Probability)	Cal AD 1680 to 1735 (Cal BP 270 to 215) Cal AD 1755 to 1760 (Cal BP 195 to 190) Cal AD 1800 to 1935 (Cal BP 150 to 15) Post AD 1950 (Post BP 0)
Intercept of radiocarbon age with calibration curve	Cal AD 1710 (Cal BP 240) Cal AD 1720 (Cal BP 230) Cal AD 1825 (Cal BP 125) Cal AD 1830 (Cal BP 120) Cal AD 1890 (Cal BP 60) Cal AD 1910 (Cal BP 40) Post AD 1950 (Post BP 0)
Calibrated Result (68% Probability)	Cal AD 1690 to 1730 (Cal BP 260 to 220) Cal AD 1810 to 1920 (Cal BP 140 to 30) Post AD 1950 (Post BP 0)



Database used
INTCAL13

References

Mathematics used for calibration scenario

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates, Talma, A. S., Vogel, J. C., 1993, Radiocarbon 35(2):317-322

References to INTCAL13 database

Reimer P.J et al. IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP. Radiocarbon 55(4):1869–1887., 2013.

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • Email: beta@radiocarbon.com

Figur 81. Datering av Finnsteinen i Fiskefjorden / Guollevierda Id.214571, Lødingen kommune.

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12 = -27.1 o/oo : lab. mult = 1)

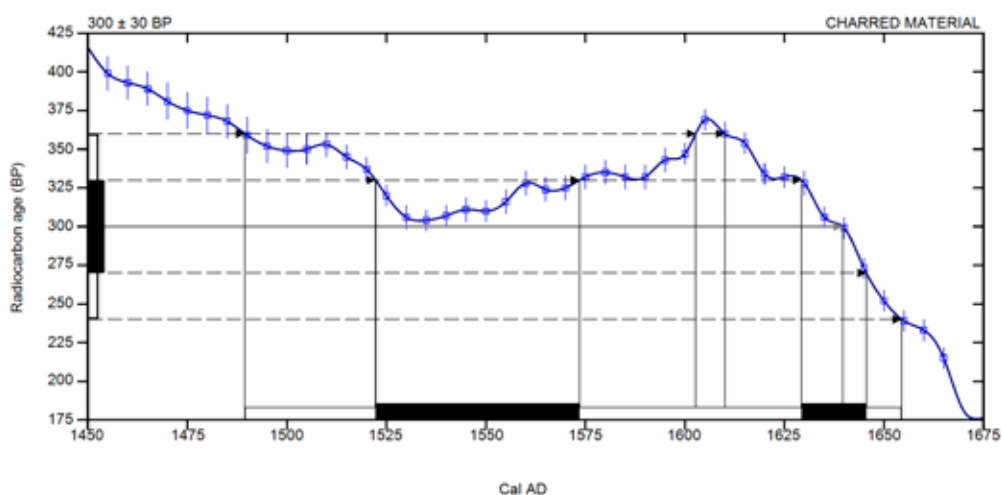
Laboratory number Beta-428878 : 214653

Conventional radiocarbon age 300 ± 30 BP

Calibrated Result (95% Probability) Cal AD 1490 to 1655 (Cal BP 460 to 295)

Intercept of radiocarbon age with calibration curve Cal AD 1640 (Cal BP 310)

Calibrated Result (68% Probability) Cal AD 1520 to 1575 (Cal BP 430 to 375)
Cal AD 1630 to 1645 (Cal BP 320 to 305)



Database used
INTCAL13

References

Mathematics used for calibration scenario

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates, Talma, A. S., Vogel, J. C., 1993, Radiocarbon 35(2):317-322

References to INTCAL13 database

Reimer P.J. et al. IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP. Radiocarbon 55(4):1869–1887., 2013.

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

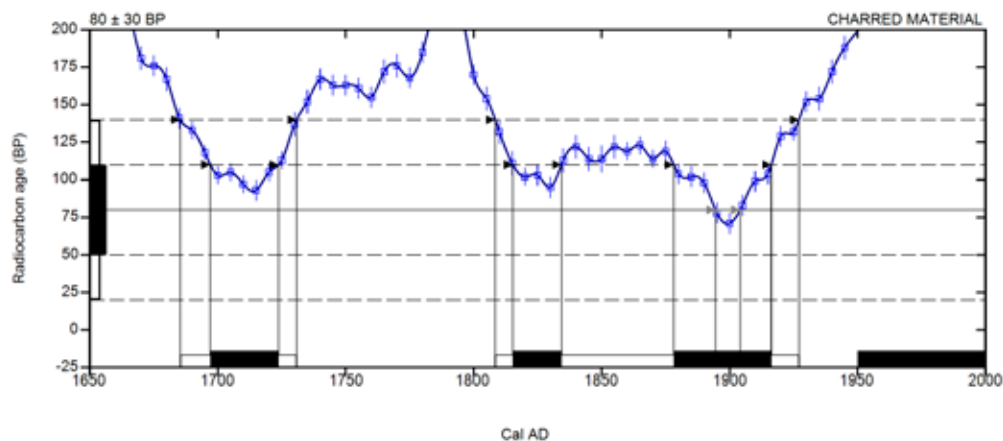
4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • Email: beta@radiocarbon.com

Figur 82. Datering av gammetufta på Kobbeneset i Fiskefjorden / Guollevierda Id.214653, Tjeldsund kommune.

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12 = -28.4 ‰; lab. mult = 1)

Laboratory number	Beta-428881 : 214605
Conventional radiocarbon age	80 ± 30 BP
Calibrated Result (95% Probability)	Cal AD 1685 to 1730 (Cal BP 265 to 220) Cal AD 1810 to 1925 (Cal BP 140 to 25) Post AD 1950 (Post BP 0)
Intercept of radiocarbon age with calibration curve	Cal AD 1895 (Cal BP 55) Cal AD 1905 (Cal BP 45) Post AD 1950 (Post BP 0)
Calibrated Result (68% Probability)	Cal AD 1695 to 1725 (Cal BP 255 to 225) Cal AD 1815 to 1835 (Cal BP 135 to 115) Cal AD 1880 to 1915 (Cal BP 70 to 35) Post AD 1950 (Post BP 0)



Database used
INTCAL13

References

Mathematics used for calibration scenario

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates, Talma, A. S., Vogel, J. C., 1993, Radiocarbon 35(2):317-322

References to INTCAL13 database

Reimer PJ et al. IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP. Radiocarbon 55(4):1869–1887, 2013.

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

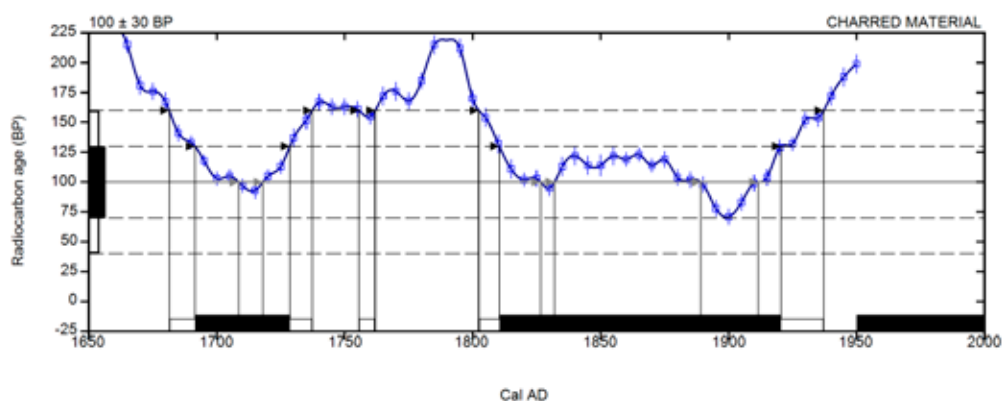
4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • Email: beta@radiocarbon.com

Figur 83. Datering av teltboplassen på Mølnkollen Id.214605, Harstad kommune.

CALIBRATION OF RADIOCARBON AGE TO CALENDAR YEARS

(Variables: C13/C12 = -27.6 ‰ : lab. mult = 1)

Laboratory number	Beta-428882 : 214788
Conventional radiocarbon age	100 ± 30 BP
Calibrated Result (95% Probability)	Cal AD 1680 to 1735 (Cal BP 270 to 215) Cal AD 1755 to 1760 (Cal BP 195 to 190) Cal AD 1800 to 1935 (Cal BP 150 to 15) Post AD 1950 (Post BP 0)
Intercept of radiocarbon age with calibration curve	Cal AD 1710 (Cal BP 240) Cal AD 1720 (Cal BP 230) Cal AD 1825 (Cal BP 125) Cal AD 1830 (Cal BP 120) Cal AD 1890 (Cal BP 60) Cal AD 1910 (Cal BP 40) Post AD 1950 (Post BP 0)
Calibrated Result (68% Probability)	Cal AD 1690 to 1730 (Cal BP 260 to 220) Cal AD 1810 to 1920 (Cal BP 140 to 30) Post AD 1950 (Post BP 0)



Database used
INTCAL13

References

Mathematics used for calibration scenario

A Simplified Approach to Calibrating C14 Dates, Talma, A. S., Vogel, J. C., 1993, Radiocarbon 35(2):317-322

References to INTCAL13 database

Reimer PJ et al. IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP. Radiocarbon 55(4):1869–1887, 2013.

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • Email: beta@radiocarbon.com

Figur 84. Datering av teltboplassen på Middagshaugen Id.214888, Skånland kommune.

